

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Eigil Olsen

Uhøjtidelige Erindringer

Fra rigsdagslivet i Fredericiagade
og på Christiansborg

1938-39

Folketinget

Udvalgsarbejde
aug.

~~Grundlov.~~

Maa kun indleveres til:
Radikale
Konervative
Socialdemokrater;

§ 1.
Besættelsesforordningen er indskrænket-monarkisk. Kongemagt
og II. fastsætte.

EIGIL OLSEN

Uhøjtidelige Erindringer

FRA RIGSDAGSLIVET
I FREDERICIAGADE OG PÅ
CHRISTIANSBORG

F R E M A D

Uhøjtidelige Erindringer

E I G I L O L S E N

Uhøjtidelige Erindringer

FRA RIGSDAGSLIVET
I FREDERICIAGADE OG PÅ
CHRISTIANSBORG

F R E M A D

Uhøjtidelige Erindringer

© Copyright 1968 by Eigil Olsen

Omslag: Niels Gry

Foto: Elfelt, kgl. hoffotograf

Bogen er sat med Baskerville

og trykt i Det Hoffensbergske Etablissement

Printed in Denmark

Indhold

FORORD	7
------------------	---

1. DET GAMLE SLOT

En ministerfrokost	10	En aften på Tivoli	14
Indvortes	12	Øl til Christiansborg	14
Tjener Bjørn	12	Det brændende slot	15

2. DEN GAMLE KASERNE

Det gamle træ	17	Da lysene i Europa gik ud	42
Je Kaae's berømte tale	20	Russisk lynjustits	43
De valne fingre	24	Konsejlspræsidenten	45
De to konsulere	25	Ministeriets elegantier	46
40 år efter	31	Oplysningstidens apostel	48
En jævn mand	32	Sokrates' mor	50
Parlamentarismen	32	Parlamentarismens grå emi- nence	52
Dommens dag	35	Store socialister	53
Københavns 5te	38	Tornadoen over Det caraibiske Hav	54
Et hul i Rigsdagstidende	40	Kendelsen der blev væk	55
Til kamp mod landstinget	41		
Middelgrunden	42		

3. BAG DRAPERIERNE

<i>Folketinget:</i>		Pressen	65
På tilhørerpladsen	57	Lidt bondetobak og andet	67
Før tæppet går -	58	<i>Landstinget:</i>	
Det sure æble	59	Højre og venstre	69
Der må være en blonde	60	Sommer- og vinterglæder	71
Det fynske forår	61	Brandes-Frijs	72
Det ærede medlem	62	Det er ganske vist!	73
Obersten	63	Den vigende hær	74
En duel	64		

4. PÅ FALDEREBET TIL DEN NYE TID

Kan en politiker græde	76	Den 11. Juni	78
Sammenslyngede pølser og hus- mandsterminer	78	Farvel til den gamle kaserne	79

5. UNDER GRUNDLOVEN I SØLVSKRINET

Andenrangs folketingsmænd	81	Det talte og det skrevne	83
Kerberos	82	Syndikatet	83
Kvostedmanden	82	Den gamle ørn	86

6. ET NYT HOLD PÅ VEJ

Grevens høje hat	89	Da jeg ophævede Krag's over-	
De Venders og Gothers	90	nævn	92
Den lyse høvding	91	Da England gik fra guldet	94

7. STENOGRAPHER 96

8. KUN FOR RADIKALE, KONSERVATIVE OG SOCIALDEMOKRATER

Christmas -	101	Hartvig Frisch -	102
-----------------------	-----	----------------------------	-----

9. UGRÆS OVER HEGNET

Grevens fejde	107	De tre nazister	108
-------------------------	-----	---------------------------	-----

10. FOLKEGUNSTER IDEL DUNST

Inspektøren	110	dagstidende og andet fra sa-	
Da man i Island sloges med		ga-øen	112
knive om den danske Rigs-			

11. 3. OKTOBER 1939 - 9. APRIL 1940

Nogle dage senere - en excur-	114	Det mørklagte slot	116
sion til Gentofte		Et møde med manér	117
Langelinie	115	Fra fremmedlogen	118

EPILOG	119
------------------	-----

BIOGRAFISKE NOTER	121
-----------------------------	-----

Forord

I 1968 er det halvtreds år siden rigsdagen flyttede tilbage til Christiansborg, efter at slotsbranden i 1884 havde fordrevet den til den gamle soldaterkaserne på hjørnet af Bredgade og Fredericiagade, hvor nu Østre landsret har til huse.

Ingen rider vel så hurtigt ud i glemselens tusmørke som politikeren, og kølig kan vinden jo være, når den stryger hen ad folketingets lange vandrehal.

Den, der i dag under almindeligt bifald får sit kontrafej hængt op her, må finde sig i, at de nye, der efter ham har sat sig til at vogte folkets trivsel, knap skænker oldsagen på væggen så meget som et genkendelsens sideblik.

Fra den tid, da den gamle kaserne i Fredericiagade var rigsdagens hjem, er ingen rigsdagsmænd i live, og forfatteren har derfor ment, medens tid er, at turde give sig i lag med at fortælle lidt derfra, en slags reportage, om man vil – så godt jeg nu kan gøre det – om klunketidens rigsdagsliv og om de år, der fulgte, fra jeg i 1916 ansattes som stenografassistent og op til d. 9. april 1940 – og dertil som tilgift noget jeg ikke selv har været med til, men har samlet op, bl. a. om rigsdagslivet på det gamle slot før branden.

Nogle små episoder med de gamle tingmænd kan måske give en ekstra lille farveklat til de portrætter, der alt findes – men egentligt biografistof er det ikke; det må søges andetsteds.

Er der i det følgende sluppet lidt utraditionel og måske lidt letbenet historieskrivning med ind, er den kun tænkt som mellemaktsmusik for at hjælpe lidt på kronologien. Der tilsigtes ikke nogen konkurrence med de mange fortræffelige penne, der alt har og fremtidig nok vil tage de politiske begivenheder under behørig behandling. Om disse større tildragelser vil man derfor, hvor interessante de end måtte være, ikke finde meget i det følgende, men til gengæld mere om sådanne dage indenfor murene, da rengøringskonen Madam Thomsen uskyldigt kom til at puste til det ellers hendøende bål fra provisorietiden og således ophedede hele rigsdagen, indbefattet dens to formænd.

Mange ældre vil kunne nikke genkendende til meget af, hvad der kan fortælles om de gamle politikere, og til de unge, der måtte få fat i denne bog, kan trøstigt siges, at den danske rigsdag har haft personligheder af en karat,

som intet fremmed parlament behøvede at skamme sig over og som i deres medspil og modspil gav os et land, det nok er værd at arbejde videre for.

En tak til folketingets præsidium for tilladelse til offentliggørelse af akter fra folketingets arkiv, til afdelingschef Poul Johansen (kgl. hoffotograf Elfelt) for råd og dåd ved bogens tilblivelse, og til redaktør Børge Rønne for gennemsyn af manuskriptet.

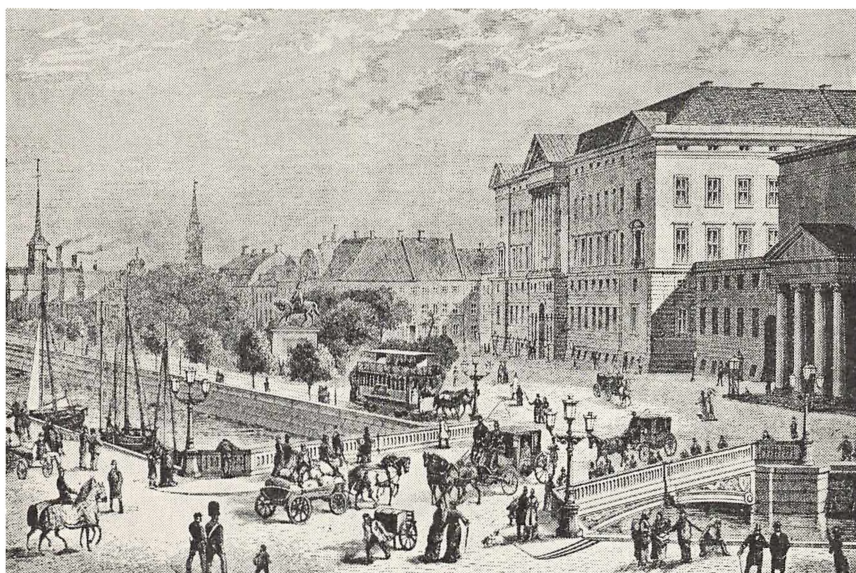
Eigil Olsen.

Da altfor mange kendsgerninger, i hvert fald når de serveres på een gang, som bekendt virker distraherende, er der for ikke at tynde teksten, bag i bogen optaget en del data over de i denne nævnte personer.

DET GAMLE SLOT

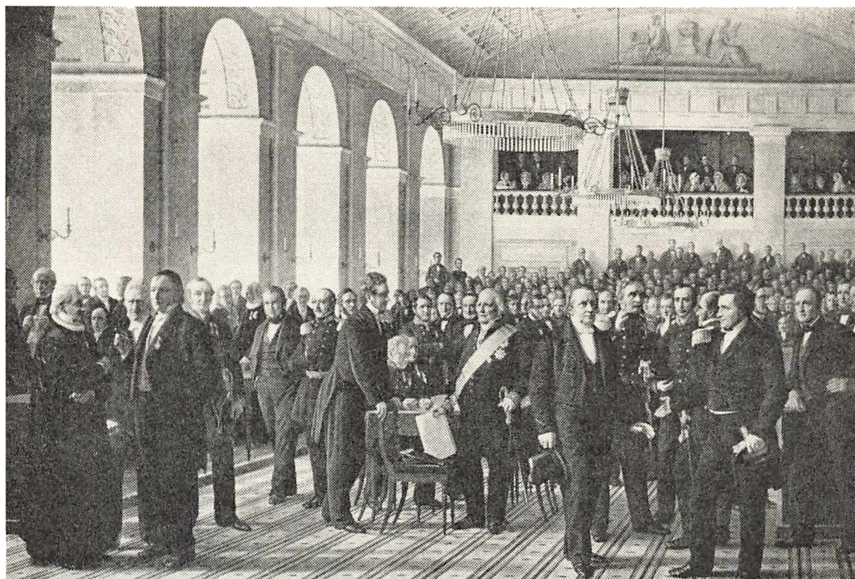
*Den svundne Tid er ej forbi,
men løst af Baand.
Den løfter sig som Melodi
af evig Aand.*

(JOHANNES JØRGENSEN).

Det gamle Christiansborg repræsenterede »Aanden fra 48« og rigets første grundlov. Mangt og meget er skrevet herom, så tanken er ikke at kulegrave alt dette påny. Når jeg alligevel beder læseren om at følge lidt med tilbage i tiden, er det i forventning om, at den ofte mere end levende interesse, der vises nutidslovgiverens daglige gøren og laden, hans daglige små sysler, når han ikke er på talerstolen, kan udstrækkes til de forlængst henfarne på det gamle slot.

Hvordan var de daglige omgivelser der? Var der sørget godt for rigsdags-

Den grundlovgivende rigsforsamling, 1848. (Maleri af Constantin Hansen).

mændene, der, når dagens dont var forbi, måtte søge ud i byen og opslå deres private hovedkvarter, hvor de kunne finde ly.

Nu er materialet fra dengang unægtelig noget sparsomt, da mange gode gamle papirer og arkiver gik op i de luer, der lagde slottet øde, men så langt jeg kan huske tilbage, 1916, gik der stadig tråde herfra over til kasernen i Fredericiagade, hvor rigsdagen efter branden i 1884 var flyttet hen. Trådene var spinkle, men de var der. Der sad endnu medlemmer fra det gamle Christiansborg, og de gamle stenografer kunne fortælle nok til, at der hist og her kan fiskes lidt op af alle de små ting, der giver det menneskelige supplement til al den højtidelighed, der slår os i møde fra det, vi kender bedst fra hine tider, *Constantin Hansens* berømte grundlovsbillede.

Med andre ord, jeg vover at pille dette maleri ned fra væggen, hvor det nu hænger i folketingets vandrehal – naturligvis halsløs gerning, men unægtelig meget let gjort og da heller ikke nogen større brøde, da det som bekendt kun er en kopi. Lad os så se lidt på bagsiden af helligdommen.

En ministerfrokost

Først et lille minde, så prosaisk det end kan lyde – fra en frokost.

Det må have været engang i 1916 eller 1917, midt i den værste krigstid – med »surtid og sumptid« – for at citere Drachmann – da indenrigsministeren,

Ove Rode, indbød pressen m. fl. til at se, hvor langt man var kommet med det nye Christiansborg. Det nye slot var efter meget besvær kommet under tag. Mange fæle projekter havde inden slottets genrejsning måttet manes i jorden, endog et der gik ud på at fylde kanalerne og sælge Slotsholmen til byggegrunde. Nu var det ganske vist under tag, men »indmad« var der ikke noget af – væggene stod endnu i deres bare puds, og med vinduer var det endnu så som så. Et ægyptisk mørke rugede overalt, og over murbrokker og løse brædder famlede det udsøgte frokostselskab sig frem i det, som skulle blive den stolte nye rigsdag, men som nu mest af alt lignede store stengrotter, stablet oven på hinanden. En mægtig hule var det, der skulle blive den nye folketingsaal og et stykke oppe to sorte grotter, der var tiltænkt pressen. Ingen ville undre sig, hvis en eller anden køllebevæbnet vildmand pludselig dukkede frem fra dette mørke indre.

Så samledes man da til denne velfortjente frokost, vel nok den første officielle på slottet. Det blev samtidig et lille frikvarter for værten, Ove Rode, der her for en kort stund gjorde sig fri af de daglige trakasserier ude i Fredericiagade. Smukt talte han om Absalons kildevæld under den borg, der nu havde rejst sig påny – rigsborgen, der skulle blive »tegnet på fast enhed i rigets styrelse«.

Også en anden tog ordet ved denne lejlighed, forfatteren Erik Skram. Han havde så langt tilbage som i 1879 været stenograf på det gamle slot. Der havde altid stået en vis nimbus om Skrams person. Han gik for at være en af landets smukkeste mænd. Ganske vist var han pilskaldet, men ikke mindst af den grund kvindernes store ideal. Han havde endnu flere plusser: frivillig i krigen 1864, såret af et skud i maven og faldet i preussisk krigsfangenskab. Endelig havde han skrevet så uartige bøger, at en anmelder kort og godt bemærkede: Herefter ingen figenblade mere. Så langt var man altså nået allerede dengang!

Intet under, at forventningen bredte sig, da den gamle kavaler slog på sit glas og begyndte at fortælle. Her på tærskelen fra det gamle til det nye slot fortalte Skram om det, der var.

»Jeg, som siges at være så usigelig gammel« – således begyndte han altid sine taler, og så fulgte et indlæg, som det i dag ville have været en fryd at høre igen.

Følgende er karakteristisk for hans stil:

... »Der var fornemt paa det gamle Slot; i det store Rum med den tøndehvælvede Loftsbue, hvorunder den lange Række høje Vinduer var anbragt i favnetykke Fordybninger, var der i det mildt dæmpede Dagslys en Alvor, som vel kunde faa selv en meget materialistisk sindet Lovgiver til ikke at slæbe det Væsen med ind i Salen, han almindeligvis benyttede til at klare

Livets Tildragelser.« – Om rigsdagsmændene dengang fortæller han, at de ikke var mere pyntelige at se på end de senere blev – »tværtimod, der var flere kofteklædte blandt dem, og med Lintøjet var det hos mange kun saa som saa, rent ud sagt, det var hos adskillige ikke til at opdage.«

Indvortes

Om det nu skyldes visse indre, hidtil uopklarede årsager, at rigsdagsluften altid har været så slet, er svært at sige, men som i dag var der også dengang idelige klager. Til sidst blev det så galt, at man sendte rigsdagens »luft-puster« – ja, sådan benævntes han – af sted til Cassel, hvor det sidste skrig i retning af ventilation var opfundet. Da han senere avancerede til den helt kosmonautiske titel: luftmester, synes det hele at være blevet så meget bedre, at formanden, Chr. Berg, i tinget med en vis stolthed kunne erklære, at »medlemmerne herefter kunne leve længere« – hvorvidt dette altid skulle være en fordel, oplyste han dog ikke nærmere om.

Udvalgsværelser var der ikke mange af, og man brugte de gamle selekamre. De lugtede af hest.

Belysningen må have voldt stort besvær. På grundlovsbilledet kan man se de store lysekroner med høje vokslys. I værelserne anvendte man derimod de såkaldte Camphinlamper, petroleumslampernes forløbere, så der var nok at gøre for de såkaldte lampister. På gulvene strøede man sand, der må have knirket godt under transtøvlerne, men senere kom der dog tæpper. Det store tæppe, som ses på grundlovsbilledet, kostede 57 rdl., 4 mk. og 8 skilling – for at være helt nøjagtig. Dette var en stor udgift, da man dengang var overmåde påholdende – tre skrivetøjer og to papirkurve det var, hvad man ellers ialt havde råd til.

Med hygiejnen var det så som så. Toiletforholdene – fortæller Skram – indskrænkede sig til et lille hvidt vandfad, en ditto vandkande, en sæbeskål med et stykke modbydeligt brunblåt sæbe og et håndklæde. Det var, hvad medlemmerne kunne støtte deres renlighed til. Han slutter: »Og denne tarvelige Indretning, hvorunder Lovgiverne virkede, vakte ikke dengang Forundring hos nogen i Danmark.«

Tjener Bjørn

I rigsdagens arkiver ligger et gammelt aktstykke, underskrevet af Bjørn, tjener. Det giver i al sin bramfrihed – han var sømand – en ikke uinteressant historisk oplysning. »Daglig saa vi« – skriver han – »alle de gamle Politikere, hvis Navn snart er en Saga: I. A. Hansen, Gl. Alberti, Thcerning« –

Henriette Nimb.

Det er forgængeligt, hvad Du laver –
dog tidens tand ej Din *nimbus* gnaver –
thi skønhedsminder Du sat Dig haver
i fede kinder og runde maver.

(Klods Hans 1907).

(her kniber det lidt med stavningen) – »Høgsbro, Krabbe, Estrup, men det, jeg tydeligst erindrer var Toilettet med dets 115 nummererede Natpotter paa Hylder.«

Disse 115 stykker *danefæ* afdækkes mig bekendt her for første gang.

»Snapstinget«, der dengang hed Conditoret, var til at begynde med mere end beskedent. Om dette skriver den foran omtalte tjener Bjørn i året 1879 – altså kun fem år før branden:

Rigsdagens Conditori. – Et skummelt uhyggeligt Rum, i den ene Ende en Disk, ved Siden af den et Rum afskilret ved et halvhøjt Skillerum, det var Køkkenet. Her fandtes to Gasapparater, disse, der jo ikke var som de, der nu anvendes, var slemme til at ose, det i Forbindelse med Kaffelugt, Øllebrødsduft, Damp og Tobaksrøg gjorde Atmosfæren tung og der var kun ét Vindue. Rigsdagen blev indkaldt til en Sommersamling. Da dette kun betød Udgifter for Fru Nimb, hvis hun skulde have Extrafolk dertil, spurgte hun mig, der havde sejlet, hvor vi jo selv maatte skære Smørrebrød og lave Kaffe, om jeg vilde gaa derop sammen med en Kollega. Vi var begge ugifte og kunde spare den daglige Kost, saa vi gik derop. Mit første Arbejde om Morgen var at fylde en Glaskasse, der stod paa Disken, med Smørrebrød, dertil havde jeg en Krukke Sildesalat, et Stk. Kalvesteg med Sky, Æg og Ansjoser, et Stk. salt Kød og et Stk. Svejtseroset.« Det var altså hele den fourage snapstinget dengang måtte bygge på.

Og han fortsætter: »Derpaa koge Øllebrød til Chr. Berg, og saa gik det jævnt med Kaffe, Chocolate, The etc. – Da vi som Regel blev snydt for Middagsmad, naar vi sent om Aftenen kom til Tivoli, fandt jeg paa at købe Grøntsager paa Torvet. Grev Holstein Ledreborg opdagede dette og flere Gange ugentlig maatte jeg koge Gemyse til ham. Ny Kartoffler med Smør og Biksemad af Kalvestegsrester lavede jeg ogsaa tit. Da mit Departement var Køkkenet, maatte jeg dog ofte rundt i Bygningen f. ex. til Bureauchef Dessau, der var en saare mægtig Mand, som Fru Nimb havde en vældig Respekt for. Lars Dinesen skulde jævnlig have Dameselskab paa sit Stats-revisor-Kontor, han havde faaet Kig paa mig, for min Svigerfar var en af hans Stillere, Damerne fik Chocolate.«

Det blev familien Nimb, der ogsaa mange år fremefter kom til at dække bord for rigsdagsmændene, ikke lukullisk, men mad »som vor mor lavede den«, for sådan skulle det være. Da rigsdagen som oftest var hjemsendt om sommeren, var det praktisk og økonomisk for alle parter, at personalet flyttede over til Tivoli med dets sommerglæder. En sådan ordning havde man helt op i trediverne, og de nimbske traditioner førtes på fortræffelig måde videre af den senere leder af snapstinget Louis Christensen og hans dynasti.

En aften på Tivoli

Men tjener Bjørn var jo blevet narret for sin middagsmad, og det lykkedes åbenbart ikke for ham at navigere sig frem til den på anden vis. – »Efter endt Dagværk« – fortsætter han – »gik vi i Tivoli, der var ikke Tid til at give os Middagsmad, Personalet var jo ikke stort« – og så fortæller han om jomfruerne og fruene i køkkenet og i smørrebrødsstuen – »af Tjenere var Pariser-Larsen og Bergisen i Salen. F. Kierulff, Synge Madsen og Gl. Jørgensen på Verandaen, min Kammerat paa Bakken og jeg i Grotterne. Om Aftenen stod hr. Nimb altid øverst paa Trappen og gjorde Honneur for Gjæsterne, om Dagen var han endnu Forvalter hos Drewsens Papirlager.«

Øl til Christiansborg

Til øllebrød hører som bekendt øl, og Chr. Bergs øllebrød var ingen undtagelse fra denne regel. Øllet leveredes dagligt fra N. Olsens Ølforretning, Fiolstræde no. 24. Det var min farfaders forretning.

Daglig kørte han fra Fiolstræde til slottet over Ridebanen og ind gennem kolonnaden, der til venstre førte ind til den store malerisamling, til højre til rigsdagen.

Dette er den eneste og unægtelig spinkle tråd, der forbinder min familie

med aktiv politik – ja, så tværpolitisk var min farfader, ølhandleren, at når der skulle være valg – og dengang var afstemningen offentlig – stak han af. Han forlod Fiolstræde, medens det stod på, og som Oehlenschläger tog han på den dengang meget lange og besværlige rejse til Langeland. Når det hele var vel overstået, kunne man igen se ham køre ud med sit selvaftappede og sikkert gode øl, som jeg desværre ikke nåede at smage.

Endnu et lille spind fra ølforretningen i Fiolstræde til rigsdagen. Hver dag kom her en ung cigarsorterer med sin træbimbel for sammen med andre geseller¹ at hente sin seidel² øl til frokosten – hans navn var Thorvald Stau-ning.

Men på det tidspunkt var slottet brændt og rigsdagen flyttet ud til Fredericiagade – hermed begynder så et nyt kapitel i rigsdagens historie – men først lidt om branden.

Det brændende slot

Vist var det »et rædsomt, men storartet Skue«, da det gamle slot hin oktoberdag i 1884 gik op i luer:

*»Om Papirer og Bøger jeg ved Besked,
Hele Aftenen det regnet, regnet ned«*

kunne skillingsvisen berette, og Rigsdagstidende fik pludselig en uventet udbredelse. Nu var det ikke mere nødvendigt at foretage abonnement på Fodpostkontoret, for nu kom den ganske gratis dalende ned helt ude over forstæderne – »endnu mere sveden end ellers« – sagde min anden bedstefar, der havde faret på Kina og nu byggede både ude i Hellerup.

¹ *Gesell* – håndværkssvend. *Seidel* – ældre tysk mål for en halv liter.

Det var kun få af rigets aktstykker, der blev så heldigt reddet ud af dette inferno som tjener Bjørns foran omtalte lille epistel, for i rigsdagsgården vadede soldater og brandmænd rundt i dynger af møbelstumper, silkegardiner, spejle og meget andet, som rigsdagsmændene til daglig havde kunnet glæde sig over.

DEN GAMLE KASERNE

Det blev den gamle soldaterkaserne på hjørnet af Bredgade og Fredericia-gade, der herefter blev rigsdagens bolig indtil det nye Christiansborg i 1918 kunne tages i brug.

Soldaternes to store sovesale måtte i hast rigges op til mødelokaler for rigsdagens to ting, og hvad der ellers var af funktioner, stoppede man ind så godt man kunne, og hvor man kunne.

Conditoriet og dets værtinde fru Nimb tog man med fra det gamle slot. At hun blev forvist til kvisten skabte dog en vis fortrydelse.

Kaserne var den gamle prøvede bygning, og det vedblev den at være, omend nu med et andet indhold. Den sorterede stadigvæk under krigsministeren, og rigsdagsmændene kom under daglig militær bevogtning. Først da krigsministeren mente, at der ikke var flere militære beholdninger i bygningen, fjernede man den ensomme skildvagt.

Det gamle træ

Den dag i dag ser det gamle hus med den omskiftelige tilværelse, oprindelig operahus, senere akademi for land- og søkadetter, ud som da rigsdagen samledes der. Ud imod Bredgade et gitter og bag dette det lille haveanlæg som

*Maleri af Estrups
krigsminister J. Bahnson
overrækkes (1952)
rigsdagens to formænd
Gustav Pedersen og
K. K. Steinche.
(Nord. Pressefoto).*

dengang; og de gamle træer, som nu luder sig op ad nabogavlen, vil til vinden, når den kommer ude fra Øresund, nok kunne hviske et og andet: om mangen en politisk palaver under deres kroner, hviske om den nyvalgte rigsdagsmand, der haster op ad havegangen, ikke alene med vælgernes tillid men også med vor mors madpakke i vadsækken. Men tyst må det rasle i løvet, når der skal fortælles om de mange, der gennem den samme have stiltfærdigt gik deres vej – ud til gaden og til glemsele, og det var de fleste.

Et gammelt træ, der engang havde sit livsløb her, har sin egen historie. Forfatteren Carl Muusmann lader (i »Det glade København«) Estrup fortælle: »Det var en Morgen, da jeg traf Kongen (Christian IX) ude i Bredgade paa vor daglige Spadseretur. Som saa ofte før stod han og stirrede op i det store Træ, der bøjer sig ud over Rigsdagsmuren. Jeg havde ved en tidligere Lejlighed set Kongen betragte Træet lige saa opmærksomt, og jeg havde dengang spurgt, hvorfor han havde saadan en Interesse for det. – »Det skal jeg sige Dem, Estrup. Medens jeg var ganske ungt Menneske, var jeg jo paa Landkadetakademiet derinde. Vi havde en meget striks Skolechef, for striks synes jeg nu bagefter, og han gav os aldrig fri, end ikke paa Helligdage. Saa kravlede vi op i det Træ og sendte misundelige Blikke efter de glade søndagsklædte Københavnerne, der passerede paa vej ud til Langelinie.«

Den tid var forlængst forbi, da Danmarks vordende konge som en anden Tarzan sad oppe i dette træ. Landkadetakademiet var forlængst flyttet fra Bredgade og nu var rigsdagsmændene kommet marcherende.

Det skulle være midlertidigt, men de blev der i 34 år.

Rigsdagsbygningen set fra Bredgade 1888. (Ill. Tidende).

Med den meget grove lineal kan disse år deles op i tre perioder: de første ti år var Estrups, derefter kom J. C. Christensens og det sidste åremål, op til 1918, blev Zahles.

*Betragt vort Land, der er fladt som faa,
Det mangler aldeles Bjerge;
Vor Natur ikke vil, her være maa
Forskjel paa Kjæmper og Dværge.
Hver høiere Vækst til vanligt Maal
At forkortes vi strengt befale,
Hvert Hoved saa højt som et Hoved af Kaal,
Det gjælder for det normale.*

(JOHAN LUDVIG HEIBERG)

Hvad Estrup angår, var een ting sikker. Viljefast og målbevidst røgtede han den opgave, han havde fået af sin konge, og han kunne med rette på Christian IX's bære nedlægge kransen: Fra en gammel tro tjener.

»Ned med Estrup, Scavenius og Ravn« – sang københavnerne, for han havde jo »stjålet grundloven« – lavet provisoriske finanslove og bygget fæstningen om København mod folketingets vilje!

Var der nogen, der ventede revolution, blev de dog skuffede. Den kom ikke, »simplen then fordi der var ingen sulten Mave, der skreg højere fordi Grundlovens § 25 anvendtes til en provisorisk Finanslov«. Disse noget lunkne ord, der kom fra Edv. Brandes, virkede langtfra æggende til fortsatte anstrengelser for at få Estrup væk – og årene gik.

Men så kom i 1890 Socialdemokratiets overraskende erobring af Skjoldelev-kredsen – den første landkreds, de tog fra Venstre. Socialismens morgenrøde, der hidtil kun havde kastet glimt ind i de københavnske baggårde, tittede nu også ind i de små stuer på landet. En ny fare, meget værre end Estrup, truede bonden, den bonde, som ved konjunkturernes velgerninger var ved at rykke op til at blive arbejdsgiver, side om side med godsejeren.

Det medførte det *politiske forlig i 1894* mellem den moderate fløj af Venstre og højremænd, der også ønskede Estrup væk.

Herved var Venstre sprængt, men fra den unge J. C. Christensen – dengang kaldet Christensen-Stadil – kom de hårdeste ord, der hidtil var udtalt i den danske rigsdag, da han overfor sine gamle partifæller, blandt dem Niels Neergaard og Klaus Berntsen, brugte »de Ord, som staar i Peders Brev, og som lyder saaledes: Hunden vender sig til sit eget Spy.«

»Jeg ser ham endnu for mig, som han stod derovre paa sin Plads, den første stol på Bergianernes Bænke, foran Vinduerne ud imod Rigsdagshaven,« fortæller redaktør Anthon Maaløe, »endnu en ung Mand med det rige, lyse

Den unge J. C. Christensen.
(O. Gjørup fot.).

Haar, det glatragede Ansigt, de mærkelige blaa Øjne – og klædt som han altid var i sort Frakke og med hvidt Slips. Paa en Dag som denne kunde ingen tvivle om, at her stod man overfor et født Føreremne.«

Det var de første ti år i den gamle kaserne.

Je Kaae's berømte tale

Noget ville mangle, hvis man ikke standsede op ved Rigsdagstidende for den 14. december i dette forligets år 1894. Der blev denne dags eftermiddag holdt en tale, af senere slægter J. K. Lauridsens fuldemandstale kaldet, og den fungerende formand måtte for at bevare resterne af det, der kaldes tingets værdighed, holde sig ekstra fast i formandsstolen, der her var kommet i en søgang som aldrig før i tingets glørværdige historie.¹

På tingets dagsorden stod et forslag om en ændret fordeling af valgkredsene, idet navnlig den voksende arbejderbefolkning i byerne blev mere og mere underrepræsenteret. Dette forslag var stillet af regeringen og støttedes af de to partier, der havde indgået forliget – men forslaget passede ikke J. K. Lauridsen.

¹ Talen, der her kun bringes i uddrag, findes i Folketingstidende for 1894–95, sp. 1546–1558.

Det var J. C. Christensen, der som viceformand ledede mødet. Det skyldtes måske reminiscenser fra hans tid som lærer ved pogeskolen, at han aldrig brugte formandsklokken. Han tyede i stedet til den lineal, der lå foran ham, og med den smækkede han i pulten, når han ville have ørenlyd. Dette skal have givet ekstra respekt, men også denne form for formandspædagogik kom til kort overfor Je Kaae som taleren kaldtes. Det vil næppe blive modsagt, at der endnu i folketingets korridorer kan gå frasagn om J. K. Lauridsens særlige »mutterwitz«, hentet fra hans altfor kortvarige politiske liv. Hvem andre kunne finde på at pådutte en lærd teolog, at han var »et Menneske, der ikke ville betænke sig paa at halvere Treenigheden«.

»Je Kaae« sad i pressens restaurant og var meget bedugget,« fortæller redaktør Asger Karstensen¹, »og der kom før mødet bud fra hans partifæller til ham om at frafalde ordet. »Nu vil jeg anstille en Ligevægtsøvelse,« sagde han. »Jeg vil ligervis som Christian den Anden i Fængslet begive mig paa Vandring omkring det forhaandenværende runde Bord, paa hvis Kant jeg efter det kongelige Eksempel vil anbringe min Tommeltot. Kan jeg uden at slingre bevæge mig tre Gange omkring Bordet, ved jeg, at jeg kan klare det rent korporlige. Naar jeg saa under Talen holder mig noget fremadbøjet over min Pult, og støtter mig ved Siderne til de to Stolerygge, der plejer at staa ledige, da mine Sidekammerater i Reglen ikke er nærværende(!) er jeg paa alle kritiske Sider garderet.«

Således sikret gik Je Kaae i salen, og på formandspladsen sad altså J. C. Christensen.

At »J. C.« i forvejen var blevet varskoet af sine partifæller er troligt, og han må have haft visse forudannelser om, hvad der ville komme, da han måtte give ordet til denne cimbriske naturkraft der med sin bøjede tyrenakke fra salens halvmørke baggrund nu gik til anfald.

Så har Rigsdagstidende ordet:

J. K. Lauridsen . . . jeg vil nu straks sige, at jeg venter jo ikke, selvom jeg strammer mig nok så meget op, at jeg skulle blive vist den ære at blive svaret af det ærede medlem for Præstø amts 6. valgkreds (Fr. Bojsen) . . . sagen er nemlig den, at der er foregået en forvandling med det ærede medlem. Han er jo på een gang theolog, videnskabsmand og løjtnant. I forrige tider havde theologen og videnskabsmanden overtaget hos ham: han talte alvorligt og jævnt, og han var høflig mod alle dette tings medlemmer, endogså de mindste. Siden da har imidlertid løjtnanten sejret og givet ham en anden opfattelse, en anden tankegang, en anden måde at tage de menneskelige forhold på. Siden det ærede medlem her i salen blev ordfører for regerings-

¹ Jubilæumsværket: Rigsdagens Presseloge 1943.

J. K. Lauridsen.

Guld og sølv ejer a ett – men a er villig aa forlade byen, mens turistsæsonen står på. (Je Kaae's svar til Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, da man anmodede ham om bidrag).

(Maleri af Osvald Nilsen).

partiet, har løjtnanten så absolut sejret over videnskabsmanden og den stille theologiske kandidat . . .

Første viceformand (J. C. Christensen): Må jeg bede det ærede medlem om at holde sig lidt nærmere til sagen.

Lauridsen: Jeg deler fuldtud formandens forstandige opfattelse og skal under alle livets forhold holde mig til sagen. Jeg synes forresten i al beskedenhed sagt, at de bemærkninger, som jeg gør, egentlig står sagen lige så nær som adskillige af de bemærkninger, der er fremkommet fra forskellige ansete og ærede medlemmer under denne sags behandling. Det gør mig ondt, at en så ophøjet intelligens som formanden ikke ganske har forstået det. Jeg skal imidlertid ikke fortsætte videre, men kun sige, at løjtnanten har decideret sejret over den beskedne videnskabsmand og den hensynsfulde, forstandige og velvillige theolog, som altid ville sine medmennesker det bedste.

J. C. Christensen: Må jeg bede det ærede medlem om at tale højere, det er ikke muligt fra denne plads at opfatte det ærede medlem.¹

Lauridsen: Det gør mig hjerteligt ondt. Jeg skal anstrenge mig i den af formanden anviste retning, som jeg ubetinget erkender for rigtig. . . . Det kan ikke falde mig ind at dadle dem (forligspartierne) derfor, thi jeg ved, at det gøres ud af den simple grund: vi ville klare os ved det forestående valg, vi ville skaffe forliget godkendt, og så bryde vi os ikke om princippet . . .

J. C. Christensen: Jeg vil dog gøre den ærede taler opmærksom på, at han

¹ Man talte dengang fra sin plads i salen.

her fremsætter påstande, som han vanskeligt vil kunne bevise, og jeg tror ikke, fremstillingen af sådanne påstande er heldig.

Lauridsen: Hvorvidt fremsættelsen er heldig, er afhængig af den højtærede formand. Hvorvidt jeg kan bevise det, jeg siger, er et subjektivt spørgsmål, i henseende til hvilket jeg bøjer mig for den højtærede formand.

J. C. Christensen: Jeg ønsker, at det ærede medlem ikke vil fremsætte sådanne påstande, og jeg ønsker, han vil holde sig lidt nærmere til det foreliggende.

Lauridsen: Den højtærede formand er bestandig fornuftig! Der ud fra må såvel den ærede formands som min adfærd bedømmes.

(Efter nogle minutters forløb kører han løbsk igen):

... Jeg bliver nødt til i denne forbindelse at gøre en, om jeg så må sige, parentetisk bemærkning ... Sagen er jo den – og det er en ting, jeg har reflekteret over, og hvis jeg hørte til dem, der havde håb om engang i tiden at komme ind på finansloven, ville jeg måske aspirere til en understøttelse på det – at der er to retninger i den ariske race – det er det, der indleder parentesens, mine herrer. Den ene retning bygger udelukkende på stemningen ... Denne stemning er gammel hos den ariske race, den begynder meget langt tilbage i oldtiden. Allerede da kender man noget om »kinder røde og øjne dunkelblå«, og den fortsætter sig atter – ja, jeg kan vers som så mange andre i denne sal, jeg lader mig heller ikke lumpe i retning af vers; hvis vi endelig skulle til det spørgsmål, skal det ikke være der, de skulle tage mig. Altså vi have vers, der handle om favntagsmøde, håndtryk og alle den slags ting, ja, selvom vi gå ned i sidegaderne her i Kjøbenhavn, kunne vi købe viser om den 58-årige Md. Petersen, der blev myrdet af en bondekarl i Gamborg sogn efter at have stået i forhold til ham i flere år ...

(Her har munterheden i salen åbenbart taget sådanne dimensioner, at linealen igen smækkes i formandspulten).

J. C. Christensen: Jeg vil bede den ærede taler om at holde sig lidt nærmere til den foreliggende sag, og jeg må bede ærede medlemmer om at undlade at give deres mishag eller bifald til kende.

Lauridsen: Ja, mig generer det ikke. – Jeg har bedt om undskyldning for en parentetisk bemærkning ... Det, jeg altså kom bort fra var, at man efter min opfattelse kun kan forklare sig forliget som udslag af en stemning. Det er en stemning, man er ked af, og så har man denne lyst til kysset, til favntaget altså, som der så smukt står i den sang, jeg nys nævnedes og i anledning af hvilken jeg blev kaldt til orden af den højtærede formand.

»Hun gik til ham i ungdoms vår,
så glad som fugl i lunde« –

skønt hun var 58. Bagefter skilte han hende rigtignok af med livet, og i det hele taget var den ikke så god som den kunne være. Det er altså det, jeg vil sige, at det var udslag af en stemning . . . Men jeg må dog rigtignok også sige, at hos den ariske race – og det hører med til parenteser – er der også en anden stemning, som allerede begynder hos Plautus, og som lyder på – ja, jeg kan jo lige så godt bruge latin som det ærede medlem for Præstø amts 6. valgkreds, jeg har jo lært det i min ungdom og endog haft en vis lærdom deri: Latet angvis sub herba, o: Snogen ligger under planten, snogen er der. Det er det, som oppositionen mener, at snogen er der immervæk.

J. C. Christensen: Jeg må indstændigt anmode den ærede taler om at vende tilbage til den foreliggende sag.

Lauridsen: Det skal jeg også komme, men alt, som jeg har sagt, står i meget nær forbindelse med sagen.

J. C. Christensen: Jeg håber dog, at den ærede taler vil rette sig efter formandens anmodning.

Lauridsen: Selvfølgelig! Det, jeg sagde, har nemlig den naturlige forbindelse med det foreliggende lovforslag . . . jeg skal som sagt efter de fra formanden, som jeg ubetinget respekterer, fremkomne udtalelser ikke inklude mig videre på denne parentes, som . . .

Skal man tro de stenografer, der misundt af kolleger, refererede dette, skal J. C. Christensen have søgt at bevare masken længst muligt, men hvilken formand kunne i længden holde stand overfor den ydmyghed, hvormed Je Kaae bestandig underkastede sig hans formaninger og den ros, han altfor rundhåndet beskænkede ham med – og ikke mindst den elegance, hvormed han undgik at tale om selve sagen.

Bude, tingmænd og referenter skal ifølge Asger Karstensen alle have vredet sig under denne – som den er kaldt – fändenivoldske tale, og den blev, som var den af Cicero, af de ældre stenografer overgivet nyansatte assistenter som gavnlige faglige læsninger. Således stiftede jeg bekendtskab med den, omtrent 20 år efter dens indtog i Rigsdagstidende.

De valne fingre

Selv Je Kaaes »fuldemandstale« kunne ikke hindre, at forliget var en kendsgerning, men Estrup ville ikke gå på kommando, først nogle måneder senere afgik han. Endnu tre højreministerier måtte der til, før den gamle konge kunne bevæge sig til at tage et venstreministerium.

Provisorietiden var forbi.

Estrups ministerium var ørnereden på fjeldtinden, men efterfølgerne var

Estrup på vej til Rigsdagen i Fredericiagade.

ikke ørne og burde aldrig have installeret sig på tinderne, mente Edvard Brandes, og højremanden, Julius Schovelin fortsatte: – Så gik det, som det gik: styret faldt ud af Højres rystende hænder og valne fingre.

Men før vi lader solen gå op over det ny århundrede, der skulle sprede så meget lys over land – endnu en lille »provisoriehistorie«. Historien om de to konsuler eller om Madam Thomsen – for nu kan den fortælles.

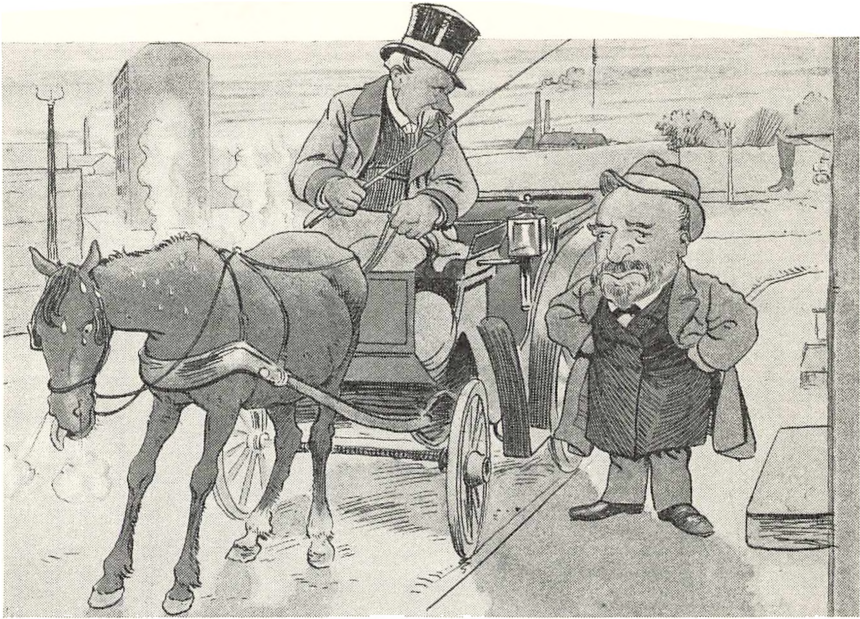
Videant consules ne quid detrementi res publica capia. (Konsulerne skal se til, at staten ikke lider skade) – Cicero.

De to konsuler

En tingformand har det ikke altid let. Om den svenske talman (formand) i 2. kammer er fortalt, at han engang blev så irriteret på medlemmerne, at han slog »klubban«¹ i bordet, hævdede mødet, gik hjem og nedlagde sit mandat på stedet, dog først efter at have afgivet følgende salut:

– Så skulle Satan sidde længer i dette svinehus – ikke jeg! – Han var endda ærkebiskop, men det var altså i Sverige.

¹ Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger. II. s. 205. – »Klubban«, en træhammer, der i den svenske rigsdag anvendes i stedet for formandsklokke.

*Tror Herren, det kan nytte mer¹ i dag?
 Konsejlspræsident Hørring søger ministeremner.
 Efter Estrups afgang kneb det for Højre at få ministre.
 (Alfred Schmidt i Blæksprutten 1899).*

Skal en formand samtidig dele magtens tinder med en kollega, må de som de to konsuler i det gamle Rom, der skulle passe statens sager, se at blive enige, og sådan var det også i Fredericiagade – men med enigheden kunne det være så som så. Og kom kvinder med i spillet, kunne det give sære rystelser i det ganske hus.

Herom kan de gamle arkiver fra årene omkring århundredskiftet fortælle, da højremanden »provisoristen« prof. Matzen og højskolemanden, venstremanden Høgsbro sad som formænd i hvert sit ting.

Matzen var såvel i indland som i udland anerkendt som en stor retslærd, men han fik også tid til at tage sig af Højres agitation. På forsvarssagen stampede Matzen legioner af unge og gamle op af jorden, optændt af en fanatisme, der er sjælden i dag, og han fik da også sit monument i Kongens Have, her, hvor Højre holdt sine store grundlovsfester – socialdemokraterne henviste man til de øde fællede udenfor voldene.

»Kort – firskåren – og pågående« var der nogen, der sagde om ham.¹

»Altsaa frem med Matzen,« skrev en politisk modstander, »denne navnkundige Statsretslærdes Fortolkningsprincip kan formuleres i fire Ord: Hvor

¹ Jfr. N. Bransager i værket: Den danske Regering og Rigsdag 1901–03.

staar det skrevet?¹ og når Karon engang skal fæрге ham over Styx, vil han ikke faa den reglementerede Obol² for sin Ulejlighed, men kun Fortolkningen: Hvor staar det skrevet?»

Nu til dags huskes Matzen nok højest for sin statsret, men som professor i denne materie skal han fra sin lærestol have udtalt følgende: – Ja, nu kommer vi jo til det afsnit, der hedder: Folketingets dannelse – det turde jo være et temmelig problematisk kapitel.

Og på formandssædet i dette folketeting sad altså hans kollega, *Sofus Høgsbro*.

Høgsbro havde i de 44 år, hvori han havde siddet i folketetinget, stadig hørt til den moderate del indenfor Venstre under dette partis mange delinger, men han fulgte i det store og hele J. C. Christensen.

Høgsbro var formand for folketetinget i 14 år og hans syn på enhver offentlig udgift som noget nær det onde, havde han arvet fra »bondevennerne« på det gamle slot. Derfor blev hans sparsommelighed som folketingsformand legendarisk, og i sin spareciver skal han nu og da have inspiceret folketingets mere ydmyge lokaler – for at konstatere papirmisbruget.

Om hans forsigtige omgang med statens penge vidner følgende lille uddrag fra hans dagbog: 8. april (1896). Lykønskning bragt Kongen, for Skik og Brugs Skyld kjørt i Karet, skjønt Vejret var godt. Til Taflet Kl. 6 gik jeg, da jeg ikke vilde volde Staten en saa unyttig Udgift, tilmed med Drikkepenge, 2 Kr. til Kusk og 2 Kr. til Tjener (ifølge Matzens Bestemmelse).

¹ At kongen ikke frit kan vælge sine ministre. Matzen optrådte som juridisk garant for Estrups grundlovsbrud.

² Obol – græsk mønt.

Henning Matzen.

Sofus Høgsbro.

Matzen var altså villig, men ingen Obol fra Høgsbro!

Men Høgsbro var en af tingets store formænd, og »han hævdede Tingets Værdighed med Fasthed og Takt,« skriver N. Neergaard.

Alt i alt en værdig kollega til Matzen, men forskellighederne mellem de to var iøjnespringende, og det skulle slå gnister.

Begge var de så landskendte, at de opnåede tidens højeste anerkendelse – de kom i vokskabinetet Panoptikon. Her kunne undrende skarer på søndagsturen se dem *in figura* i stue med deres politiske kollega Hørup, med Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen og andre storheder.

Det var en uskreven håndfæstning, folketinget og landstinget imellem, at man ikke blandede sig i hinandens forhold. Kunne man ikke enes om de fællesanliggender, der var, måtte alt blive ved det gamle.

Så kom der noget nyt, noget hidtil uprøvet, der kaldtes et linoleumstæppe. Stort har det nok ikke været, for man måtte jo prøve sig frem, men hvor nymodens det end var, måtte det, som så meget andet, gøres rent. Da rengøringen var en fællessag, trådte begge formænd i aktion, og man enedes om af de seks »fælleskoner«, man havde, at udtage de to yngste til dette pionérarbejde – madammerne Rasmussen og Thomsen.

Dette skridt ud i det ukendte blev imidlertid mere end disse to damer kunne bære. Det blev til gråd og besvimelser af lutter overanstrengelser over dette stykke linoleum. »Usandhed, fra ende til anden,« mente bureauchefen, Fr. Kretz, for Madam Rasmussen kunne man ikke stole på, og dertil var hun en tvivlsom arbejdskraft.

Bemeldte Madam Rasmussen må imidlertid have bibragt Høgsbro den modsatte opfattelse, og uden nærmere at tænke på, at det stykke linoleum, han her var ved at betræde, skulle blive glattere end ventet, forlangte han af Kretz, at der *af folketinget alene og på dets konto* skulle antages en ekstrakone til at gøre dette linoleumsarbejde.

Det var et brud på fællesstyrets hellige regler, og det blev for meget for Matzen.

»Jeg konstaterer, at Folketingets Formand ikke ved denne Lejlighed har anset sig bunden ved Forretningsordenens § 6 om Rigsdagsfunktionærernes Antagelse af Formændene i Forening. Der er ifølge Folketingets Formands ensidige Bestemmelse gjort Afvigelse i Henseende til Rengøringskonerne.«

7. December 1900. H. Matzen.

Det ville Høgsbro ikke indrømme. Det lille stykke linoleum måtte jo gøres rent, og i nødsfald havde han anvist det beskedne beløb hertil. Hermed var der ikke i mindste måde sket et brud på forretningsordenens krav, svarede han, og nu indledtes en månedlang »linoleumsfejde« mellem de to formænd.

Så gik det, som det måtte gå. Slagfeltet bredte sig fra formændenes Olymp til de lavere regioner, til de tjenende ånder i huset. Krigen om, hvem der skulle gøre rent på linoleumstæppet, rasede nu fra kælder til kvist med gulvspande, gulvskrubber, spyttbakker og hvad der ellers var af hygiejnisk tilbehør som stumme tilskuere, og den beskedne Madam Thomsen, der var det uskyldige ophav til det hele, forsvandt grædende – således fortælles det – i tummelen. »Fortrædeligheder«, endog »forulempelser« hørte i den grad til dagens orden, at bureauchefen måtte sammenkalde alle »fælleskoner« til et møde, om hvis forløb han fortæller: »... skjønt der ikke blev lagt noget Baand paa Talefriheden, lykkedes det ikke at faa andet frem end et Par Smaating, som i den Grad falder ind under det kuriøses eller komiskes Omraade, at en nærmere Fremstilling hører hjemme i et Lystspil og ikke i en tjenstlig Indberetning.« Der måtte, sluttede Kretz, være »partiel Sindssyge« med i spillet.

Det eneste Kretz fik ud af det, var en henstilling fra Høgsbro om at holde fingrene væk! – til gengæld fik Høgsbro følgende lillejuleaften-hilsen fra Matzen:

»Jeg konstaterer, at Folketingets Formand har antaget en Rengøringskone og at han til Hjemmel for denne Fremgangsmaade har paaberaabt sig en provisorisk Myndighed... jeg konstaterer dette Præcedens og forbeholder mig for Lighedens Skyld at gjøre Brug af samme i paakommende Tilfælde.

23. December 1900. H. Matzen.«

Dermed var Høgsbro placeret, han var nu »provisorist« – det værste, man dengang kunne sige om en god venstremand. Det lugtede jo af Estrup.

Nu var det således, at disse sager, der verserede mellem de to formænd, naturligvis var top-secret, forsvarligt indlåsedede i en mappe med påskriften: R i g s d a g e n s f o r m æ n d. Hvor denne mappe er blevet af i denne jule-

tid er ikke blevet opklaret, men Høgsbro beklager sig over først d. 28. december at have fået denne julehilsen fra Matzen.

Og så går det videre, ark op og ark ned. Hele historien kulegraves påny og til sidst står man, hvor man begyndte; men at den 80-årige Høgsbro efterhånden er ved at køre træet fremgår af et lille hjertesuk midt i det hele:

»Med mit svækkede Syn er det mig meget ubekvemt at skulle skrive saa højt oppe paa et Folioark, og jeg vilde derfor ønske, at der kunde bruges kortere Ark i Stedet for. – Kunde vi dog ikke enes om denne Sag, saa var der dog et Stridspunkt mindre mellem Formændene at overføre til det ny Aarhundrede.«

Denne forestående kalenderbegivenhed gør dog intet indtryk på Matzen. Han fører krigen over på modpartens territorium i form af en opsigelse.

»... jeg benytter Lejligheden til at paatale det urigtige i, at Landstingets Bude holde Folketingets Læseværelse i Orden og giver derfor Varsel om dette Forholds Opsigelse.

Den 16. Februar 1901. *H. Matzen.*«

Efter dette opgiver Høgsbro »ethvert Haab om at faa Landstingets Formand til at forstaa, hvad jeg har gjort med Hensyn til Rengjøringen af dette Linoleumstæppe« – og hermed er der gjort klart til sidste akt af det lille drama:

»Folketingets Formand har altsaa mod min Protest ansat en Rengjøringskone for Folketinget... og da jeg ikke kan antage, at Folketingets Formand vil begaa Lovbrud, saa maa jeg antage, at Folketingets Formand forstaaer Funktionærernes Antagelse ved begge Formænd paa den Maade, at den kun gjælder saa længe begge Formænd ere enige herom, men at der ikke er noget i Vejen for, at den enkelte Formand, naar han foretrækker dette, ansætter sine egne Funktionærer for sit eget Ting.

8. Marts 1901. *H. Matzen.*«

»Jeg har aldeles ikke den Opfattelse af den enkelte Formands Forhold til Forretningsordenen, som Landstingets Formand tillægger mig.

9. Marts 1901. *Sofus Høgsbro.*«

»Saa bliver kun Lovbruddet tilbage.«

19. Marts 1901. *H. Matzen.*

»Jeg er mig intet Lovbrud bevidst.«

20. Marts 1901. *Sofus Høgsbro.*

Det hele fyldte 19 foliosider, tæt beskrevne, da alle dengang ville spare. Høgsbro havde 13 indlæg, som han med stor møje må have prentet med sin gnidrede skrift. Den tyve år yngre Matzen var mere kortfattet i sine 11 påtegninger på sagen, der alt i alt drejede sig om 24 kroner!

Det var en lille beretning om hvordan de sidste dønninger fra provisorietiden kunne skulpe rundt med en rengøringskone på et stykke linoleum – det hele kan man finde i de gulnede akter.

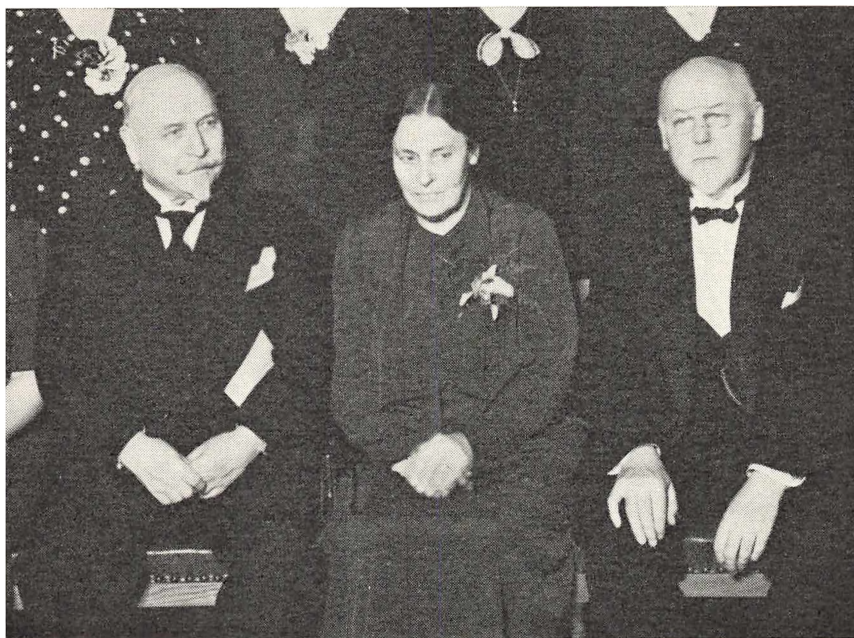
40 år efter

Og det må med.

Nu var andre kommet til. Hans Rasmussen og C. Th. Zahle sad som formænd for de to ting og som en tredje en ny bureauchef, min forgænger i embedet A. Lauesgaard. Madam Thomsen hed nu fru Thomsen og 40 år var henrundne fra hun gjorde sin entré i rigsdagen og noget hovedkulds var kommet ind i tretrinsraketten: Matzen-Høgsbro-Kretz.

– Det er et stort jubilæum, sagde Hans Rasmussen, der havde det med pludselige indskydelser, – der må gøres noget. Pressen gør naturligvis grin med os, det gør den altid, når Zahle er med til noget, – men vi må huske, at det jo er *fru Thomsen!*

Det faldt i min lod at være festkomité, og der måtte jo en sang til – via telefonbogen, da der ingen poeter var for hånden. Efter ad denne ikke mere usædvanlige vej at have fået flere tilbud, bl. a. et med omkvædet: – »Der er

Fra jubilæumsfesten for fru Thomsen. (Elfelt fot.).

øller i nonnernes kælder«, som dog efter Hans Rasmussens opfattelse ikke helt passede til situationen, havnede vi hos forfatteren Thomas Olesen Løkken, der havde en sådan sangforretning.

Placeret midt mellem de to, i al deres rundhed så populære formænd, sad den beskedne fru Thomsen; alle hendes kolleger var også med. Efter Hans Rasmussens festtale sang man så den nys erhvervede sang, på melodien: »Der er et land« – eller kvidrede, for de fire femtede dele var damer, der nu allesammen var blevet »fælleskoner«:

*Som Jyde var De stærk og sejg i Kampen,
Om Morg'nen Kl. 6 saa stod De klar,
haandtered' Kosten, Kluden, Spanden, Svampen,
det var de Vaaben, De med Ære bar.
Ved Festligheden bliver De nu fejret,
som det sig hør med Sang og Hurra-raab –
for De har stridt, men De har ogsaa sejret –*

Madam Thomsens sejr var *fuldkommen*.

En jævn mand –

Hvad er Din Stilling til Parlamentarismen?

... Kandidaten sundede sig lidt, for det havde han aldrig vidst, hvad var – han skød sin Sag ind under Vælgernes Dom og spurgte Forsamlingen, om han som jævn Mand vel behøvede at kende saadan et Fremmedord. Forsamlingen var fuldkommen enig med ham heri, det behøvede han ikke.

(Vejlø: Spaaner og Splinter).

Parlamentarismen

– Det luftede, det lyste, det stemte for brystet som et kommende vejr, flagene gik til tops foran gårde og huse, og mangan en småmand kunne med ærligere følelse sige Danmarks navn, skrev en af dem, der havde oplevet systemskiftet d. 24. juli 1901 – forfatteren, red. Povl Engelstoft – for da fik *Danmark sit første parlamentariske ministerium*, det første venstreministerium.

Og den gamle konge, der i en menneskealder ikke havde sat sine ben i rigsdagen, holdt nu personlig trontalen.

Fra Rosenborg blev de tre sølvløver ført til folketinget, hvor de som venlige katte missede til de mange sorte frakker, der var mødt op, og til mini-

steriet *Deuntzer*, der havde sat en degn og kirkesanger som minister over kirke og skole, over universitetets professorer og over kirkens øverste – aldrig set før! En stor skolelov og en lov om menighedsråd blev denne degn, J. C. Christensens værk. Nu skulle præsteembederne ikke længere besættes som Estrups kultusminister Jacob Scavenius skulle have haft for vane – ved at sprede alle ansøgningerne ud på gulvet og derefter beordre sin trofaste tævehund til at vælge den bedste – apporte! Nu skulle den stedlige menighed tages med på råd om den sjælesørger, man ville have.

Og meget andet, der havde ligget og ventet i de mange golve provisorieår, kunne man nu tage fat på. Selvangivelsen holdt sit indtog, for nu skulle der være almindelig beskatning af formue og indkomst. Den skulle give midler til en videreførelse af den sociallovgivning, der allerede var indledt i halvfemserne under Estrup, og de for bonden så uretfærdige hartkornsskatter blev til ejendomsskyld, hvorved ejendommene i byerne kom med under beskatningen.

Og den første bonde kom i kongens råd.

»Ole - Ole - der er en, der vil tale med Din Excellence,« skal forkarlen have råbt ud i stalden til sin husbond, Ole Hansen, Bringstrup pr. Ringsted, – og så måtte den højtærede landbrugsminister til telefonen.

Til Ole Hansen var der tillid over det ganske land, omend mest på Midt-sjælland, men knap så meget til J. H. Deuntzer, ministeriets chef. Denne professor udi juraen var ikke kendt af mange, og hans mærkelige tyske navn var ikke just en fanfare for en fremadstormende dansk folkelighed. »Du un ser,« sagde man på Fyn, og ved et møde på Falster udtrykte man sin glæde over det ny ministerium med et: Længe leve ministeriet *Dunster!*

Efter at ministeriet indenfor sine vægge skal have haft ikke mindre end 27 ministerkriser – de små ikke medregnet – måtte det træde tilbage og d. 14. januar 1905 dannede J. C. Christensen sit eget ministerium – det første

Deuntzer drat af taburetten.
(Klods Hans 1905).

De radikale drives ud af Venstre.

Zahle og Slengerik på vej ud fra partimødet d. 12. januar 1905, bag dem J. C. Christensen. (Axel Andreasen i Politiken 1905).

Nederst til venstre: *Justitsminister P. A. Alberti på besigtigelsesrejse med finansudvalget 1905.*

Nederst til højre:

Albertis skab – bl. a. den revolver, han altid skal have haft i baglommen, også når han færdedes i rigsdagen. (Alfred Schmidt i Klods Hans 1908).

virkelig parlamentariske *partiministerium* i Danmark – men først havde han renset ud i partiet. »Rebellerne«, hvoriblandt Zahle, blev drevet ud af Venstres store hus og med Odense-programmet nogle måneder senere fødtes Det radikale Venstre.

En tillidsadresse fra faste beboere i Hee og omegn.

(Alfred Schmidt i Blæksprutten 1909).

I årene op til 1908 stod J. C. Christensen på sit højdepunkt med en anseelse, som ingen anden politiker før ham, men i hans ministerium sad storvindleren Alberti, en arvelig belastning fra ministeriet Deuntzer. Alberti medførte J.C.s fald og hindrede ham derved i at gennemføre den styrkelse af forsvaret, han havde planlagt. Det blev N. Neergaard, der måtte overtage regeringen, men da han kom til kort med den militærpolitik, han gik ind for: oprettelsen af fremskudte forter for at beskytte København på landsiden (af J. C. Christensen kaldet »døde mus«) – afløstes hans ministerium af ministeriet Holstein-Ledreborg, hvor J. C. Christensen som forsvarsminister nu kunne genoptage sin forsvarspolitik, der resulterede i forsvarslovene af 1909, hvormed landet gik den første verdenskrig i møde.

Dommens dag

I den standende diskussion om hvad der skete d. 9. april 1940 vil man nu og da høre om en bog: *Dommens Dag*¹. Hvad der allerede i 1908 her oprulledes om en tysk landgang på Langelinie kom til at passe *næsten på klokkeslet*.²

¹ Udgivet anonymt, senere oplyst, at forfatteren var Karl Larsen.

² Jfr. side 115.

Marineministeren inspicerer.
(Alfred Schmidt i Klods Hans
1905).

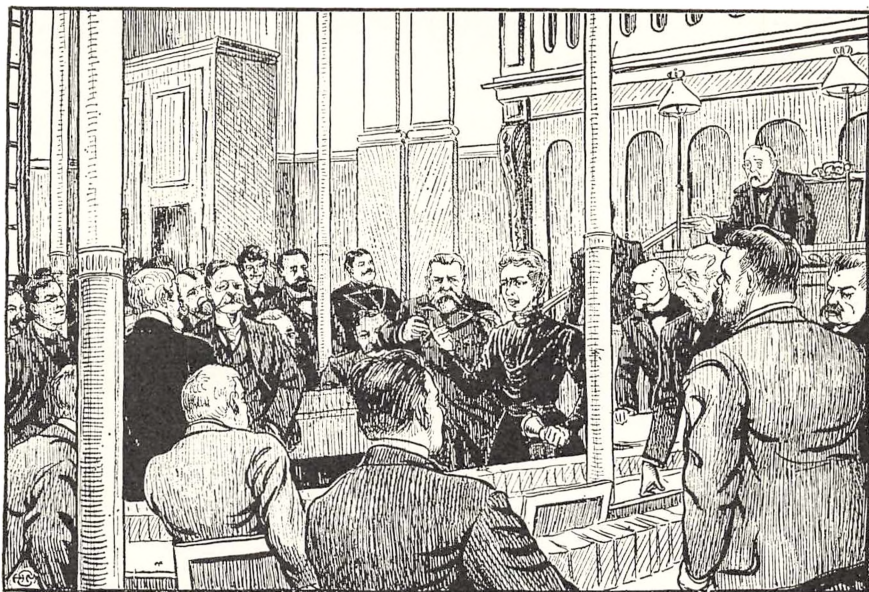
Bogen udkom i løbet af nogle måneder i 12 oplag og gav et ekstra pust til den voldsomme forsvarsagitation, der nu rejste sig, ikke alene vendt mod forsvarsministeren, J. C. Christensen, men mod den ganske rigsdag.

Det skulle give anledning til sære episoder.

Den 19. august 1909 var en dag, der for rigsdagsmændene begyndte som enhver anden, og ingen kunne vide, at den skulle blive historisk, omend på sin egen facon og gå over i »Blæksprutten«s annaler:

*Midt i Bredgade Rigsdagen ligger,
udenfor er der fine Butikker
med Chemiser, monterede Stuer
og den slags Sager, som Rigsdagsmændene sjældent bru'er.
Til sin Formandsplads gaar Anders Thomsen
op og sætter sig sindigt paa Nomsen –
hvorpaa Rigsdagen gør ganske det samme.*

Men så sneg en slange sig ind i dette paradys, der kun var for mænd. Senere kom der som bekendt flere. Den første var frk. Mary Westenholz, der uden at banke på marcherede lige ind i folketingssalen, tog formandsklokken fra Anders Thomsen og talte dunder til folketingsmændene – på tegningen man ser hvordan.

Frk. Mary Westenholz i folketingsalen d. 19. august 1909

– i midten Frk. Westenholz med klokken, på formandspladsen Anders Thomsen. Ved pillen til højre Erik Skram og næst ham den glødende forsvarsven, oberst N. P. Jensen. Den brede skikkelse er Borgbjerg og bag ham K. M. Klausen. Ved siden af Frk. Westenholz et rigsdagsbud. Yderst til venstre prof. Birck, der synes at nyde situationen. Den sortklædte herre med ryggen til er højremanden Johan Knudsen og helt i baggrunden A. C. Meyer.

(Tegning af H. E. Melchior i Ill. Tidende).

»Her sidder I danske Mænd og købslaar i Magtbrynde og Egennytte om Landets Ve og Vel. Men det skal siges fra dette Sted, at Danmarks Kvinder fornægter Eder og brændemærker Eder som en Hob fædrelandsløse Lejesvende, der forraader Danmarks Ære.«

Rigsdagsstenograferne stenograferede det hele ned som så meget andet, der blev sagt i denne sal, men i Rigsdagstidende står der intet herom – kun en lille blyantsnotits i bibliotekets eksemplar fortæller i en parentes: Mary Westenholz taler.

Om den træske måde, hvorved frk. Westenholz havde foretaget denne »indtrængen i folketinget« fortæller bureauchef Kretz i den officielle rapport, der måtte til: »Den kvinde« – han omtaler hende kun på denne måde – »som foranledigede dette beklagelige optrin, sendte vagten ved indgangen ind med et brev til formanden, og da vagten således var væk, fulgte hun selv efter ham.« Såre enkelt.

Hvad der har stået i denne epistel til Anders Thomsen er dog skjult for eftertiden. At hun fik fat i hans klokke og svingede med den, er derimod vidnefast, men når det almindeligt påstodes, at han i dette historiske øjeblik skal have sagt: »Hun har ta'et min klokke!« bestrides dette på det bestemteste af de stenografer, der var tilstede. Nej, han blev så lammet, at han ikke fik sagt nogetsomhelst.

Københavns 5te

Med et sært glimt i øjet havde min politisk interesserede far, der var højremand, tit fortalt, at ville man rigtig leve med, skulle man ud på Nørrebro, for her stod slaget som intet andet steds mellem Højre og socialdemokraterne – i Københavns 5te, som kredsen hed.

Her var man fra de glade dage i firserne vant til ikke så lidt. Højre skrev i et valgopråb:

Alle sjovere, labaner, banditter, tugt-, rasp- og forbedringshusarbejdere, udbrudte galejslaver, mordere, mordbrændere og store sjællandske hestetuve. Samler Eder til kamp med det ædle formål at omstyrte den nuværende regering – *Mød på tirsdag og stem på Holm!*

Der må have været andre udenfor dette celebre selskab, der i 1884 stemte på »socialisten« skrædermester Holm, for han blev valgt med 6.757 stemmer – men han havde kun 30 stemmer mere end modkandidaten, Estrupministeren Goos.

Men nu 25 år efter var det ikke en professor og en skræder, man kunne vælge imellem, nu var det Frederik Jeppesen Borgbjerg, den landskendte socialdemokratiske redaktør og agitator, og hans modkandidat var højremanden, overretssagfører Poul Rasmusen (ikke Rasmussen). Kredsen traditioner tro gjaldt alle kneb, vælgerne valfartede i tusindvis til møderne, og de fik også noget med hjem.

En farlig mand var denne overretssagfører Rasmusen. Han havde vristet Randers-kredsen fra Socialdemokratiet og nu dukkede han op for at fordrive Borgbjerg fra dennes faste borg på Nørrebro, som havde været Socialdemokratiets siden skræder Holms dage.

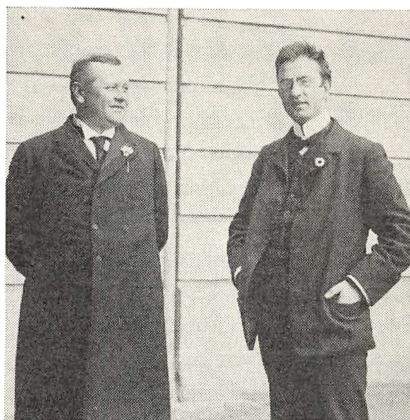
Poul Rasmusens snarrådighed overfor afbrydelser var vidt berømt:

»Hr. dirigent, hr. dirigent! – der er en herre dernede, der har bedt om ordet, men han sagde kun sit fornavn« – en tilhører havde råbt »Idiot« op til ham.

»Ekstrabladet« gav ham følgende velkomst: »Højre har haft det mærkelige indfald at ville erobre 5te kreds ved hjælp af en af partiets tarveligst begavede mænd, overretssagfører Poul Rasmusen. Hr. Rasmusen er ved in-

*Overretssagfører Poul Rasmusen
og prof. Birck i rigsdagshaven.*

Birck røg shagpipe. Han havde i sin jakkelomme, der var stærkt nedringet af hyppig brug, en papirpose påtrykt: »Professor Bircks Shag«, fabrikeret specielt efter hans ønske. (Jul. Aagaard fot.).

jurielovgivningen sikret mod den fare, der kan true ham ved at betegne ham som et fæ . . .«

»Valgkampen er begyndt« – skrev »Social-Demokraten« . . . vore modstandere benytter sig af de mest lyssky og uærlige midler . . . den drevne prokurator Poul Rasmusen har påtaget sig at føre Højres elendige sag – denne uappetitlige herre« – og der fortsættes ufortrødent – »der er noget, der minder om en impertinent æbleskive, når man ser Poul Rasmusen på en talerstol. Rund og glinsende gasser han sig og puster sig selv op – puh! – til han er færdig at sprække af indbildskhed.«

– Og hvad havde Poul Rasmusen ikke bedrevet? Havde han ikke som reporter ved et højreblad sneget sig ind i den røde borg i Rømersgade og skjult bag en pakkasse afluret et møde?

– Og Borgbjerg? Havde han ikke »som vælger« skaffet sig adgang til et højremøde, så man måtte bære ham ud med det store skæg bølgende i protest? Og lavede Borgbjerg og hans fæller ikke valgnumre – trak gode partifæller fra andre kredse over i den mere betrængte 5te og fik dem på valglisten her ved at leje små kvistværrelser ud til dem! Eller endnu værre, som Højre sang:

*Hurra for socialisterne,
for de stod op af kisterne.*

Borgbjergs tropper lå heller ikke på den lade side, hvad der fremgår af følgende lille klip fra højrebladet Vort Land om et møde, henlagt til Gøthergades Eksercérhus:

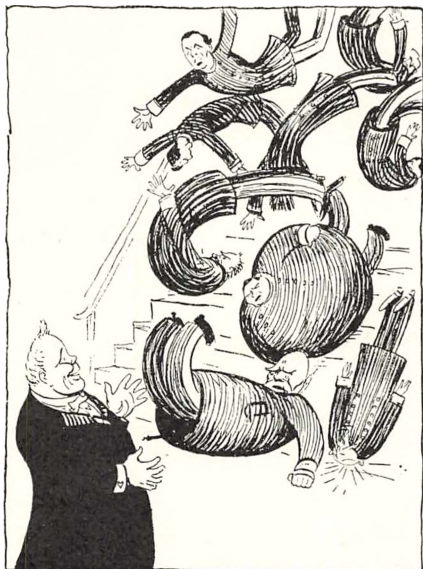
» . . . Blikkenslager Gustavsen valgtes til dirigent på den måde, at socialisterne rakte begge hænder i vejret og udstødte høje kamphyl. Fra klokken tre – mødet begyndte kl. fire – havde de borgbjergske tropper erobret den

midterste del af salen – *der var 3–4.000 mennesker* tilstede.« Og bladet fortsætter: »Højres kandidat, Poul Rasmusen, hilstes af klapsalver fra mindst halvdelen af forsamlingen – her nogle udpluk: . . . sammen med min partifælle, prof. Birck, har jeg forelagt forslag om arbejdsløshedskasser. (Det har du stjålet, Rasmus!) . . . selvfølgelig bør de arbejdsløse støttes (du fisker, Rasmus!). – Jeg hører nogen le. Jeg tænker deres latter vil skurre stærkt i ørene på dem, der lider nød og sult. (Bravo! – håndklap og tumult) . . . middelstanden bør skærmes, men de kooperative foretagender bør ikke støttes. Har fællesbageriet i grunden hjulpet Socialdemokratiet så meget? (Ja! – Nej!). Og hvordan startedes dette foretagende? – Ved at man ansatte en snedker som formand og en skomager som forretningsfører . . . (Du ville vel hellere have haft en sagfører!) . . . nej! mine herrer – en *bager!*

Her bliver tumulten så stor, at dirigenten griber sin klokke. »Taleren må ikke udæske forsamlingen!« råber han. Poul Rasmusen: »Er vi mimoser? Kan vi ikke tåle at høre fakta?« Menings-kampråb på en anden dirigent – hr. Gustavsen kimer med klokken i fem minutter . . .

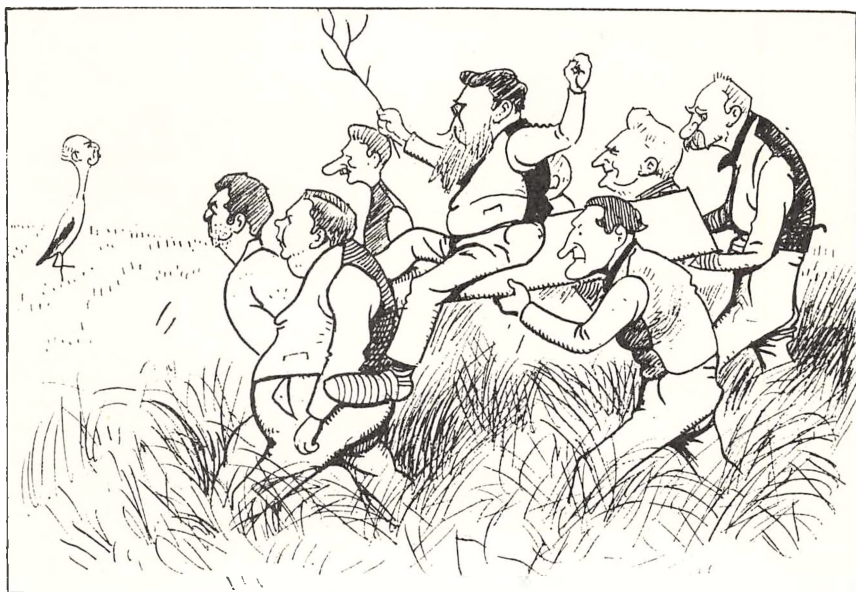
Et hul i Rigsdagstidende

J. C. Christensen fratrådte, da han havde fået sine forsvarslove igennem, men ikke mange dage efter faldt hele ministeriet Holstein-Ledreborg, ved en mistillidsdagsorden i folketinget. *Den første mistillidsdagsorden, der her-*

Ministeriet styrtet.

J. C.: Ih se. Goddaw – kommer I nu osse.
(Alfred Schmidt i Klods Hans 1910).

Til kamp mod Landstinget.

En molbohistorie – desværre spankede en højre-stork bestandig frem og tilbage i marken. (Alfred Schmidt i Klods Hans 1913).

hjemme bragte et ministerium til fald. Det hele skyldtes en misforståelse, men greven gik i vrede. Det kan man se af Rigsdagstidende, men da dette organ hører til de pæne og gerne skulle kunne ligge frit fremme på ethvert dagligstuebord, vil man forgæves søge efter hans slutbemærkning, der ifølge stenogrammerne i al bramfrihed skal have lydt således: – Nu har jeg s'gu sagt nok.

Tilbage var der så kun at gå til den lille radikale gruppe, til Zahle, der ikke uden en vis effekt og beskedent kunne udtale: – Her kommer det sidste hold af mænd.

Det blev dog kun en kortvarig gæsteoptræden, så kom Venstre igen, denne gang med Klaus Berntsen som konsejlspræsident, og han forelagde sit grundlovsforslag, der genoplivede den gode gamle af 1849.

Til kamp mod Landstinget

Klaus Berntsen ville gerne have ført sin grundlov igennem, men det måtte han ikke for J. C. Christensen, og han måtte aflevere ministeruniformen, da valget i 1913 gav socialdemokrater og radikale flertal i folketinget.

Nur-ruhig! – Hit med uniformerne! (Alfred Schmidt i Blæksprutten 1913).

Middelgrunden

Hvis Middelgrunden skulle springe i luften, vil den ikke blive bygget op igen, sagde min gymnasielærer. Det var en enkel og forståelig forklaring på, hvad der kunne ske nu, da der var kommet det nye flertal i folketinget. – Det virkede lammende, ikke just at Middelgrunden ville ryge i luften, men nok så meget, at den ikke ville blive bygget op igen – men den ligger der jo endnu.

For at blive lidt ved Middelgrunden erindrer jeg et mærkeligt vælgermøde en aften ved Hellerup havn – det må have været i 1913. Dengang havde man kun blafrende gaslygter, og da der ikke var sådanne i havnen, havde man arrangeret sig med en lyskaster fra Middelgrundsfortet, der langt ude fra sundet konstant rettedes mod mødepladsen, hvilket gav de to kandidater, højremanden Abrahamsen og socialdemokraten Wilmann et forklaret for ikke at sige et let diabolisk skær, som de stod der i den militære lysstråle og diskuterede grundlov og militær.

Da lysene i Europa gik ud

Alt i alt havde Arbejdet op imod 1914 staaet i Haabets Tegn. Sikkerhed havde vi selvsagt ikke. Ogsaa da var der mange Sygdomsspirer i vort Sam-

fund som i det store Kultursamfund, der nærmede sig til at omspænde hele Jorden. Da som altid brødes Dødens og Livets Kræfter, Krigens og Fredens. Men der syntes rimeligt Haab om, at Livets Kræfter vilde faa Overtaget.

(P. MUNCH).

Fra mine drengeår husker jeg de store Fredensborgdage, da Polarstjernen, det russiske kejserskib og det engelske kongeskib, Victoria and Albert lå ankrede op på Københavns red med hundreder af lamper i mast og mærs.

Men der kunne også ses andre skibe på reden – ved enkelte lejligheder helt op til en halv snes af de store engelske »Dreadnaught«, efter sigende skal der engang have været ikke mindre end fire admiraler ombord. Der kom også tyske og russiske fartøjer, men alt var endnu fred og fordragelighed.

Af lutter høflighed kom de ikke samtidig, men afløste hinanden, hvilket naturligvis måtte virke betryggende.

Russisk lynjustits

I sundet lå vor lille flåde med de tre såkaldte kystforsvarsskibe. De stak ikke dybt og kunne gå langt ind under kysten. Som boende i Hellerup var det en naturlig ting at plaske lidt til søs og engang entrede vi Herluf Trolle for at hilse på en kammerats far, der var chef her. Men Herluf Trolles 4000 tons herligheder gav lyst til at se mere, og en dag styrede vor lille robåd ud imod en af de fem gange så store russiske kolosser, der lå på yderreden. Vi kom den så nær, at vi kunne glæde os over at se de drejlsklædte matroser springe rundt efter bådmandspibernes kommando – vi kendte dem så godt fra Strandvejen, når de smilende og vinkende kørte ud til deres tsaritsa på Hvidøre i de åbne bivogne man havde dengang, og med de lange huebånd flagrende i vinden.

Vi nåede nær op ad kolossen med vor lille båd, men pludselig blev alt stille. Der hørtes kun nogle trommehvirvler og til vor rædsel så vi nogle matroser gå til vejrs med reb om halsen – intet under at vi fangede ugler, da vi i hast vendte båden ind imod den hjemlige kyst.

Det var lidt af det, der lå så nær vore fredelige kyster – det, der snart skulle komme, da lysene gik ud i Europa, som den engelske udenrigsminister Lord Grey sagde.

Om det var den militærordning, der indførtes med J. C. Christensens forsvarslove af 1909 og især sikringsstyrkens udvidelse til 60.000 mand, der skånede os for en 9. april allerede dengang – derom kan kun gisnes. Det er

blevet benægtet, men den modsatte opfattelse er også kommet til orde.¹ Dette skal ikke uddybes her lige så lidt som militære og andre foretelser under krigen, kun en lille periferisk historie om, hvordan det foran omtalte gamle politiske forlig af 1894, der også omfattede den omstridte landbefæstning, endnu kunne spøge helt frem til 1914:

Tårbækfortet havde man mod den militære sagkundskabs protest anbragt der, hvor det nu ligger og ikke som ønsket oppe syd for Eremitageslottet. Det sidste ville nemlig være en udvidelse af den omstridte landbefæstning, og det gik jo ikke an. Men endnu værre, kanonerne måtte ikke kunne skyde ind mod land. Det stred også mod forliget, og for at forhindre noget sådant, var der sat stopklodser på kanonerne. Men her havde politikerne imidlertid gjort regning uden vært – fortælles det² – for i fortkommandørens kvarter hang der under hele krigen på et søm en kraftig nedstryger, forsynet med en seddel med påskriften: Til stopklodserne i det 29 cm.s batteri i tilfælde af krig.

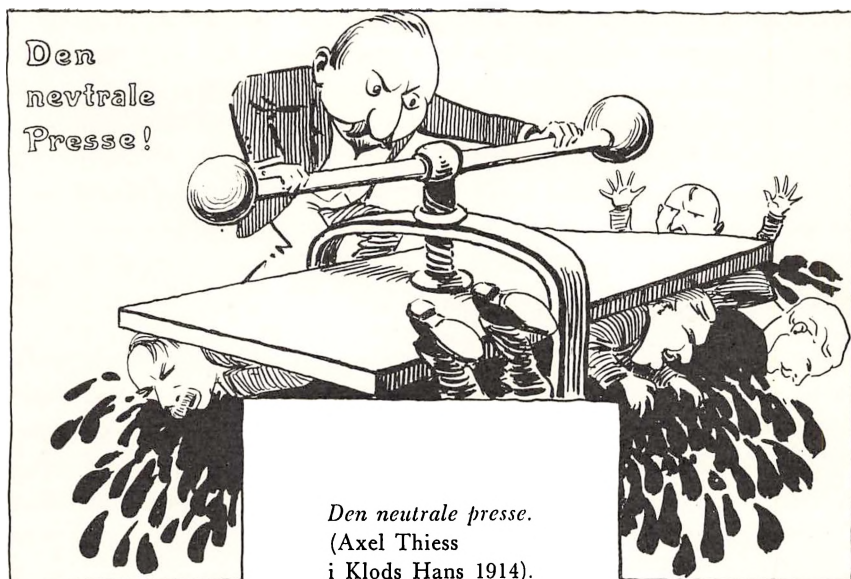
Sådan kunne en rask mand med sin nedstryger save igennem en menneskealders politiske kompromisser og hundreder af sider i Rigsdagstidende.

¹ »Det fremgår klart af general Ludendorffs krigserindringer, at vor ganske vist ikke krigsvante hær spillede en betydelig rolle i hans overvejelser, især i august 1916, da Rumænien trådte ind i krigen,« – siger fhv. gesandt Frits Cramer i: Bogen om J. C. Christensen, skrevet af hans venner (s. 127).

² Jfr. Lars Lindeberg: – de så det ske (s. 133).

C. Th. Zahle i rigsdagshaven 1913.
(Jul. Aagaard fot.).

Konseilspræsidenten

Så gik Danmark ind i de lange krigens år, ind i neutraliteten med ministeriet Zahle ved roret – det bedste ministerium Danmark nogensinde har haft, sagde Christmas Møller mange år senere.

Zahle var valgt i Ringstedkredsen og havde her efterfulgt J. K. Lauridsen. Når rygtet gik i Jernbanegade i min fødeby Haslev, at Zahle, denne radikaler, der var i stand til alt, var på vej, holdt manganen god haslevit sig inden døre. Var det derimod »J.C.«, der ventedes, nøjedes man med at lukke hønsene inde – for nu kom ræven fra Hee!

Zahle forlod rigsdagen i september 1939, og Stauning, der var statsminister, indbød til en festlig sammenkomst i snapstinget mod erlæggelse af 15 kr., alt iberegnet, for der var orden i alt, hvad Stauning foretog sig. Jeg havde den glæde at sørge for det praktiske, og i sin indbydelse til festen, der forløb med velfortjent hyldest til hædersgæsten, skrev Stauning:

»Zahles offentlige Virksomhed er ret enestaaende. Han har været Medlem af Rigsdagen i 44 Aar. Han har i to Omgange været Statsminister og har sluttelig i 6 Aar været Justitsminister i det nuværende Ministerium. Før han blev Minister og imellem hans Ministerperioder har han været Ordfører for mange Sager, og som Minister har han ført talrige Forhandlinger med Repræsentanter for Rigsdagens forskellige Partier. I sine sidste Rigsdagsaar har Zahle desuden beklædt Posten som Formand for Landstinget.«

Det er unægtelig lidt tørre runer, Stauning her rister for sin gamle politiske medkæmper, men Edv. Brandes skrev engang lidt fyldigere: »Zahle evnede at samle forskellige Meninger i een Handling, samtidig med at han gav hver enkelt Anskuelse og de enkeltes Personligskrav det videst mulige Spillerum.«

Som ministeriets chef havde Zahle meget at gøre – han skulle også passe på de såkaldte »uneutrale kredse«, og under hele krigen kunne man derfor se det mest rabiante og neutrale organ, der fandtes, Vort Land, stikke op af Zahles lomme. Det var hans tvungne daglige læsning.

Bourgeoisiet er vort Miljø. I det er vi fødte og opdragne, det har indpodet os vort Livssyn, og fra dette Miljø frigøres man aldrig – vi Sønner af Bourgeoisiet maa føre den samme Kamp for vor Tilværelse som Arbejderne i deres Samfundslag maa føre – lad være, at Fordringerne til Livet er forskellige, naar Arbejderne kæmper for Brødet der, hvor vi slaas for Paalæget – vi hykler ikke, vi ser nøgternt paa Tingene uden al idealistisk Vaas. Derfor faar Socialdemokraterne os aldrig.

(OVE RODE).

Ministeriets elegantier

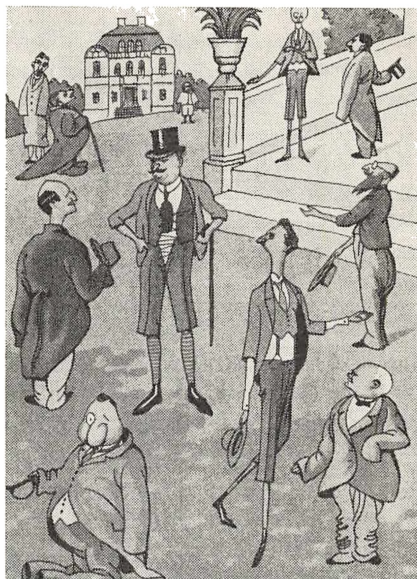
Det kunne i de meget gamle dage hænde, at folketingets formand måtte gribe sin klokke og tyse lidt på to nonchalante, let lapsede yngre medlemmer, der noget højrostedede spadserede op og ned ad gulvet. Det var den unge radikaler Ove Rode og hans åndsbeslægtede Johan Knudsen. Den sidste var ganske vist højremand, men da han tillige var æresmedlem af skuespillerforbundet, var det det sidste, det kom an på: de talte »teater«, og kunne man ikke det dengang, havde man ikke så lidt at indhente kulturelt set.

*Ove Rode i rigsdagshaven. 1913.
(Axel Andersen fot.).*

Tøjrestriktioner under krigen.

Nu gælder det blot, om man har
den figur
som skrædderen bru'r.
Men blandt statsrådets mænd, selv i
rigsdagens sal
har man kval
med at finde blot *en*, der er
rigtig normal.
(Alfred Schmidt i Klods Hans 1918).

Politisk uenige var de, men dog to alen af samme stykke – begge bohème og bourgeois.

Så kom krigens tid, de normale tilførsler udeblev, varemangelen kunne udnyttes og blev det. Alle ville have fat i halen på guldkalven, der var sluppet løs på »Christian IV's traverbane«, som Børsen nu kaldtes i folkemunde.

Det blev Ove Rode, den gamle bohème, der nu med sin store indenrigsministerielle skovl fra bondens lo og lade delte manna ud til de mange sultne munde, han som en anden Moses var sat til at mætte – ikke altid lige let, da bonden naturligt nok ville værge, hvad hans var.

I folketinget måtte Rodes taler blive mange og lange, og her imponerede han ved sit detailkendskab til utallige problemer. Ingen kunne som han med glød og flugt drive krigsøkonomiens stædige krikke over i lyrisk galop – lade den som Pegasus galopere hen over hudeordninger og alt det man kaldte »dyrisk produktion«. »Naar jeg Røgen ser opstige, – Røgen er min Aria – saa maa jeg med rette sige: Der var varmt, hvor den kom fra.« Sådanne hørte jeg ham engang – under en svineordningsdebat var det vist, køre frem med Johan Herman Wessel. Endnu et lille fornøjeligt glimt fra den skønne burschenschaft i dagene med Johan Knudsen.

Ministeriet Zahles *elegantier* var samtidig ministeriets mest realpolitiske og vidtskuende krigsøkonom.

Oplysningstidens apostel

Man skal se godt efter for at finde dr. *P. Munch* på Vedels store grundlovsbillede. Han står i bageste række sammen med politikere, der nu er mere eller mindre glemte – og dog var Munch den ene gang i det firspand af radikale, der styrede land og rige under første verdenskrig med Munch som den vel nok mest afbalancerede overfor de tre andre i trækket – den snusfornuftige Zahle, den iltre Ove Rode og Edvard Brandes med sin noget nedladende anerkendelse af den yngre Munch.

Og balance måtte der til.

Gennem alle krigsårene var faren fra syd stadig latent. Den store nabo måtte ikke udæskes. Med times varsel kunne begivenheder gribe forstyrrende ind – endog i den idyl i Kregme, hvortil man havde henlagt sommerresiden- sen, og situationen tillod ikke, at forsvarsministeren, Munch, begav sig altfor langt til søs fra de neutrale danske kyster. Det kunne nemlig hænde, at Zahle (i badeantræk) inde fra strandbredden med meget talende armbevæ- gelser kaldte sine søgående ministerkolleger ind til land, når – som min hjemmelsmand til denne indiskretion udtrykte det – »en eller anden general inde i København havde gjort sig utilbøns og derfor skulle have sin afsked.« – Og det hastede, for generaler går som bekendt tit veje, der fører andetsteds hen end politikernes.

Da Stauning i 1924 skulle danne sit rent socialdemokratiske ministerium, fik han – efter forlydende – hjælp af de radikale, da »trontalen« skulle laves, »for sådan noget var han jo ikke vant til,« erklærede den kilde, jeg har det fra. Her tør man nok regne med, at det har været historikeren dr. Munch, der for gammelt venskabs skyld er trådt lindrende til, for hverken Ove Rode eller Brandes kan være under mistanke for at have villet yde sådan fødselshjælp til socialdemokraterne.

Og det blev historikeren dr. Munch, der i de år, der senere fulgte, tredive- ne, i praktisk politik søgte at virkeliggøre det, han som faghistoriker fra sine unge dage havde viet sin interesse – de store ideer fra humanismens og oplysningstidens længst forsvundne dage.

Mesterligt forstod Stauning at spille på sit store instrument, men det var ofte Munch, der vendte nodebladet. Og den idéverden, der var hans, kunne hverken en verdenskrig eller en Hitler ændre.

Munch skal ses i den danske sommer. På en grundlovsdag, når det rød- hvide flag bølger om talerstolen på baggrund af de lyse bøge. – Sådan skrev engang et ham venligtsindet blad.

Det var på den tid, da der til folkeforlystelser hørte det, at man også gerne skulle have noget godt – lidt politisk honning med sig hjem, og fra

mine drengeår mener jeg at kunne genkalde lidt af dette – en grundlovsdag i Sydsjælland med Munch som det politiske trækplaster. Langvejs fra strømmede man til – husmænd, fæstere og det, man kalder boelsmænd (et boel er ifølge leksika større end et hus men mindre end en gård), og hist og her også en radikal storbonde. Alle kom de agende. Fatter var kusk, og benene støttede han på muleposen, der lå foran på bukken. Den øvrige fourage hentede frem fra de små rum under sæderne, når man var vel ankommet til festpladsen med dens aroma af sort skovmuld med bukkar og kællingetand – af seletøj og af sveddampende heste, der fraspændt stod og humrede (eller hvad heste nu gør) i skyggen, stampende og plaget af de mange bremsere, medens et ukendt antal kyllinger gjorde sig til gode med, hvad der kunne ligge nedenunder – det hele til akkompagnement af de knaldende propper fra de røde sodavander, der kaldtes »svenskere«, og som til børnenes fornøjelse sprang som var det champagne.

Uanfægtet af al denne grundlovsfrodighed stod den asketiske dr. Munch på talerstolen. Her var festens centrum, og om ham flokkedes den trofaste inderkreds med deres hvide sommerkasketter og bakkende på deres lange piber – og her kunne de endnu engang af den lærde doktor inde fra København få bekræftelse på, at alt det militærvæsen, som man aldrig havde huet, ikke var til nogen nytte og spild af penge.

»Det er utroligt,« skal en politisk modstander engang have bemærket, »i hvilken grad Munch forstår at fremføre en sag – som havde han den mest åbenbare ret. Og dog er det, han fremfører, helt ved siden af.«

Nogen fornøjelig taler var Munch så vist ikke. Følelseskold byggede han stokværk oven på stokværk og tilsidst havde han hele bygningen færdig. Uangribelig, for enhver måtte kunne se, at anderledes kunne det hele ikke være. Datidens radikale havde – skrev en fremtrædende socialdemokrat langt senere – altid ret.

I Munchs erindringer og i den parlamentariske kommissions beretninger vil fremtiden finde rigt materiale til at bedømme hans virke som udenrigsminister fra 1929 og op til d. 9. april 1940, da hans politik som så meget andet brød sammen. Man vil også i kommissionens akter finde et omfangsrigt materiale angående en i sig selv urimelig sag, det såkaldte *Rostockmøde*, hvor Munch påstås med Himmler at have aftalt en gnidningsløs besættelse af Danmark. Denne myte havde sin oprindelse fra internerede landssvigere, der heri så en chance for at klare frisag.

Denne grove mistænkeliggørelse må have forbitret den gamle parlamentariker og idealists sidste dage.

Som sekretær ved den parlamentariske kommission havde jeg lejlighed til at overvære det møde, der fandt sted på mit kontor, og hvor disse anklager første gang forelagdes Munch, der naturligvis pure afviste dem. 5 år senere – efter Munchs død – afhørtes jeg som vidne om hvordan Munchs reaktion havde været ved denne lej-

lighed, idet sagen nu blev genoptaget, da den bl. a. havde fundet vej til udenlandske blade. Hertil kunne jeg svare følgende¹: » – han var rolig og kølig og smilende, sådan som jeg altid har set ham i de mange år, jeg har kendt ham.«

Munch var og blev den samme.

Sokrates' mor

Hædersgæsten på Herman Vedels grundlovsbillede er *Klaus Berntsen*. Med hænderne bag frakkeskøderne, karakteristisk for ham, står han og synes at se den noget mindre Zahle over hovedet. Det var jo også »Klaus«, der var den rigtige grundlovsfader.

Klaus Berntsen havde – fortæller hans fynske landsmand, komponisten Carl Nielsen – »en aldeles enestående evne til at bringe varme og bevægelse i folks sind. . . . Jeg havde set, hvorledes de tørreste, hårdeste, mest materielle bønder, der hjemmefra havde helt andre meninger end han, er blevet tøet op som frosne løg.«²

Selv det mest bundfrosne løg måtte da også græde tårer over et foredrag: Min mor! Dette foredrag (forud erlægelse af honoraret skulle ikke have været uvelkomment) kunne man bestille hos ham i to versioner – for man

¹ Jfr. den parlamentariske kommissions beretning med bilag, Bind III, s. 369.

² Jfr. P. Stavnstrup: Politiske Profiler.

Herman Vedels grundlovsbillede. (Elfelt fot.).

kunne også sikre sig et om: Sokrates' mor – en af oldtidsforskere hidtil ukendt dame. Nu var hemmeligheden den, at begge foredrag var temmelig ens, men det gjorde nu ikke så meget, for de gode både lo og græd og det samme skal de onde have gjort, efterhånden som »Klaus« skred frem i sit foredrag. Til sidst skal den fælles følelse have grebet hele forsamlingen, så »Klaus« græd med.

I folketinget kunne han gå frem og tilbage med hænderne bag diplomatens lange skøder – slængende et muntert ord til venner og andre. Altid årvågen, hvis der var optræk til et eller andet, der kunne komme noget fornøjeligt ud af. Lugtede han sådant kristenblod, kunne han i stadig mindre cirkler nærme sig taleren, og mente han, der ville blive nap, satte han sig stille ned ved ordførerbordet og biede.

Engang havde den af folket i en lille østjydsk kreds udkårne repræsentant fundet ud af, at der var ikke så lidt galt ved Matrikuskontoret, og den viden ville han bringe videre til tinget. Han gjorde det een gang, og da han var færdig med det, gjorde han det igen. Men katten var allerede efter musen. Klaus sad andægtigt og lyttede, og da tinget for tredje gang skulle have at vide, hvad der skete på dette kontor, kom det på syngende fynsk:

»Ja – der er nok no'e galt på matrikuskontoret – . . . der må være no'e hel' galt på det kontor.«

Det var tilstrækkeligt, og taleren kom hurtigt ned fra sit ophøjede stade.

Niels Neergaard ved Marmorkirken 1913.
(Axel Andersen fot.).

Neergaards restaurantskat – Dagens balance opgøres.
(Alfred Schmidt i Blæksprutten 1922).

Parlamentarismens grå eminence

Havde Klaus Berntsen hentet sine erfaringer fra de givtige fynske humlehaver, fra sogneråd og fra højskolens ASAdampe, havde hans gamle medkæmper fra forligets dage, *Niels Neergaard*, studeret andetsteds – han havde i den tyske rigsdag hørt Bismarck, giganten med den lille fistelstemme. I det engelske underhus blev Gladstone hans store forbillede. Herfra kom han hjem med frihandelen i kufferten og med de ideer om parlamentarismens rette brug, som han søgte at plante om til den danske rigsdag.

Noget tilsyneladende vejt og tilbageholdende var der nok i hans væsen, men til tider var det alligevel ham, der måtte træde til, når der blev kaldt. Men det var, som om den politik, han da blev tvunget til at føre, var hans inderste væsen imod – det gjaldt vel mest i tyverne, da han som statsminister måtte lægge navn til ting, der nok ikke helt stemte med den gammelengelske liberalisme, der var hans fra de unge dage.

Så meget er i hvert fald sikkert, at ingen var gladere end Neergaard, når han kunne lægge ministerhammen og andre skulle til – borte var hvert et gustent overlæg, og den lidt ludende skikkelse rettedes igen op. Enhver kunne se, at det var en helt anden Neergaard, der hastede, næsten i galop, gennem vandrehallen.

Store socialister

Endnu er der vel dem, der kan huske de lune augustaftener i 1914, da tusinder bølgede frem og tilbage på Rådhuspladsen, parate til at gribe ethvert af de rygter, der som hvirvelvinde slog ned over menneskemassen.

Som et koldt pust kom avissælgernes råb: Jean Jaurès myrdet – myrdet på en fortovscafé i Paris. Jean Jaurès var den store franske socialistagitator og fredsven.

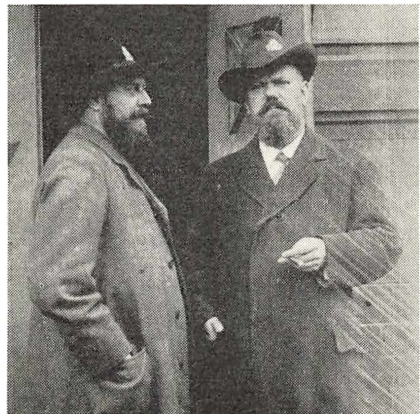
En sammenligning med hans meningsfælle herhjemme, *Borgbjerg*, må uvilkårligt trænge sig på. Hvis himmelstrøgene havde været gunstigere, ville Borgbjerg nok også have sikret sig en plads i P. Munchs Verdenshistorie.

I vort hjemlige deputeretkammer i Fredericiagade havde Borgbjerg oftest sordin på – dog ikke når det gjaldt et af de store angreb, hvori han var mester – men ellers var det lutter blide toner. Bløde og indtrængende kom ordene gennem det røde skæg og det grofttegnede fysiognomi – indsmigrende, lokkende, overbevisende. Sådan husker jeg ham bedst, når jeg kiggede op til ham fra min beskedne stenografstol.

For sine fortjenester har han da også fået en pæn plads på det store grundlovsbillede, oven i købet en siddeplads, medens Stauning helt ude ved den forgyldte ramme skuer ud i det bare intet, som om det hele ikke kom ham ved.

»Borgbjerg og Stauning er som en pægl og en flaske øl,« skrev Social-Demokraternes rigsdagsmedarbejder, Marinus Kristensen, der altså mente, at Borgbjerg var den stærke brændevin og Stauning det ikke så lidt tyndere øl.

Mange undrede sig også, da det blev Stauning og ikke Borgbjerg, der som den første socialdemokrat i Norden blev minister.

Stauning og Borgbjerg – med 1. maj emblemet i hattene.

I den vestindiske kommission
er det gået varmt til. Der har været
heftige sammenstød mellem Schovelin
og Borgbjerg og Slengerik (den sidste
på vej ud).
(Alfred Schmidt i Klods Hans 1916).

Tornadoen over Det caraibiske Hav

Den, der havde ærinde i den gamle rigsdag, kunne i korridorerne beskue store lærredspanoramaer af de såkaldte danske besiddelser – Island, Færøerne, Grønland, alle med prægtige klippepartier, og Vestindien med vaje palmer.

Havde interessen for disse fjerntliggende gebeter aldrig været særlig stor, så skulle den pludselig vågne op, da det midt under krigen rygtedes, at ministeriet var i færd med at sælge Vestindien. Vel dementerede såvel finansminister Edv. Brandes som udenrigsminister Erik Scavenius, men ingen troede dem, og da man fik at vide, at en afståelsestraktat allerede var i orden, rejste der sig en tornado af forbitelse over det ganske land – ministeriet ville for guld gøre Danmark mindre, endda midt under krigen. Og de to ministre havde jo løjet! – hvorledes kunne man fremtidig tro ministeriet Zahle; hvornår var det en nødløgn og hvornår en af de lodrette?

Vel skal en nødløgn ifølge *Søren Kierkegaard* ske i frygt og bæven, men ikke sådan hos Edv. Brandes, da han i folketinget gjorde op med sine modstandere:

– Jeg maa sige, at mig rører det ikke. Man kan skriges saa højt, man vil, man skal ikke naa op til den fuldkomne Ringeaagt, som jeg føler for dette Sandhedsvidneri og denne Godtkøbsforargelse i Pressen, selvom den dyppes i biskoppelig Salvelse¹, bliver den ikke mindre usmagelig . . . jeg nægter ikke, at jeg den Dag ikke sagde Sand-

¹ Københavns biskop, *Ostenfeldt*, havde offentligt krævet E. Brandes og Scavenius afsat.

heden, men jeg har den Opfattelse, at enhver, som har faaet en Statshæmmelighed betroet – og hvis der er Grader i sligt, maa det især gælde en Statshæmmelighed – vil tie stille, hvis han er et redeligt Menneske. . . Der er ikke andet at sige om den Ting!

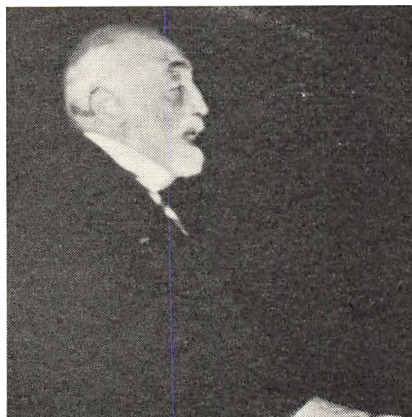
De, der husker tilbage til den tid, vil ikke glemme den forrygende agitation, der satte ind og som ikke alene drejede sig om ø-salget men lige så meget om nødløgne i almindelighed og ministerløgne i særdeleshed.

Møderne blev mange landet over. Jeg var til et i Studenterforeningen, hvor den konservative prof. Birck indledte omtrent som følger: – Hvis mit ydre var ligeså sort som mit indre, ville jeg betakke mig for at komme ind under Amerika! Det gav bragende bifald i hvert fald fra den ene halvdel af forsamlingen.

Så fandt man på, at der skulle være folkeafstemning – men det skulle være herhjemme, blandt os hvide. De sorte var der ingen, der spurgte, de skulle gå med i købet; og så nedsatte man en kommission.

Kendelsen der blev væk

Da de politiske bølger var meterhøje i pressen – voldsomst mellem Witzanskys »København« og Borgbjerg i »Social-Demokraten«, og ikke mindre i selve kommissionen, måtte man passe på, at det hele gik rigtigt og formfuldendt til. Juraen skulle have sit, hvorfor man overlod ledelsen til den ansete jurist, landstingsmand *M. Godskesen*, der fik denne uriaspost. De, der skulle afhøres, mødte alt andet end lammefromme op for kommissionen. Pilene, der var mange og velpræparerede, fløj gennem lokalet, så Godskesens indskærpning af »Edens hellighed og betydning« var ikke altid nok. Gang på gang

Landstingsmand Marius Godskesen.
(Nord. Pressefoto).

*De tre kontrolministre,
på vej fra statsråd
– fra venstre
C. M. Rottbøll,
J. C. Christensen og
Th. Stauning.
(Elfelt fot.).*

måtte kommissionen trække sig tilbage til gemakket ved siden af for i enrum at udpønske kendelse om opståede processuelle fortrædeligheder.

Efter sådan en mødeafbrydelse trådte den samlede kommission på ny ind i lokalet med formanden i spidsen. Godskesen griber klokken. Spændingen er på bristepunktet. Hvad vil kendelsen gå ud på? Godskesen, der som formand skal læse den op, griber i venstre inderlomme... han griber i højre ditto... tilbage til venstre... igen til højre. Så søger han i et af de grå jaketskøder, hvor man dengang havde sit lommeværkløse, til sidst ser han sig hjælpeløst om – og det samme gør kommissionens øvrige medlemmer.

Hvor var kendelsen – ja, hvor var den? – det påstås, at man aldrig fandt den – men herom står der ikke noget hverken i Rigsdagstidende eller andet sted.

Den manglende kendelse hindrede jo ikke øerne i at blive solgt, men ministeriet Zahle blev sat under en slags administration – der kom tre kontrolministre, for man ville ikke have flere af den slags overraskelser.

Et lille minde fra de fjerne øer kunne man endnu år efter afståelsen finde i rigsdagen. Rundt på gangene stod der mere eller mindre ramponerede sofaer fra den gamle guvernementsbygning på Sct. Thomas – rørflettede af hensyn til varmen, de kom fra.

Men de store panoramaer, der hang på gangene i Fredericiagade, tog man ikke med sig til Christiansborg.

BAG DRAPERIERNE

Folketinget

På tilhørerpladsen

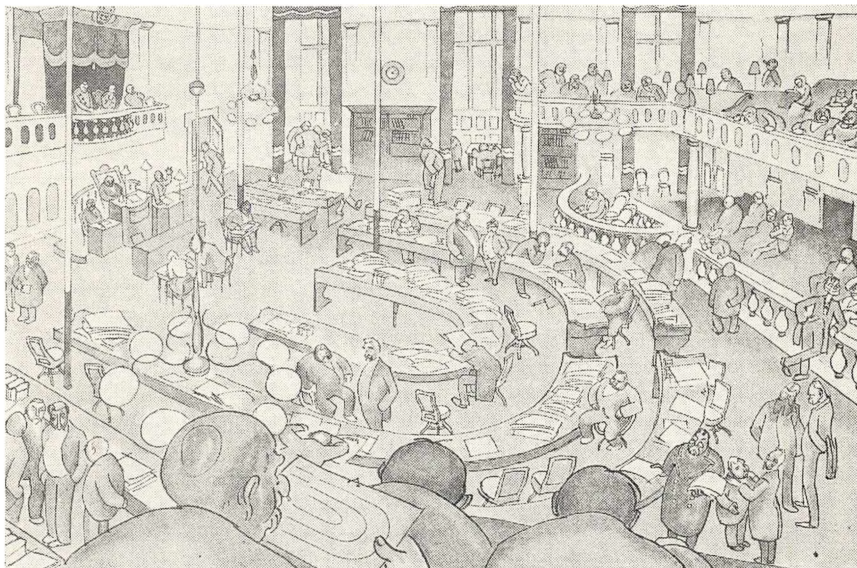
Det må have været engang i 1912, at jeg fik mit første indtryk af »kaseren« – som tilhører på de såkaldte almindelige tilhørerpladser, hvortil enhver kan gå ind lige fra gaden – for det står i grundloven.

Der var to indgange, og de er der endnu, ganske som dengang.

Bredgade-indgangen var forbeholdt rigsdagsmændene, medens referenter, tilhørere og andet godtfolk var henvist til porten i Fredericiagade.

Går man i dag ind ad denne port, vil man finde en stor brolagt gård og til venstre en lang, lav sidebygning, der engang bag sine mure gemte rigsdagens portner og trykkeriet, men man vil forgæves lede efter den lange forbindelsesbro, den »sukkenes bro« der førte fra denne sidebygning over til hovedbygningen.

Gennem den kælderhals, man nu ser til højre, måtte tilhørerne dykke ned

Fra tilhørerpladserne i Fredericiagade. (Axel Nygaard i Blæksprutten 1915).

Folketingssalen i Fredericiagade, 1913. (Elfelt fot.).

for at komme ind i helligdommen, og vejen gik så gennem en række skumle kælderrum, der var så lave, at man måtte dukke hovedet for ikke at få buler. Til sidst måtte man forcere nogle lumske trappetrin, der lå og lurede i mørket. Ingen vil kunne påstå, at dette arrangement var egnet til at bringe den besøgende særlig høje forventninger om det, han nu søgte ind til.

Før tæppet går –

Så sad jeg da en skønne dag deroppe på folketingets tilhørerplads. Skummelt var der, men over den store sal nedenunder med den forgyldte og med rødt fløjl draperede kongeløge over formandsædet, lå en forventningsfuld stemning som foran Akropolistæppet i Det kgl. Teater. Til dette genrebillede hørte det syn, man gennem de høje vinduer kunne nyde af Marmorkirkens runde kuppel over de røde tage.

Så tændes de seks smukke lysekroner, og rigsdagsbudene trækker diskret gardinerne for vinduerne og lukker eftermiddagssolen ude. Forventningerne er stigende, for tæppet går snart. Medlemmerne begynder så småt at indfinde sig og søge hen til deres pladser med de praktiske og behagelige stole, der kunne dreje hele kompasset rundt, fordi der ingen talerstol var, og medlemmerne derfor måtte tale fra deres pladser, fra alle sider af salen.

Til højre i denne, ud imod Fredericiagade er ministrenes pladser, og en efter en kommer de nu ind – alle de store, hvoraf man straks kan kende flere, dog mest fra »Klods Hans« og »Blæksprutten«. Dengang var der jo ikke det store billedstof i aviserne, og de politiske koryfæer kunne ikke som nu komme helt ind i folks dagligstue.

Fuldtalligt mødte man, og man fulgte med stor årvågenhed, hvad der skete.

Når møderne var forbi og rigsdagen lukket for den dag, gik folketingsmanden hjem eller til det logi, man havde skaffet sig på et eller andet missionshotel, eller hvor det nu var, og hvor man kunne forslå tiden med at spille »Rambus« eller anden ligeså sund tidsfordriv.

Det sure æble

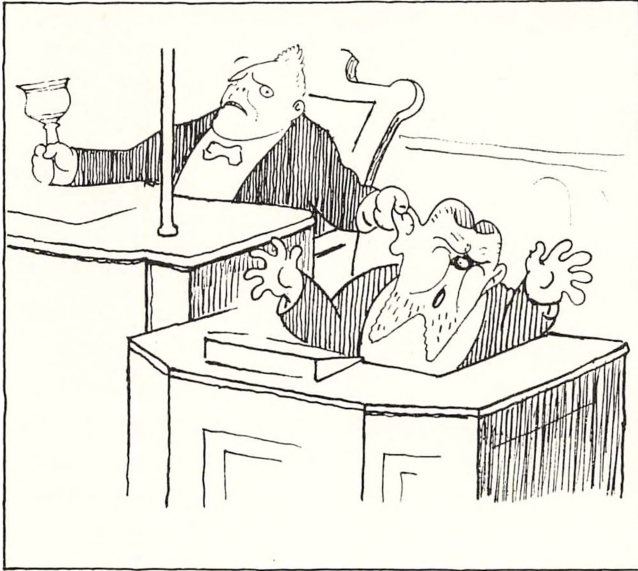
Men tilbage til folketinget denne eftermiddag i 1912.

Anders Thomsen har længe fra sin formandsplads skævet til uret på væggen – nu er klokken et, og han ringer med sin berømte klokke, med et fast greb for at ingen igen skal tage den fra ham.

Spillet kan begynde.

Et æble har jo fra de ældste tider vakt en vis forstyrrelse, og det var virkelig således, at der hin mindeværdige dag lå et æble på bordet – og det var endda surt.

Skulle nogen komme på den tanke, at forfatterens fortælleevne efterhånden kommer noget nær Münchhausens, kan jeg berolige med, at hele landet dengang talte om dette sure æble. Sagen var, at den noget betrængte højrepresse endelig havde fundet en venstremænd, der ikke ville være med til en ny grundlov. Han ville ikke »bide i det sure æble«, og nu var jagten gået ind for at finde venstremænd med lignende smagsforenelser.

En fordel ved den ny talerstol – Formanden: Jeg kalder herved det ærede medlem til orden. (Alfred Schmidt i Klods Hans 1913).

Et fornøjeligt lille islæt under debatten har det for en tilhører altid været at se stenograferne på skift komme og afløse hinanden – det sætter lidt kulør på, når det hele ellers går lidt trægt. Da folketingsmændene talte fra deres plads, måtte stenograferne se at klare sig så godt, de nu kunne, når formanden uden varsel gav ordet til en taler langt nede på de bageste pladser. Så fór de blyantbevæbnede og stenograferende i løb hen til den nærmest ledige medlemspult – var der tilfældigvis ikke en sådan, afstod den nærmest siddende beredvilligt sin, og gik det ikke hurtigt nok, kunne et lille venskabeligt puf hjælpe med hertil. Med professor Birck havde stenograferne den private overenskomst, at de måtte trække ham i frakkeskøderne, hvis han talte for hurtigt, og det havde de jo let ved, når de havde sat sig lige ved siden af ham.

Det lettede noget, da der kom en talerstol, men de »korte bemærkninger« måtte stenograferne stadig fiske op rundt omkring i salen, så godt de kunne.

Der må være en blonde

– Hvorfor må kvinder ikke blive rigsdagsstenografer? havde Dansk Kvinde-samfund spurgt ikke een men flere gange, og det lige siden Matzens og Høgsbros dage.

– Hvor står det skrevet? var Matzens svar.

Men Høgsbro holdt som altid med kvinderne, og medens den førømtalte

fejde om »madamerne« på linoleummet var ved at nærme sig sit klimax, kom der altså endnu en »kvindesag« mellem de to formænd.

»Jeg kan ikke blive ved med at skrive det samme,« sagde Matzen. »Det kan jeg heller ikke,« var Høgsbros replik, og hermed gik det i stå.

Da Matzen ikke ville have damer i sit landsting, måtte de par stykker, der allerede var sluppet ind i stenografkorpset, nøjes med at sidde langs væggene som en slags tilhørere og stenografer, så godt det lod sig gøre. Først i det nye århundrede fik de lov til at komme ind i selve »manegen«.

Men langt op i tiden, endog på Christiansborg, måtte de kvindelige stenografer tage imod venlige henstillinger fra formændene, når det hændte, at de havde tillagt sig en lidt for frivol blondekrave!

Det fynske forår

En kvinde i det tidlige forår. Luften lyser køligt men forjættende mellem de nøgne æbletræer i den fynske bondehave. Det er kunstneren Frits Syberg, der her har malet sin hustru – min mest ubarmhjertige kritiker og bedste kammerat, som han sagde.

Hun står i træsko og ser på de første forårsbebudere, blomstrende narcisser.

Marie Syberg var en af de første kvinder, der blev rigsdagsstenograf. En brøder til hende – for stadig at holde os til det fynske – gik det knap så godt, han fik løbepas »på grund af manglende Almenuddannelse« – et held

Zahle til sin stenograferende hustru: – Fik Du det sidste med min ven? – hør, sørg for, at der er lidt fremme på bordet i aften. Brandes kommer.
(Alfred Schmidt i Klods Hans 1915).

for eftertiden, at han ikke blev stenograf, for i stedet blev han maler, en af fynboerne, *Peter Hansen*.

Et hestehoved foran Marie Syberg kom dog *Mathilde Trier* – lakonisk står om hende i kartoteket – »gift med Zahle«. Dengang var der kun een Zahle, og han er jo allerede omtalt. Zahle kom ofte, når hans tid tillod det, på stenografgangen for at besøge sin hustru, dog uden at dette vakte særlig opmærksomhed – etikettehensyn lå stenograferne så temmelig fjernt, så nu og da kunne han godt få et lille puf, når han var i vejen. Det fandt landets konsejlspræsident sig altid pænt i.

Det ærede medlem

Stenografassistenter er unge – de skal jo lære. Ordet er hos dem frit og uden nåde. Den iøvrigt fortræffelige mand, der var sat til at ordne oksebremse-larven og hvad dens var – og den vendte næsten årligt tilbage – hed naturligvis Sørensen-Oksebremse, og en anden, også sagkyndig: Petersen-Bipest, for slet ikke at nævne folketingsmand . . . nej, her er det nok klogest at stoppe for at undgå eventuelle processer fra forsinkede dødsboer.

Skulle en folketingsmand selv vælge sit tingnavn – og det kunne være nødvendigt, da der undertiden var flere af samme navn – så tyede han ikke til dyreriget, men valgte at trække noget med sig hjemme fra egnen: Jensen-Bælum, Jensen-Flø, Ole Olsen-Tjæreby, og hvad det nu kunne være. Så kunne ingen tage fejl, men i tinget var alle navne, også med bihang – tabu. Her betegnede man alene med den kreds, hvori man var valgt.

Denne betegnelse ved valgkreds gav det gamle ting en særlig charme – det var det hele land, byer og sogne, der her fik mæle. Det gamle ting blev en mosaik, der samlede sig til det hele Danmarkskort.

Det var enkeltmandskredsenes tid som endnu i England.

Den, der havde fået flest stemmer, var valgt, og så var den ikke længere. Finere var det, hvis man kunne blive valgt ved kåring – det vil sige ved håndsoprækning, men denne fremgangsmåde blev stadig sjældnere, og ved det sidste valg til den gamle rigsdag var der kun een, der slap ind på denne måde, og det var det foran omtalte medlem med oksebremselarven.

Vel ankommen på tinge måtte man selv se at finde ud af, hvilken gruppe, man ville slutte sig til – man kunne foretage svinkcærinder fra højre til venstre og tilbage igen, endda med små ophold på mellemstationer, hvis man lystede.

Hvordan var man placeret i denne sal? Ja, set med vore øjne, hvor partierne sættes samlet, var det hulter til bulter. Førsteretten til at vælge plads havde den, der havde siddet længst. Ældst i anciennitet var Klaus Berntsen.

– Jeg har levet under Enevælden, sagde han, og efter den tid er alt blevet bedre. Det var altså hans mening. Han valgte altid den samme plads. Her sad han og ragede op som et fyrtårn. Når han var anbragt – eller rettere havde anbragt sig selv – gik man videre i rækken, og så kunne man bag-efter ved små private kohandeler tilkøbe sig en partifælle som sidemand. Om det skyldtes professor Bircks eget påfund at klemme sig ind mellem en socialdemokrat og en venstremand, skønt Birck var højremand, må stå hen. Det kunne nu nok ligne Birck at søge andet selskab end sine egne.

Obersten

Hævet over sine medlemmer sad tingets formand, men dog ikke højt nok til helt at fordunkle den plads, der var tildelt protokolsekretæren, *Erik Skram*. Skram havde som før omtalt været stenograf på det gamle Christiansborg og var nu sat til at give de stenografiske referater den endelige afpuksning, før de gik til tryk.

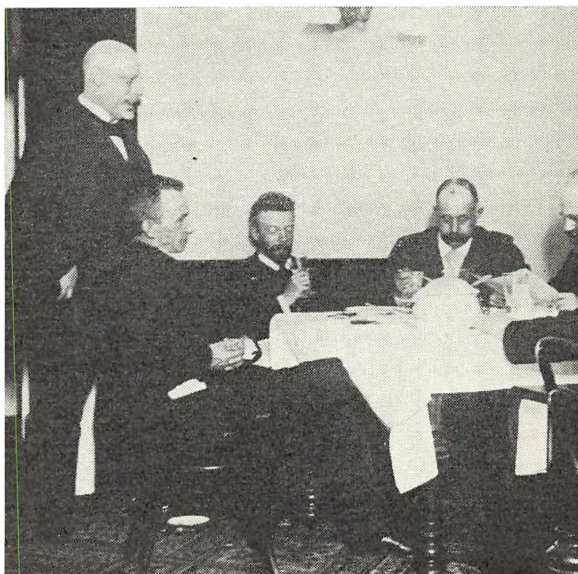
Med sin oberstskikkelse sad han som det levn, han var fra hine glørværdige tider. Faderligt, let overbærende, skuede han ud over de forsamlede – man sagde, at han aldrig havde vekslet et ord med noget medlem, når han sad i salen, og det skal nok passe.

Dette forhindrede ham dog ikke i undertiden lidt vel højlydt at give sin mening til kende om taleren, der i de sidste år i Fredericiagade havde sin

Fra det gamle

»snapsting«.

Stående Erik Skram,
derefter Vilh. Lassen,
Svend Høgsbro og
Jørgen Berthelsen
(alle tilhørende
Venstre).

plads lige over, hvor Skram sad. Skram havde den vane med små raske klask med blyanten at understrege de løbende kommentarer, han mente hørte med.

Et af disse hans yndlingsudtryk var: »Stiliseret idioti!« – hver gang fulgt af et blyantssmæk. Hvad man end kunne sige om Skram, folkelige fornemmelser led han ikke af.

Engang overraskede jeg ham på hans kontor. I dybt oprør gik han op og ned ad gulvet, viftende med et stykke papir. »Hør her hvad bæstet siger – han siger Gud hjælpe mig: – hvorfor bruge det fremmede ord suk som siive, når vi har den gode danske Pø om Pø –. Sådant noget kan da ikke stå i Rigsdagstidende.« Nej, protokolsekretæren havde det ikke let, men han gik til sagen med stor omhu, og medlemmerne kunne ofte i deres tale finde ord og udtryk, som de aldrig havde anvendt og måske aldrig havde hørt før. Intet under, at det om Rigsdagstidende blev sagt, at den var Skrams samlede værker.

En duel

Vel dannede Skram, som han sad i tinget, geografisk set en fremskudt bastion, men her var han dog kun funktionær. Anderledes udenfor. Han var jo også forfatter – det man kaldte »skønånd«, og endda en af de større.

Det er nu ikke altid let at forene et beskedent levebrød med parnassets nektar, og

Duellanterne: til venstre Edv. Brandes, sekunderet af Erik Skram, til højre Robert Schyberg, sekunderet af skuespilleren Karl Mantzius.

(Alfred Schmidt i Blæksprutten 1900).

engang var det ved at gå galt for Skram. Han var kommet på kant med selve straffeloven, der dengang, hvad den ikke nu har, for nu er tiderne ikke så galante mere, havde et helt kapitel: *Om Duel*. Som den kavaler, han var, havde han indvilget i at være sekundant for Edv. Brandes, der i Dyrehaven duellerede med skuespilleren Robert Schyberg, om hvem Brandes i en teateranmeldelse havde sagt noget slemt. Schyberg havde til gengæld pryglet Brandes med en hundepisk, og nu skulle der tilfreds til. Duellen fandt sted som nærmere skildret i »Blæksprutten«.

Der skal være faldet fire skud, dog heldigvis alle forbiere – men så dukkede den jydsk folketingsmand Jens Busk op på arenaen. Denne jyde, der skal have talt et jydsk, som jyderne ikke ville anerkende, havde ikke den fulde forståelse af en duels fine balance på grøfteskellet mellem ærens mark og den i horisonten lurende tilintetgørelse, og han ville have sat Skram fra bestillingen. Så havnede sorteper hos folketingets formand, Sofus Høgsbro, der i sin nød gik til J. C. Christensen. Det hele endte med en advarsel til Skram – gentagelser ville medføre afsked.

Erik Skram døde i 1923. Han havde også i sine sidste år sin gang i rigsdagen og bevarede sin ranke skikkelse. Finansudvalget bevilgede ham et årligt beløb til et værk om »Nationalliberalismens Historie i Danmark« – hed det sig, men der var vist ingen, der ventede et sådant værk af Skram, og det kom da heller ikke.

Pressen

I en særlig loge oppe på balkonen sad journalisterne, klos op ad tilhørerne, der i ro og mag, hvis de lystede det, kunne kigge de nærmeste i kortene. Det kunne være en fin sport at se, om journalisten kunne holde farten og følge med taleren dernede på gulvet – han måtte jo se at få det hele med, medens han havde ham. Svært var det at høre heroppefra, navnlig når taleren vendte ryggen til og dertil talte en eller anden dunkel dialekt. Siddepladser var der ikke til alle, så det skete, at journalisten måtte arbejde stående. De blev kunstnere på deres felt: det omhyggelige og udførlige rigsdagsreferat.

Da der andetsteds¹ og udførligt er fortalt om pressen i Fredericiagade, skal navne ikke nævnes her – kun een ting, der undrede mig såre, at to temmelig unge mænd havde fået betroet folketingsreferaterne til de to store regeringsorganer Politiken og Social-Demokraten. De to var Karl I. Eskelund og Marinus Kristensen – begge dengang kun i tyverne. Men deres ungdom var måske netop det aktive, der skulle til.

Marinus Kristensens store læremester var Borgbjerg, men hvad stemmeføringen angår lagde han sig tæt op ad partiets lyriker og farende svend, A. C. Meyer – vokalerne dybe og »u'et« helt i bund. Havde han fået lov til at leve, ville han sikkert med sin dynamik have sat sit præg på dansk politik.

¹ Jubilæumsværket: Rigsdagens Presseloge og Svend Thorsen: Rigsdagen og Pressen i værket: Den danske Rigsdag, Bind III.

Eskelund gik jo senere over i det udenrigsministerielle og kom til at fylde en del i den Blå Bog. Hans indsats under anden verdenskrig som det utaknemmelige mellemed mellem pressen og udenrigsministeriet bør ikke gå i glemme – men dengang var han ung og særdeles radikal.

Fra det beskedne kælderlokale, der var tilstået pressen – tidligere benyttet som arrest i kasernetiden – førte en vindeltrappe af jern op til logen i folketingsalen. På denne trappe skal ethvert trin have frembragt »en høj og forstyrrende Lyd, endog langt ned i Salen«. Det var jo ikke så godt, og da referenterne derfor kom med et beskedent ønske om et tæppe på denne trappe, fik de det svar fra bureauchef Fr. Kretz, at »de Herrer blot kunne gøre sig lidt Umage med at gaa forsigtigt, saa kunde de gaa op og ned ad Trappen, lige saa meget det skulde være, uden at det gjorde nogensomhelst Støj«.

Da der imidlertid også kom klager fra folketingsmændene over disse fodtrin, foreslog Kretz, at man anskaffede et tæppe til 60 kr. – han ville ikke være doktrinær, sagde han. Det ville formanden, Sofus Høgsbro, heller ikke, men han kunne ikke forstå, at det skulle koste så meget, og han måtte ønske bekostningen nærmere overvejet. Hvad herefter skete, er der ingen, der ved.

Rigsdagsreferenter samlet i kælderen, hvorfra trappen førte op til referentlogen.

Møde i folketingets finansudvalg 1901.

Midt for, under busten, formanden, J. C. Christensen; med ryggen til: P. A. Alberti, N. Neergaard og Pedersen-Nyskov.

Lidt bondetobak og andet

En »fæl os af bondetobak« lå der over det hele, sagde Jeppe Aakjær, der en kort tid var rigsdagsreferent for Social-Demokraten, og heri tog han ikke fejl. Overalt vandrede rigsdagsmændene rundt og dampede på lange piber af den slags med springende hjorte og, når det kom højt, med højsalig Frederik VII's kontrafej malet på porcelainshovederne. Men det gav jo trods alt en vis hjemlig hygge. Om man kan sige det samme om de mange små husarer – også kaldet lopper, nogle nu næsten udryddede fortidsuhyrer – der importeret fra mere landlige omgivelser byttede til friskere græsgange på stenografdamerne, kan naturligvis diskuteres. Sådant noget talte man ikke højt om, når man i smug kløede sig, for de hørte også med til folkehjemmet i Fredericiagade.

Noget, der faldt stærkt i øjnene, men som også skramlede mod benene, var det utal af spyttebakker, der var anbragt næsten overalt og på de strategisk rigtige steder – ja, helt ind i tingsalene og i finansudvalget, hvad man tydeligt kan se på de gamle billeder herfra. Disse hygiejniske genstande må for bureauchefen, som de, som så meget andet, sorterede under, have været noget af et problem, og da de »ikke blev tilstrækkeligt påskønnede,« som

han fortalte formændene (man har åbenbart spytet ved siden af), rejste spørgsmålet sig: med eller uden låg? Begge dele havde sine fordele. Til sidst valgte man den med låget, og af formændenes resolutionsprotokol ses det, at man – omend med økonomiske betænkeligheder – tilstod en rengøringskone 25 øre pr. bakke for dette ekstrabesvær. Men med eller uden låg – færdedes man i den gamle kaserne, havde man i hvert fald rig lejlighed til at beundre den træfsikkerhed, hvormed der kunne rammes plet.

Der skulle gå et stykke ind i det ny århundrede, før man for alvor vovede at benytte *telefonen*. Når dette apparat ringede, var det jo ikke altid for det gode – og man var usikker overfor, hvad der kunne komme ud af denne talende tragte på væggen. Oprindeligt var der kun eet apparat, som medlemmerne måtte enes om.

På rigsdagens bureau havde man også sådan en nymodens installation, anbragt i en kasse på væggen med det fornødne ringeapparat og ophængt hørerør. Min forgænger i bureauchefembedet, A. Lauesgaard, har fortalt mig, at han på en ensom aftenvagt – det må have været d. 29. januar 1906 – pludselig hørte den skramle. Han skyndte sig derhen: »... Det er kronprins Frederik,« lød det i tragten, »vil bureauet meddele tingenes formænd, at min far, kongen, er død.« – Intet under, at Lauesgaard senere kun med en vis forsigtighed nærmede sig denne store telefonkasse – i hvert fald, når han var alene på bureauet.

Elevatoren.

To højremænd i samtale: telegrafist
Abrahamsen og prof. Ellinger.

*Asger Karstensen kunne være stærk
mand.*
(Alfred Schmidt i Klods Hans).

Landstinget

Lige over folketingsalen lå overhuset, landstinget.

Der var en temmelig lang trappe derop, og kun én elevator i hele huset. Den lå tilmed i den anden ende. Den er der endnu og er tilsyneladende ikke blevet udskiftet i de mange år. Dengang måtte kun medlemmer bruge den, men da alle lige før mødets begyndelse skulle til på een gang, kunne det komme til rivninger. Jeg har overværet episoder med pressefolkene, næsten udartende til håndgemæng – men herom kan Asger Karstensen bedre fortælle:

»En dag forment Jens Busk mig at benytte Elevatoren. Han vilde reverenter talt sætte mig ud. »Her har Referenter intet at gøre,« sagde han. Jeg lod ham forstaa, at han ikke vilde slippe godt fra at sætte mig ud med Magt. Derved blev det!«

Var man således på sine ben nået op på landstingets tilhørerpladser, havde man for sig en temmelig lavloftet sal, og hele milieuet gjorde unægtelig et hippodromagtigt indtryk.

Det lave loft understøttedes af jernpiller, væggene var karmoisinrøde, og en barriere som i cirkus holdt de få tilhørere på behørig afstand fra »magenen«. Ganske vist lugtede der ikke af hest som på det gamle slot, men landligt »high life« var stærkt repræsenteret.

Højre og venstre

Politisk var salen opdelt i to lejre, henholdsvis til højre og venstre for formanden. Til højre i første række sådanne, der rådede over meget jordegods, flere med adelige etiketter, hvoraf nogle igen bar umiskendeligt præg af et friluftsliv med heste og hunde. Anderledes til venstre. Her sad de, der ikke

*Landstingssalen i Fredericiagade omkring århundredskiftet; på formandsstolen
H. Matzen. (Elfelt fot.).*

havde slet så meget – men kunne der være lidt halm i støvlerne med hjemmefra, var det hjemlige hartkorn dog ikke altid at foragte. Af husmænd var der kun en.

Tingets fire socialdemokrater havde vel ikke meget jordegods, men de hørte til gengæld til tingets mest korrekte: sort diplomat, og ingen skulle fortælle dem, at de ikke overholdt spillets regler. En nybagt landstingsmand,

Grev Mogens Frijs på Frijsenborg.

tidligere folketingsmand, skal efter sigende have fået den besked af en ældre kollega og partifælle: – Det er måske ikke gået op for dig, at du er blevet medlem af landstinget, hvor vi har den gode skik at høre talerne i ro!

Landstingsmændene måtte jo blive præget af dem, der satte dem ind – en gods-ejer kunne med sin ene stemme veje et helt sogn op, og de »højstbeskattede« i byerne havde lignende privilegeret valgret. Adelskalenderen fik naturligvis her sit, og mange var »til« en eller anden herregård eller godsbesiddelse, men forrest i feltet lå Danmarks største jorddrot, hofjægermester, kammerherre, Krag-Juel-Vind-Frijs – i daglig tale grev Frijs, eller bare Greven. Alle de øvrige, der ikke var »til« nogetsomhelst, blev kun kaldt »af« Skive – af Frederiksberg, eller hvor de nu kom fra. Den sidste, der var »til« noget, var den senere stats- og udenrigsminister Erik Scavenius – han var »til Voergaard«.

Sommer- og vinterglæder

Som hos det store forbillede, det engelske »House of Lords«, var der *sæson*:

Om efteråret var det parlamentets og residensstadens selskabelige glæder, selvom det ikke var alle beskåret at have en vinterresidens i Bredgade eller Amaliegade. Om sommeren landlivets glæder på herregårdene for dem, der havde en eller flere sådanne.

Når den sorte diplomat afløstes af den grå jaket med svalehaler – et nu ukendt klædningsstykke, som Zahle og Godskesen vistnok var de sidste, der benyttede – så var det sommer i landstinget, og sæsonen og dermed rigsdagsarbejdet ved at ebbe ud.

Men vintersæsonen havde sine uskrevne regler, for der var meget andet, der også skulle passes, ikke mindst det selskabelige. Aftenmøder i landstinget var derfor ikke velsete. De passede ikke altid ind i programmet, og kjoleklædte landstingsmænd kunne bære vidne om en hastig forladt middag, med en stadig svindende chance for at nå tilbage til sidste cognac.

Men tilbage til salen.

Belysningen var dunkel. Baggrunden lå hyllet i et mystisk skær, hvor kun ansigter lyste op. Alle var på plads, og det hørte ikke til god tone at bevæge sig altfor meget ud på gulvet; skulle man have fat i en gammel årgang Rigsdagstidende i en af reolerne, måtte det foregå næsten på tåspidser, og det gik slet ikke an at overskride den faste, omend usynlige grænselinje mellem de to modsatte lejre. Ønskede man at kontakte en derovre fra, var man henvist til en promenade på den frie gang, der lå mellem de bageste rækker og tilhørerbarrieren – sådanne små spadsereture var yndede og mangt og meget er nok ordnet ad den vej.

Landstingsbudene listede stille rundt mellem pultene. Diskrete, men særdeles etikettebevidste gjorde de deres til, at de gamle traditioner førtes videre, rekrutterede som de ofte var fra kuskæderne på herregårdene. For stenograferne gjaldt det om at snige sig så ubemærket som muligt ind til det runde bord, der stod i midten.

Brandes – Frijs

Tværs over det hele og over gulvet gik personlige tråde. Den radikale Edv. Brandes og grev Mogens Frijs havde her fundet hinanden. Var der end et svælg i deres samfundsopfattelse, havde de dog mange lighedspunkter – måske ikke mindst i deres vurdering af livets mærkelige tilskikkelser, som disse kunne arte sig i dagens politik, herunder deres medpolitikeres uforstand.

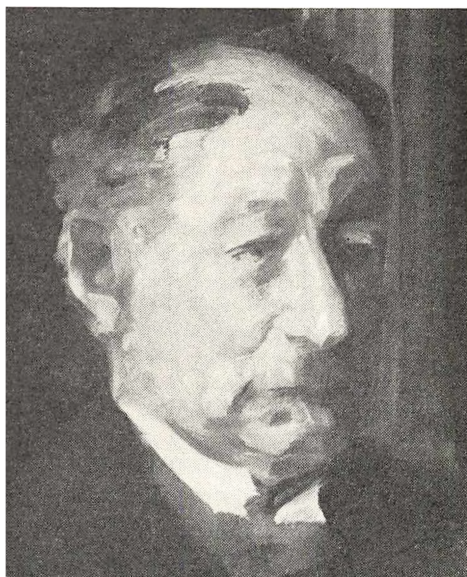
Under møderne kunne man se de to spadserere sammen. Men var de fraværende på samme tid, mente man, der måtte være noget i gære, så kunne alt ske, idet greven havde den nøgle, der kunne lukke op til landstinget. Han og hans lille gruppe, De Frikonservative, var tungen på vægtskålen. De frikonservative dannede ikke noget parti i nutidens forstand men kun en fra Højre løsreven lille gruppe, der vel nok i forudfølelsen af, hvad der ville komme, søgte kompromis med de skiftende regeringer for at undgå noget, der var endnu værre.

Ingen mand på rigsdagen nød højere agtelse end grev Frijs – lød N. Neergaards dom, og Frijs blev som ingen anden den store formidler i de første tiår efter systemskiftet i 1901, da folketinget rodede sig selv ind i det ælte af vanskeligheder, som tilfældet blev i de år – men minister ville han nødig være og blev det heller ikke, trods gentagne opfordringer.

I Landstingstidende vil man ikke finde lange taler af Frijs. Talte han, var det kun for kort at præcisere sit standpunkt, og han indlod sig ikke i en efterfølgende debat. Der var altid stilhed i tinget, når han tog ordet – ret lavmælt fra sin plads på en af de bageste rækker.

Til tider kunne han være helt borte fra rigsdagen. Som sin egen herre kunne han, når han ville, lade politik være politik og gå på storvildtjagt i Afrika.

Et slående bevis på, hvor engelsk han var, fandt man deri, at han røg cigaretter, noget man ellers ikke gjorde i rigsdagen. Det gav et lille pust af engelsk highlife – ellers var cigaretrykning mælkedrengenes særlige privilegium, mens de læste Nick Carter eller Buffalo Bill, datidens kulørte fornøjelseslitteratur, som man kunne købe for 10 øre pr. nummer.

Edvard Brandes
– udsnit af Herman Vedels
grundlovsmaleri. (Elfelt fot.).

Da jeg som ung mand så godt som daglig havde lejlighed til at se *Edvard Brandes*, kom jeg ofte på den tanke, at han egentlig lignede sin store racefælle, den engelske politiker Disraëli (Lord Beaconsfield), som jeg havde læst en del om. Vel var denne konservativ, og ihvorvel Brandes foragtede Højre og alle dets gerninger, var der nok i Brandes lige så meget af en engelsk Tory som af dansk radikalisme. Hans gerninger under krigen som landets finansminister modsiger heller ikke dette.

Ikke alene noget skeptisk, om ikke let kynisk, havde de to tilfælles. Brandes med sit ironisk, overbærende ansigtsudtryk, ganske som han tager sig ud på Vedels grundlovsbillede, hvortil kom den hårlok, som han i de senere år med en kunstfærdighed, der forbavsede, kunne slynge om sin isse og som med lidt velvillig fantasi kunne forveksles med den hovedprydelse, som ellers kendetegner den berømte ridder af hanefjeren – i krogene kaldte man ham også rent ud: Mefisto! Disraëli skal have beklaget sig over at have fået samme ærefulde udnævnelse af sin modpart, Gladstone.

Det er ganske vist!

At man bør omgås denne verdens storheder med forsigtighed, har et langt liv i rigsdagens tjeneste lært mig, og en lille episode rinder mig i hu. Brandes havde den mærkelige vane at sige »ganske sikkert«, når han mente »ganske vist«. Da dette undertiden kunne give underlige udlægninger, blev jeg

engang, som yngste stenograf, sendt op i tinget til den store mand for at spørge, om vi måtte rette dette »ganske sikkert«. Jeg vovede næsten ikke at nærme mig, da jeg så ham spadsere i dyb samtale med sin grevelige fælle. Jeg nølede lidt men styrede så lige på. Svaret kom lidt vrissent: – Skriv hvad De vil! – dog med hans ironiske smil. Men grevens mine tydede just ikke på, at han havde forstået betydningen af det, jeg her havde bragt ind i deres konversation, og fra ham fik jeg et særdeles greveligt blik.

Af Rigsdagstidende kan man *ganske vist* se, at stenograferne ikke altid huskede at spørge Brandes, om de måtte foretage denne rettelse, og så kom der til at stå det ene eller det andet – det er i hvert fald *ganske sikkert*.

Den vigende hær

Det gamle landstings historie blev også Højres – en hær, vigende fra bastion til bastion. Som sidste halmstrå brugte man de *tomme stoles politik*, da Højre og de frikonservative, der tilsammen udgjorde halvdelen af tinget, med Højres leder, proprietær *Piper*, i spidsen, udvandrede af salen til forbløffelse for dem, der sad tilbage.

Herved var tinget ikke længere beslutningsdygtigt og intet kunne vedtages – slet ikke en ny grundlov.

I dag ville Piper kunne glæde sig over – men måske have lidt svært ved at forstå – de mange konservative stemmer, der nu falder i stemmeurnerne

Emil Piper.
(Efter maleri af Heinrich Dohm).

fra de mange kønne parcelhuse, der har rejst sig på den muld, der engang hørte til Hummeltofte, hans røde proprietærgård, der omgivet af store halmstakke lå så smukt ned mod Lyngby sø.

Proprietær var og blev Piper, tung og vægtig på tinge. Når han og Ole Hansen tog sig en debat, var der så stille, at man kunne høre den berømte knappenål falde. Rigsdagens bureau var ikke altid begejstret for Pipers berømte sendrægtighed. »Det er – Piper –« lød det i telefonen 5 minutter før lukketid, og det betød en halv time over tiden, når hans gruppe skulle indkaldes, og det skulle den næsten hver aften.

Mon ikke denne sendrægtighed, denne nølen, var hans styrke, når han måtte mægle under de voldsomme brydninger i partiet. Dette vidste af gode grunde ikke altid, hvilket ben der skulle sættes forrest, før man marcherede ind i den nye tid.

Kunne Piper – som det er sagt af en af hans egne – bevæge sig som en ko på en vindeltrappe, blev det dog ham, der – omend uden begejstring – førte partiet, der nu skiftede navn til Det konservative Folkeparti, fra Estrups fjeldtinder ned i det prosaiske lavland, hvor kampen nu under en ny grundlov stod på den almindelige valgrets grund.

PÅ FALDEREBET TIL DEN NYE TID

Flyttevognen med et af de sidste læs, i kasernegården.

Som bedemænd stod flyttefolkene i rigsdagsgården og ventede. Alle vidste, at denne onsdag, d. 20. marts 1918, skulle blive den sidste mødedag.

Kan en politiker græde?

I Landstinget manglede kun en lille regulering af vandkraften i Gudenåen, så var man færdig.

Men denne vandkraft kom til at vente, for der var kommet et telegram fra Færøerne – det var noget med justitsministeren, med Zahle.

Hvad havde han dog gjort?

Han havde ladet sig interviewe til et af sine partiblade, hvad der intet mærkeligt var i – det havde han og andre gjort før – men Zahle havde telegrafisk sendt det hele op til amtmanden på Færøerne med følgende besked:

Jeg ønsker Mortensen¹ genvalgt, for det første fordi han er en dygtig repræsentant for de færøske interesser, og dernæst fordi han er en pålidelig støtte af den politik, ministeriet har ført. Jeg ønsker naturligvis valgt en landstingsmand, om hvem det samme gælder . . . vær så god at give Mortensen en kopi af ovenstående.
Zahle.

Amtmanden, den senere justitsminister Svenning Rytter, der i længere tid havde ligget i strid med selvstyrefolkene og med den nævnte folketingsmand Mortensen, følte sig stødt over denne ministerielle »ordre«. Han forlangte prompte sin afsked eller forflyttelse, og han fulgte sorenskriveren og landsfogeden.

Alt dette var om formiddagen sivet ind i landstinget, og en forespørgsel blev i sidste øjeblik stablet på benene.

» . . . jeg gaar ud fra, at den højtærede Justitsminister, der jo er en højt dannet Mand, og ogsaa kender Frankrigs Historie« – sagde den konservative landstingsmand Godskesen – »vil vide, at var der noget, som Oppositionen, som Demokraterne og de Radikale idelig og altid bebrejdede Napoleon III's Regering, saa var det netop Opstillingen af de *officielle Kandidater* . . . det er et Tidens Tegn, at Chefen for denne saa overordentlig radikale Regering, som vi har, nu er naaet saa vidt, at han er vendt tilbage til de officielle Kandidaturer, som alle gode Radikale i sin Tid saa kraftigt har angrebet . . . vi er kommet til det Punkt, hvor der maa siges stop« – sluttede Godskesen.

Det var en slem sammenligning, den med Napoleon, selvom det kun var den III.

Varmt var der som altid i den lavloftede landstingssal, og Zahle måtte gang på gang tørre sin sveddryppende pande, medens man temmelig højlydt kunne høre Ove Rode sufflere ham med, hvad han skulle sige.

Så tog grev Mogens Frijs ordet – og det blev grevens sidste ord på rigsdagen:

» . . . jeg vil ikke beskyldte Regeringen for forsætligt at have villet udøve et Pres til egen Fordel ved de kommende Valg, men efter at jeg har hørt de oplæste Skrivelser (telegrammet), kan jeg ikke nægte, at jeg finder, at Regeringen har begaaet en saa stor Uforsigtighed, at den har faaet Skinnet imod sig.«

» . . . Det gør mig meget ondt« – svarede Zahle – »at det ærede Medlem (Frijs), som nu maaske for sidste Gang har taget Ordet i dette høje Ting, udtaler noget saa uretfærdigt. Jeg nærer en saa overordentlig stor Agtelse for det politiske Arbejde, det ærede Medlem har gjort gennem en lang Aarrække, og jeg har set paa, at han med Klogskab og Dygtighed har grebet ind ved saa mange Lejligheder, at det baade smerter og forbavser mig at høre det ærede Medlem udtale sig som han gør – «

¹ Mortensen, senere afdansket til Mietens, var folketingsmanden for Færøerne, tilhørte Selvstændighedspartiet.

Ingeninde har jeg set en politiker så bevæget. Kan en politiker som politiker græde andet end tørre tårer, så gjorde Zahle det – det var jo en menneskealders politiske venskab, der her mødte sit endeligt.

Sammenslyngede pølser og husmandsterminer

Folketingets sidste møder var hektiske. Valget bankede på de gamle kaserneporte og nu gjaldt det om på falderebet at få med sig hjem hvad bjærges kunne. Den menneskene, ifølge J. K. Lauridsen, iboende næststærkeste drift, jernbanedriften, kunne ikke længere tøjles.

Dengang havde man ikke en czar, der med sin lineal kunne slå en ret linje – herfra og dertil, punktum! Derfor blev det til et halvt hundrede jernbaner, der »som sammenslyngede pølser«, for at citere professor Birck, foretog de flest mulige svinkeærinder til de mange små hjem, der hvert næsten skulle have sit eget trinbræt. Man skulle tro, at udgangspunktet havde været at finde den længste linje mellem to punkter, sagde Birck. Kort sagt, det jernbanetomme rum, der skal have ligget et steds i Jylland, var ikke mere.

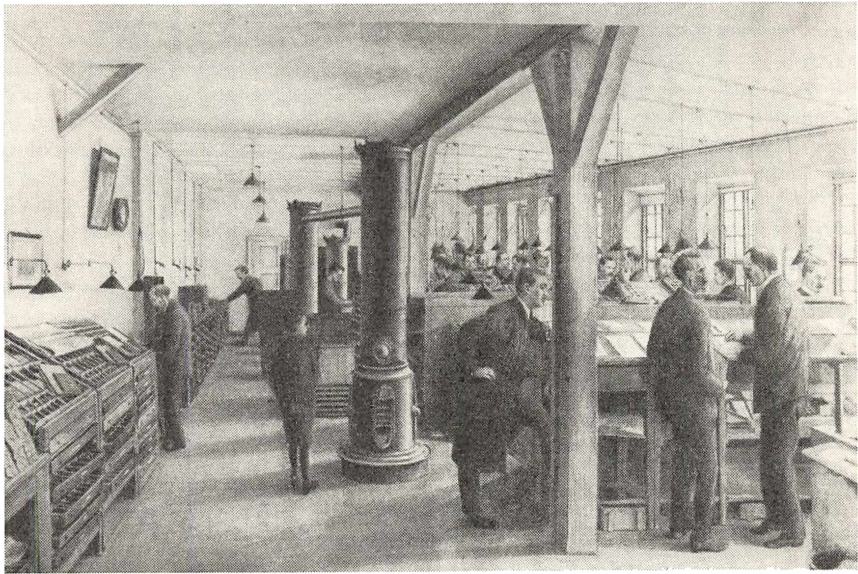
Et held at kun få af disse baner blev til noget – men det var nu ikke rigsdagens skyld.

Den 11. juni

Så opdagede man et par dage før man skulle hjem, at husmændene ikke kunne klare den kommende termin. De måtte hjælpes. Det var alle enige om, for dengang var der mange af dem. De måtte have 5 millioner, men når de skulle have, så måtte andre også have, og så blev der ydet andre 5 millioner til mindre erhvervsdrivende indenfor håndværk og handel. »Det fylder mig med en Følelse af Skam, som jeg ikke finder et parlamentarisk Udtryk for,« sagde venstremanden, dr. Laust Moltesen til dette valgflæsk, men denne følelse stod han så temmelig ene med, og en af ordførerne kom ufrivilligt til at slå sømmet på hovedet, da han kom for skade at sige, at det var et let »gennemskueligt« forslag, der her var fremsat.

»Muntherhed« står der i Rigsdagstidende. Det er ret sjældent Rigsdagstidende nedlader sig til at notere sligt. Men de, der oplevede denne lille episode, vil nok mene, at dette er et svagt udtryk for, hvad der skete – ikke mindst Neergaard og Alexander Foss, der havde fundet hinanden og ofte sad sammen ved det lille ordførerbord, deltog i denne »muntherhed«, der ikke blev mindre, da taleren gik helt i stå, uforstående overfor al den morskab.

Så var de 34 år i Fredericiagade gået – højst forskelligt havde de politiske vilkår artet sig i dette tidsrum, og bitter kamp havde der ofte været. Men rigsdagen kunne nu, da den var ved at forlade den gamle kaserne, der havde været dens hjem i disse mange år, alligevel se tilbage på en rig reformperiode, der strakte sig over alle samfundslivets felter; sådan omtrent var de ord, der faldt fra formandspladsen og sagt af Petersen-Nyskov på den sidste mødedag. Næste møde ville finde sted på det genrejste Christiansborg under den ny grundlov af 5. juni 1915, der gav os den lige og almindelige valgret til begge rigsdagens ting og såvel til kvinde som til mand.

J. H. Schultz' trykkeri i Fredericiagade. (Tegning af faktor Schnabelrauch).

Farvel til den gamle kaserne

En simpel lille *gråspurv*, som den beskedent kaldte sig, ville også være med og kvadre sin lille takkesang – jeg tror, den fik hjælp af typograferne i det gamle trykkeri, der lå i den lange sidebygning i den brolagte rigsdagsgård, ganske som den ligger i dag.

*Farvel til den gamle Kaserne,
Bag Dine Porte, i Høst, og Vaar,
i Sommersol, i Vinterkulde,
vor Gerning blev røgtet, Aar for Aar,*

*med Flid og Stræbsomhed til fulde.
Nu er der stille om mangt et Navn,
hvis Kampgny klang i disse Sale
Berg, Hørup, Estrup, Ravn
ej mer skal fra Podiet tale –
Snart Elmen staar i sin grønne Pragt,
Kastaniens hvide Blomst udspringer,
de vifte til os med Vaarens Pragt,
naar dem og Dig Farvel vi bringer.
Du tog i flere Tiår os i Fang,
en simpel Graaspurv kvidrer Takkesang.*

UNDER GRUNDLOVEN I SØLVSKRINET

Så var man igen på det gamle arbejdssted, for første gang i rigsdagens historie i et rigtigt rigsdagshus, indrettet og bygget alene til formålet, omend det kun var en fløj af et slot.

Helt så ligetil var det nu ikke at finde sig til rette. Det var en labyrint, sagde man, og så var der så mange gange og mærkelige trapper, nogle kaldet hexetrapper fordi de på mystisk vis snoede sig ind under hinanden. Og hellere gå på sine ben helt op til kvisten, sagde nogle, end give sig i lag med de nye roterende elevatorer, dette halvkatolske djævelskab, kaldet »pater noster«, fordi de snurrede rundt og rundt som en rosenkrans uden ende.

Nu var magten i *landstinget* Venstres, og på 1ste række kunne man her, som var det en panoptikongruppe, hentet lige ud af det gamle landsting, se fem af Venstres veteraner fra provisorietidens kampdage, siddende trygt på de givtige fordele, et stort landboparti kunne give den, der havde været med fra start. Yngst af disse var »den kloge bonde«, Dalsgaard, han var kun 65, men alligevel var gennemsnitsalderen for disse fem gamle kæmper oppe på 74 år.

Et generationsskifte var endnu ikke på vej, i *folketings salen*, på første række, sad de tre gamle venstreførere: Niels Neergaard, J. C. Christensen og Klaus Berntsen, men ellers var partierne som i det gamle folketing endnu spredt rundt i salen, mere eller mindre klumpvis.

Nedenfor talerstolen, der endnu kun var et stillads, midlertidigt bygget op og dækket af et beskedent klæde, sad Zahle med Ove Rode ved sin side og derefter de øvrige radikale ministre.

Zahle var stadig ministeriets chef. Den eneste forskel var, at han nu ikke mere hed konsejlspræsident, men statsminister, en titel, man havde samlet op, om ikke just fra Zahles store forgænger i embedet, Struensee, så dog fra dennes banemand Høegh-Guldberg.

Andenrangs folketingsmænd

En højremand var i det gamle folketing i Fredericiagade efterhånden blevet en ret sjælden foreteelse. Der var tilsidst kun 7, men de kunne til gengæld pege på, at de hver for sig havde ikke mindre end 11.600 vælgere bag sig,

medens Venstre og radikale kunne tiltuske sig et mandat med kun 2.000 stemmer. Dette havde man nu i 1918 søgt at råde bod på ved at indføre nogle tillægsmandater, det første trin til rene forholdstalsvalg.

»Det kan ikke nytte noget,« sagde Klaus Berntsen, der trygt kom fra sin Assenskreds, »men det ærede medlem er nu ikke et rigtigt medlem,« dette sagt til en nybagt konservativ, der sad på en af disse tillægsgevinster.

»Vist er jeg så!« svarede denne, indigneret over således at blive lavere klassificeret, »jeg er så fuldgod som det ærede medlem fra Assens.«

Men Klaus rystede på hovedet. Han vidste bedre. For ham var der og blev der stadig to af slagsen: de rigtige, hvortil han selv hørte – og så de andre.

Kerberos

Mange ville naturligvis gerne ind og overvære alt det nye, der skulle foregå d. 28. maj 1918, da kongen skulle åbne rigsdagen med en trontale, der for første gang var skrevet af radikale og socialdemokrater, og som han nu kunne henvende til: Danske mænd og *kvinder* – medlemmer af rigsdagen!

Det gav storm på hovedporten og vagten fik nok at gøre.

Nu var det heldigvis således, at der til bevogtning af helligdommen var sat en meget betroet mand – lad os kalde ham rigsdagsbetjent Kerberos. Han havde ved flere lejligheder udvist en påskønnelsesværdig nidkærhed i tjenesten.

Den kendsgerning, at besøgende af mandkøn undertiden vandrer rundt i vandrehallen uden tilbørligt at tage hatten af, åbenbart ud fra den betragtning, at der her er et friluftsområde, hvor alt er tilladt, gav engang anledning til en ordre til de vagthavende – herunder Kerberos – om at rette en høflig henstilling til de pågældende om at tage hatten af. Da en pæn ældre herre, iført bowlerhat, interesseret betragtede grundloven i sølvskrinet, trådte vor mand som beordret i aktion.

»Ka' De se å få den hat af!« – og så trillede bowleren hen ad fliserne i vandrehallen.

Manden samlede sin hat op og forsvandt skyndsomst ned ad trappen – han havde fået grundlov nok for den dag.

Kvostedmanden

»Jeg anbefaler jer at stemme paa denne Kvostedmand,« havde selveste Jeppe Aakjær sagt et sted i det jyske højland. »Han er en Mand, som vil være jer til Ære. Han ved, hvor Skoen trykker, for han har selv haft den paa Foden –.«

Det gjorde man da også, og på denne skønne forårsdag styrede den i Kvosted valgte sine skridt op ad den store stentrappe ved rigsdagens hovedindgang.

Men øverst på trappen stod rigsdagsbetjent Kerberos – og ham havde hverken Jeppe Aakjær eller vælgerne i Kvosted regnet med.

»Hva' vil du?« spurgte han, da den nyvalgte ville ind ad svingdøren.

»Joh – ja – se a ska' op i landstinget,« sagde Kvostedmanden, der var en spagfærdig mand.

»Ska' du det – nå det tror du – ikke tale om.«

»Ja – men det er jo det – a er jo . . . «

»Hva' er du – det kan enhver komme og sige.«

»Ja . . . se men . . . «

»Ka' du så komme ud!«

– og før den nybagte landstingsmand vidste af det, var han lempet ud ad svingdøren og stod igen ude på den store stentrappe.

Her kunne ikke engang Jeppe Aakjær hjælpe ham, og liden trøst var der at hente hos de fire stengiganter, der oppe fra muren i deres kolde granit skuede ned til ham.

Hvad ville mor og alle de andre sige, hvis han kom hjem og måtte fortælle, at de ikke ville have ham herovre.

Altså påny ind ad svingdøren – og igen stod han overfor portens vogter.

»Er du nu der igen?«

Ind slap han, dog først efter det tredie forsøg, da en kollega, der havde samme ærinde, sagde god for ham. Det endte i lutter idyl, for Kvostedmanden var som sagt en spagfærdig mand, og rigsdagsbetjent Kerberos var til daglig, når han ikke var udrustet med flammesværdet, særdeles omgængelig og med hjertet på rette sted.

Det talte og det skrevne

Den glædens sol, der oprandt over alt og alle, da man igen kom over i store og lyse lokaler, måtte naturligvis også skinne lidt på journalisterne, der hidtil nærmest betragtedes som snyltende gevækster på folkerepresentationens ædle stamme.

Rigsdagspressen blev en institution med egne vedtægter, godkendt af præsidiet.

Syndikatet

Den første formand blev redaktør *H. J. Blicher*. Hans person var omgivet af en vældig nimbus, for han var en af de meget få, der ligesom den foran om-

talte Erik Skram, havde gjort det gamle Christiansborg med, og han manglede ikke ved den Christiansborg-frokost, der er omtalt i denne bogs første kapitel – dette og den duft af verdenspresse, der altid stod om Blicher, skal have foranlediget Ove Rode til i et muntert øjeblik at give ham titlen: Storsire! Fra sine besøg i fremmede parlamenter havde Blicher bemærket de sammenslutninger, pressen her havde og som nogle steder kaldtes Syndikater, og sådan gik det til, at han blev faderen til dette »syndikat«, der i dag går under det mindre pompøse navn: Folketingets presseloge.

Efter H. J. Blichers død i 1926 efterfulgtes han som formand for presselogen af Vald. Christiansen (1926–34), Ernst Eyser (1934–51), Aage Rosted (1951–61) og fra 1961 Palle Loft.

Det faldt i min lod gennem en årrække på rigsdagens vegne at forhandle med disse skiftende formænd om husfællesskabets daglige små problemer. Ikke mindst ved deres indsats skabtes en fredssommelig magtbalance mellem de to supermagter indenfor murene: rigsdagen og pressen, noget der var utænkeligt i Fredericiagade, og det blev til mangen hyggelig tomandssludder med de pressemænd, der daglig kom på mit kontor. Her kunne losses lidt af, og den respekt, stedets hellighed iøvrigt indbød til, kunne man trøstigt tørre af på måtten udenfor i vandrehallen.

Når journalisten i den gamle rigsdag havde set sin væsentligste opgave i det udførlige referat af, hvad der blev sagt, så førte tiden med sig, at man fra 1930 også gav adgang til presselogen for journalister, der slet ikke refererede, en udvikling, der i dag oftest giver den politiske reportage, der kan hentes fra vandrehallen, fortrin for den nyhed, der kan fås fra tingets talerstol.¹

I dag er pressemanden i folketinget ikke at misunde, når han af den cancellisprogtyngede lovbonke, der lægges på »tingets bord« og på hans pult, skal oversætte til rigtigt dansk og forklare, hvad meningen egentlig er, hvad der er kerne, og hvad der er avner. Skal en sammenligning her foretages, må det være med den islandske lovsigemand, som omtales i sagaerne, og som skulle fortælle alt folket, hvad loven sagde. Islændingen fik som løn 240 alen vadmel, og dertil halvdelen af de indkomne bøder, medens den danske lovsigemand beskedent dækker sig under anonymitetens kåbe. Med sine politiske kontacters mange tråde, der heller ikke er lagt blot for offentligheden, er han en langt større faktor på Christiansborg end almindeligt antaget.

¹ Banebrydende for denne journalistik blev redaktør Gunnar Nielsen, der i tyverne og trediverne som hovedstadskorrespondent til det radikale Fyens Venstreblad herved førte dette blad frem som politisk førende. Det blev således i et provinsblad, man i disse år måtte søge de rigtige nyheder fra Christiansborg og omegn. (Jfr. Svend Thorsen: Den danske Dagspresse).

Redaktør H. J. Blicher.

(Karikatur af redaktør Chr. Torpe).

*»Paa Rigets Borg
skal i dets Mødesale
med Folkets Stemme
Folkesjælen tale«*

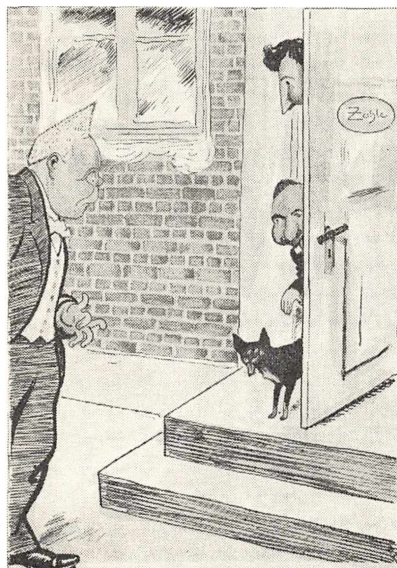
– står der så smukt i vandrehallen til minde om denne historiske indflytningsdag, d. 28. maj 1918.

At folkesjælen kunne være den gode gamle fra Fredericiagade, kom der dog snart eksempler på. For gemt var ikke glemt.

I Danmark forekommer kun få roudyr, og ræven er den mest forekommende. (Folketingstidende).

Det hænder, at besøgende i folketinget spørger: Hvor er ræven? når de står overfor et billede af *J. C. Christensen*.

Var det en særlig sveden taktik, godt gemt under det dække af tilsyneladende enfold og naivitet, der udstrålede fra denne degn fra den yderste

Ræven –

De radikale ministre har lavet en rævekage (Dagspressen).

J. C.: Nå, så det er der, Du har været. Jeg troede Du var i fast tjeneste hos mig. (Alfred Schmidt i Klods Hans 1914).

revle? En forklaring herpå, omend meget ufuldstændig, kan måske være den, at han ikke i utide røbede sine tanker for andre – en egenskab, han havde fælles med Stauning. De kunne bie til tiden var inde.

En fornemmelse om denne mystik, og om den uudgrundelige styrke, der var hos J. C. Christensen, måtte blive åbenbar for dem, der så ham på folketingets talerstol ved en særlig lejlighed, mange år senere.

For gemt var som foran sagt ikke glemt.

I 1919 skulle den gamle politiker, der nu var gået i en slags vinterhi, påny trækkes frem i rampelyset og stå til ansvar for sine gerninger fra en tid, der lå så langt tilbage som i 1906.

J. C. Christensen havde sendt daværende kaptajn Lütken til Berlin, for at denne med »den store generalstab«, fornemmelig generalløjtnant Moltke, kunne føre uformelle og orienterende samtaler, således at man herhjemme kunne lodde den stilling, Tyskland ville indtage overfor Danmark i tilfælde af en stormagtskrig. Ud fra dette ville J. C. Christensen fastlægge sin forsvarsordning. Sagen kom dengang frem i bladene, men dyssedes ned, og nu hentedes den altså frem fra de arkiver, hvor den havde ligget i de mange år. Man havde fundet J. C. Christensens instruks til Lütken fra dengang, og her stod med rene ord, at man var villig til en *militærkonvention* med Tyskland, hvis Danmark til gengæld fik *væsentlige fordele*.

Lugtede det af landsforræderi, var det rigtigt som der stod i pressen:

»J. C. Christensen har for egen regning drevet en politik, der kunne have styrtet Danmark i ulykke.«¹

Sådan lød overskrifterne. J. C. Christensens, Lütkens og general v. Moltkes portrætter kom på forsiderne.

Den gamle ørn

Her må en ung student have lov til at komme ind i billedet, en stenograf-assistent, der med sin spidsede blyant og med forundring i øjet er anbragt i allerførste parket lige under folketingets talerstol, klos op ad det radikale ministerium – han ser det ske – midt i salens dirrende forventning – ser denne store skikkelse, sindigt og med faste skridt tage de tre trin op til taler-

¹ Politiken d. 6. september 1919. »– Med instruksen var J. C. Christensen,« hævder professor Troels Fink, »gået langt ud over det, situationen krævede – et oplæg til et va banque spil.« (Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet 1905–09). – Modsat P. Stavnstrup: »Den siger i det højeste, at forlangte Tyskland rådighed over vort territorium, måtte vi kapitulere.« (P. Stavnstrup: Politiske Profiler). – Stauning, der satte J. C. Christensen højt, skrev senere nøgternt herom: »Det var en dristig og angribelig affære, hvor rigtig den end var i sine mål og forudsætninger.« (Th. Stauning i: Bogen om J. C. Christensen).

J. C. Christensen i rigsdagshaven.

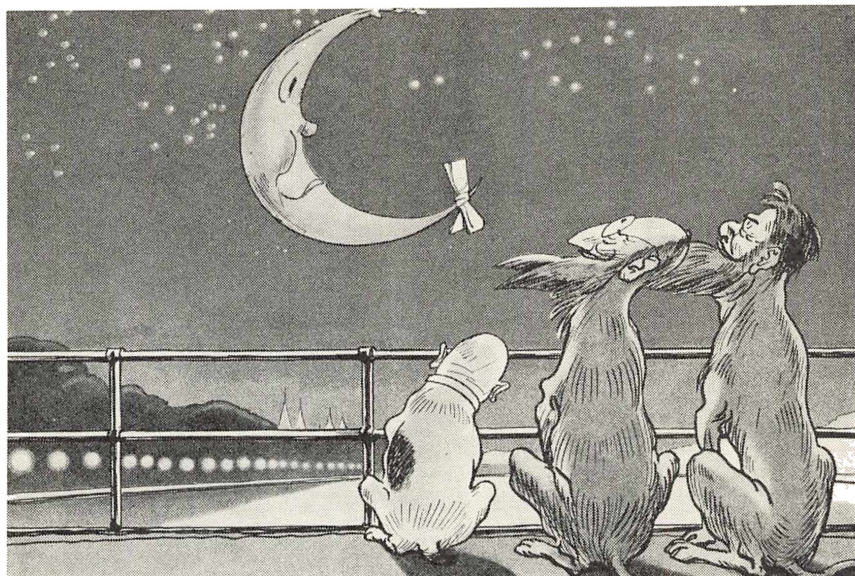
stolen for at forklare den fyldte sal med alle de stirrende blikke, tilhørerne, der hænger ud over balkonerne, pressen med de mange penne. Alle ventede! Ville vægtskålen synke til det endelige farvel for denne gamle ørn, hvis synder gennem årene var skreget ud så mangefold?

Med det traditionelle lille buk for formanden vender han sig mod salen, og uden synlig bevægelse begynder han sin tale, uden manuskript som hans vane var, trods de mange enkeltheder fra hine dage, som han nu må grave frem til sit forsvar.

Fra min privilegerede plads i salen kan jeg skæve op til ham, som han står der i den mørke kavaj og med det hvide slips under den brede dobbelt-hage – de mange små knopper i ansigtshuden kan man ikke undgå at se. Venlige, måske milde er de blå øjne, men i deres dyb nu og da en sær funklen, da han nu har indtaget sin plads ifølge talerrækken, beskedent ventende til hans tur kommer.

Enkelt og ligetil er hans forsvar: Tyskland, der dengang mente, at vi i givet fald lå på lur for at slutte os til dets fjender, måtte beroliges, og for de lütkenke samtaler og instruksen tog han sit fulde ansvar.

Jævnt glidende som altid er hans tale, langt fra noget kildevæld, men så ligetil, så langt ind i det jævne, at en begyndende uro på ministerbænkene lader sig mærke – for hvor blev sensationen af? Skulle J. C. Christensen igen have lov til at drukne det hele i denne altfor velkendte troskyld, der kun var et dække for hans altid »ufattelige udspekulerethed«.

Endelig i aftagende
- frit efter Lafontaine. (Chr. Hoff i Svikmøllen 1921).

Den temperamentsfulde Ove Rode kan ikke tage mere. Han rejser sig op et par gange – ryster opgivende på hovedet – og sætter sig igen. Så afbryder han.

J. C. Christensen standser op et øjeblik – vender sig mod ministerbænken og på hans brede jydsk kommer det:

»Je' må be' de herrer tøjle Deres nervøsitet!«

Ingen, der oplevede dette, vil vist glemme denne klippe, der stod der – stor i medgang – større i modgang.

Bladet var ved at vende . . .

– Je' må be' de herrer . . .

Endnu engang skulle det times den gamle politiker at blive minister, og slutstenen på hans politiske løbebane blev efter hans eget ønske de kirkelove, han gennemførte i 1922 – med kirkelove begyndte han, da han første gang var kultusminister, og hermed ville han slutte.

»Gør mig den glæde,« var hans ord.

Hans ønske blev opfyldt, og fra alle sider sænkedes nu kården for den gamle kæmpe – for den, der hørte disse beskedne ord, blev det et øjeblik, hvor noget andet og større for en gangs skyld gik gennem tingets ellers så grå hverdag.

ET NYT HOLD PÅ VEJ

Tyverne gav det generationsskifte, som så småt var indledt i 1918, og som kom til at præge dansk politik helt op i besættelsesårene.

Nogle af navnene fra dengang glimter vel endnu, omend svagere, men måske kan lidt af en mosaik skimtes, når nogle nævnes.

Allerede i 1918 sad i landstinget socialdemokraterne Bramsnæs, Nina Bang og Steincke, ikke nogen helt dårlig ballast, og ved valgene i 1920 satte partiet Bording ind i folketinget, i 1924 Gustav Pedersen, i 1929 Jul. Bomholt (begge senere formænd for folketinget). Alsing Andersen er ligeledes fra 1929, medens Hartvig Frisch kom ind i 1926.

Ved valget d. 26. april 1920, der efter »påskekrisen« kom til at koste Det radikale Venstre så mange mandater, kunne dog noteres, at Bertel Dahlgaard nyvalgtes i Skive. Jørgen Jørgensen (Lejre) kom først ind i 1929.

Samme år som Dahlgaard rykkede den 26-årige stud. jur. Christmas Møller ind som konservativ, og det gjorde også hans i juraen viderekomne, landsdommer Victor Pürschel. Halfdan Hendriksen valgtes i 1924, og i 1926 kom den unge Ole Bjørn Kraft hjem fra Aalborg med en konservativ valgsejr.

For Venstre sad i landstinget fra 1918 en så prominent landbrugspolitiker som H. Hauch, og fra 1920 fik han som sidemand den meget benyttede forhandlingspolitiker J. P. Stensballe. I folketinget havde Venstre fra 1919 Jensen-Broby, fra 1920 Svenning Rytter, Vagn Bro og Knud Kristensen, fra 1927 Arnth Jensen. Kommunisten Aksel Larsen valgtes i 1932 og Erik Eriksen, Vilh. Buhl, H. C. Hansen, Johs. Kjærbøl, Axel Møller og Hans Hedtoft er også fra trediverne.

Efter genforeningen indtrådte (d. 21. september 1920) otte sønderjydske folketingsmænd (deriblandt pastor Johs. Schmidt, valgt af det tyske mindretal). I landstinget kom tre sønderjyder. – Den sønderjydske fører, H. P. Hanssen-Nørremølle, indtrådte først i 1924, men havde fra 1919 været minister for sønderjydske anliggender i ministeriet Zahle til dets fald i 1920.

Grevens høje hat

Dansk og engelsk politik følger nu og da samme baner, og Mac Donald dannede i 1924 – som sin partifælle i Danmark, Stauning – den første arbejderregering. Papirerne på den engelske børs – Royal Exchange – vibrerede af lutter usikkerhed over det nye, der her forestod. Ville de nye ministre, når de skulle præsentere sig for kongen på Buckingham Palace, følge god gam-

mel engelsk skik og møde op i høje hatte? Eller var revolutionen inde, og her ville denne hovedbeklædning være barometret. Der udbrød dog ingen revolution dengang i denne hattepraksis, og herhjemme forholdt børsen sig også rolig, selvom det ny ministerium Stauning, da det mødte op på Amalienborg, kun mønstrede een høj hat, udenrigsministerens, men han var også greve og dertil diplomat.

De Venders og Gothers

Siden tidernes morgen, eller for at komme det noget nærmere, siden juni-grundloven og helt op til den grundlov af 1953, vi nu lever under, kunne rigsdagen ikke træde sammen, før der forelå et kgl. åbent brev herom. Garneringen var som den også bruges i dag: Vi af Guds Nåde Konge til Danmark, de Venders og Gothers o.s.v.

De foregående statsministre havde altid oplæst det hele brev, men det undlod Stauning, da han åbnede rigsdagssamlingen i oktober 1924, og han strøg dermed den magtfulde henvisning til de Vender og Gother.

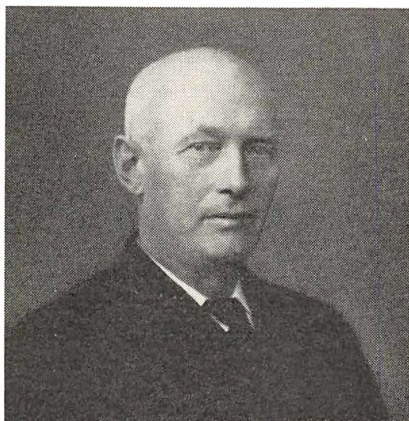
Det var en manglende honnør overfor kongen, mente et særligt kongetro medlem og antydede, at det måske var Staunings republikanske sindelag, der her lå bag.

Stauning syntes dog ikke, at den slags forældede titulaturer var egnede til at kaste særlig glans over rigsdagssamlingens åbning, og da det kgl. åbne brev i særtryk var sendt ud til alle medlemmer, havde det ærede medlem jo haft rig lejlighed til at læse det, føjede han til.

Det var nu bare ikke udsendt, men det kunne Stauning ikke vide noget om. En ung sekretær på rigsdagens bureau (forfatteren) havde, uden at spørge den pyramide af foresatte, enhver sekretær har over sig, strøget denne udsendelse – for han havde hørt, at nu skulle alle spare.

Min samvittighed var således ikke helt ren, da jeg næste dag mødte Stauning på Højbro – heldigvis gik han på det modsatte fortov. Det gibbede lidt i mig – nu skal du vel stå til ansvar for din egenmægtige handling, der har bragt selve statsministeren på gratis i folketinget, tænkte jeg, men inden jeg nåede at afgive min påtænkte ærbødige hilsen, tog Stauning hatten dybt af – det var for mig! – og jeg steg naturligvis øjeblikkelig i de forbipasserendes agtelse, for alle kendte jo Stauning – men jeg var unægtelig af lutter befi ppelse klar til at springe i kanalen.

De Venders og Gothers måtte rigsdagsmændene også fremtidig søge i Rigsdagstidende – for særtryk af kgl. åbne breve fik de aldrig mere.

Den lyse høvding

Efter decembervalget i 1926 blev det igen Venstres tur til at danne regering.

Af ydre var *Madsen-Mygdal* vel nok den mandigste skikkelse, hidtil set i dansk politik – høj, velbygget, stemmen malmfuld og velklingende, øjenbryn over de blå øjne så lyse, at de næsten ikke kunne ses, dertil et kranium, lydefrit og frit tilgængeligt for beskuelse uden distraherende hårvækst. Ubestikkelig og utilgængelig for ethvert forsøg på protektion, måtte han for den danske bonde blive den lyse høvding – af Lejre-æt, og de gamle venstretraditioner tro blev han på store møder *kåret* til leder, en skik der ellers forlængst var forladt, da forholdstalsvalgmåden havde sat bom for slig stenalderhyldest.

Ensom blev han på tinderne, ensidig som man mente han var, og agitationen mod ham nærmede sig det hadefulde. Det muliges kunst, som skal være Alfa og Omega i dansk politik, forstod han ikke, eller ville han ikke forstå, men det gjorde til gengæld indenrigsminister *Oluf Krag*. Han var en lærd mand, dr. phil. Doktorgraden havde han fået på noget, der hed pendulbevægelserne, og onde tunger påstod, at han ikke veg tilbage for at bruge denne særlige viden i den politik, han gik ind for.

Dr. Krag havde ord for at være rigsdagens bedste hoved, og han kunne jonglere en modstander med samt hans argumenter puts-væk!

Under indenrigsministeren hørte også de store arbejdsløshedsproblemer, og arbejdsløsheden var voksende. Han havde utvivlsomt stor social forståelse, men alligevel blev mange slemme ord sagt foran Christiansborg, når de arbejdsløse med mellemrum dukkede op med deres plakater, slemme ord

Dr. Oluf Krag.
(Karikatur af Jensenius).

mod den tykke kapitalist og indenrigsminister, der ikke undte en arbejdsløs nogetsomhelst. Ekstravagt måtte udkommanderes til buegangene ved Christiansborg, når indenrigsministeren vendte hjem fra et møde, der trak sent ud.

For en sikkerheds skyld er det bedre at gå med, tænkte jeg, da en deputation af demonstrerende fik foretræde for dr. Krag. Det foregik i det store udvalgsværelse, der vendte ud imod slotspladsen, hvor en tusindtallig forsamling højlydt gav sit mishag til kende: Ned med Oluf Hunger, råbte man.

Men indenfor væggene kom det til at gå i lutter fordragelighed, og Krag hørte tålmodigt på deputationen. »Desværre,« sagde han, »desværre kan jeg ikke gøre noget – for denne arbejdsløshedslov ligger jo nu i landstinget – og jeg har ikke den fjerneste indflydelse på, hvad man der vil gøre ved den.« Den besked labbede deputationen så i sig (at der dengang var et flertal i begge ting, som nok ville have været ham følgagtig, sagde Krag ikke noget om) og dybt imponeret gik udsendingene ned på slotspladsen, hvor de kunne fortælle den store forsamling, at indenrigsministeren ikke var så slem, ham var der ikke noget i vejen med – det var det rådne landsting, der spændte ben.

Ned med landstinget!

Det var et lunt smil dr. Krag gav mig, da vi sammen fulgtes ud af det nu tomme udvalgsværelse.

Da jeg ophævede Krag's overnævn

Boligforholdene dengang gav samme hovedpine som nu, 40 år efter, og boliglovene sorterede også under Krag.

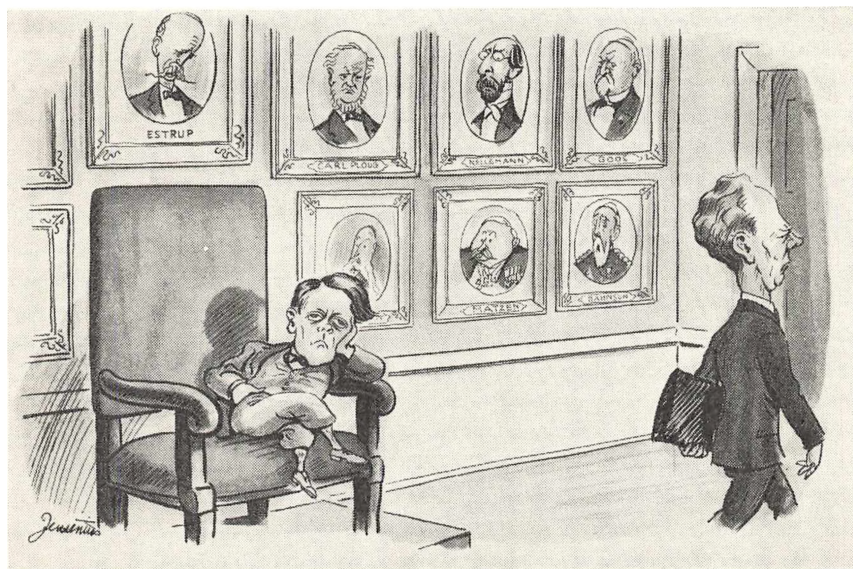
Let tilgængelige har disse love jo aldrig været, og de mange ændringsforslag en sådan lov måtte undergå på dens vej gennem rigsdagen, kunne også volde visse kvaler, ikke mindst når de skulle puttes ind i satsen, der stod stablet op i bly nede i trykkeriets kælder.

»Der er,« sagde Christmas Møller engang til mig, »visse ting, der aldrig bliver opklaret, og det kan ofte være godt det samme.« Han har her måske talt ud fra interne erfaringer, og ingen fandt da heller ud af, hvordan det var gået til, at der i dr. Krags boliglov pludselig manglede en hel paragraf. Hvor den var blevet af, ved jeg ikke, men væk var den. Denne paragraf omhandlede et overbolignavn i København, og med paragraffen var altså også dette overnavn forsvundet.

Næste dag stod den mægtige indenrigsminister i bureauets dør. Han fyldte hele døråbningen og forlangte temmelig indigneret nærmere forklaring på, hvor hans paragraf var blevet af – det var en teknisk fejl, fik han at vide, for en sådan kan som bekendt dække over ikke så lidt.

»Nå,« sagde han, efter at have tygget lidt på den, »nå, ja – det var måske alligevel ikke det værste, der kunne ske.«

Væk var nævnet, ingen må have savnet det, for man hørte mig bekendt ikke senere noget om det. Det er den eneste gang jeg har optrådt som direkte lovgiver – helt uden virkning har min gerning altså ikke været.

A merry Christmas.

Juniorchefen overtager det gamle firma. (Jensenius i Blæksprutten 1928).

At ministeriet Madsen-Mygdal var et sultens ministerium fik også det konservative støtteparti at mærke, kun få var de brødkugler, der levnedes det, og det gjorde vel sit til, at det gamle firma skiftede ledelse. Hermed var ministeriets dage talte.

Så var man ude af tyverne, hvis altoverskyggende begivenhed naturligvis måtte blive genforeningen – men nede i Bayern havde en mand i sit politiske fængsel skrevet en bog, der hed »Mein Kampf«. Det var dog så langt borte, at det ikke kunne komme os ved, og med nok i sit eget gik rigsdag og land under Staunings ledelse ind i trediverne.

Da England gik fra guldet

Det var en aften i september 1931. Døren til mit kontor gik op, og en noget eksalteret handelsminister, Hauge, bad mig indkalde rigsdagen omgående – for nu var England gået fra guldet, sagde han, og vi måtte gøre det samme.

Borte var fra den dag troen på en tilbagevenden til de »gode gamle dage«, og en udvikling sattes i gang, så der i dag kun gives lidt guldstøv for en tikroneseddel.

Den 30. januar 1933 tog Hitler magten i Tyskland, og samme dag afslut-

Følg Dit hjerte (Bittersweet).

Hr. Krone på skillevejen. Man viklede længe mellem pundet og dollar'en.
(Sven Brasch i Svikmøllen 1931).

tedes herhjemme det store »Kanslergadeforlig«, forliget mellem arbejder og bonde, som det er kaldt.

Herom kan læses andetsteds og ligeledes om, hvordan den daværende socialminister *K. K. Steincke* fik hægtet sin store og banebrydende »social-reform« på dette forlig.

Det har han selv beskrevet som så meget andet i sit dådrlge politiske liv.

Giver man sig tid til at studere Steinckes mange taler i Rigsdagstidende – eller dog nogle af dem – vil man efterhånden kunne føle sig hensat som læser af en hel roman, fortløbende og med mange spændende momenter – og det er næsten en roman i Jeg-form.

At Steincke har anvendt denne form bør anstændigvis ikke lastes ham, for – som han selv så overbevisende har skrevet: Folk siger, at jeg er så glad for mig selv. Det er ikke rigtigt, for jeg er ikke nær så glad for mig selv som enhver anden ville være i mit sted!

Nærmere berøring med Steincke fik jeg først i hans senere år, da han var blevet formand for landstinget (perioden 7/1 1948–4/3 1950 og igen 25/4 1951–6/10 1952), da hans politiske liv var kommet ind i et mere afdæmpet leje. Blev hans formandstid end såre kort, så nåede han dog at indskrive sit navn som en af de mest markante formænd i tingets lange historie.

Selvom det ikke altid var sukkergodt, han kom med, når han som landstingsformand næsten daglig dukkede op på mit kontor, var det dog med forventning, jeg imødeså hans komme:

– Har De læst, hvad jeg i dag har skrevet? var hans næsten stående spørgsmål – ofte efter først at have brokket sig lidt over, at personalet i forkontoret ikke havde vist ham den reverens, som altid burde tilkomme landstingets høje formand.

Selvfølgelig havde jeg læst, hvad han havde skrevet, og jeg kunne af fuldt hjerte give det mit bifald – som regel da.

Men engang var det ved at gå galt:

– Vist har De ej læst det – det er jo bare noget, De siger! sagde han.

Nu havde jeg den dag heldigvis læst artiklen og kunne tilmed, hvad han forlangte, fortælle lidt om, hvad den drejede sig om. Det var ham en stor skuffelse, for han havde naturligvis håbet det modsatte.

Sådan omtrent kunne lidt af en formiddag arte sig i hans celebre selskab. Men det kunne ofte ske, at han pludselig afbrød vor konversation: – Hov! Stop et øjeblik – der var en tegnestift! udrød han, og så kom hans rigsdagslommebog frem fra baglommen. Den nye tegnestift måtte hurtigst muligt, medens den endnu var varm, indlemmes i den samling han havde i forvejen, og som han så gavmildt igen delte ud af – en del kan man jo finde i Rigsdagstidende.

STENOGRAPHER

Hvad skal det nytte at holde en god tale udi egen opfattelse, hvis de gode ord blafres bort som avner for vinden?

Stenographer – hvorfor bruge dette fremmede ord. Det skulle de jo slet ikke hedde, mente *Grundtvig*, for det kom af det græske ord *sthenos*, der betyder styrke. Nej, de skulle hedde *hurtigskrivere* eller *skrivere på kraft*, for ordet skulle dog være i en dansk mund, sagde han – men her forveksler *Grundtvig* ordet *sthenos* med *stenos*, der betyder kort eller snæver.

Et held har det været, at den danske rigsdag altid har haft et vågent korps af disse *stenographer*, der af vort sprog reddede, hvad reddes kunne, når det ofte radbrækket dalede ned over dem fra talerstolen – for ikke at tale om det dunkelt sagte, der efter sigende skal dække over det ligedan tænkte, f. eks.:

»Altså, den tilsyneladende sikkerhed, som man har på dette punkt i ugunstig retning har man altså ret beset måske i virkeligheden slet ikke nogen som helst stærk sikkerhed for, så altså på dette punkt må jeg mene, at det hele så vidt flyder . . . «

– det sidste kan vist enhver skrive under på.

Nu var det ikke alt, der kom i Rigsdagstidende – heldigvis kan man nok sige. I det følgende lidt af det, der har ligget godt gemt i de gamle stenogrammer og som – for at tale med *Grundtvig* – kan være, eller i hvert fald har været, i en dansk mund¹:

Om børn er der jo gennem tiderne sagt en del, men følgende nye oplysninger er altså kommet fra talerstolen:

. . . det er jo en kendt sag, at der fødes børn, der hverken har far eller mor.

. . . ildebrande forårsages ofte af børn. Disse forekommer dels med vilje, dels ved uforsigtighed.

. . . i den korte tid, jeg gjorde kandidat tjeneste på Frederiks Hospital, blev grundvolden lagt til vort serum instituts stifter, general Madsens søn . . .

. . . (søskende) . . . forslaget svarer så umådelig godt til sine søskende, som vi allerede er blevet præsenteret for og som vi ønsker snart at se enden på denne smukke søskendeflok . . .

¹ Meddelt af folketingsstenograf, translator *Kr. Spunggaard*.

... det er vort store moderparti, der er far til alle disse foreninger.

Om andre biologiske foreteelser foreligger der også en del:

... det er altså Steinckes dårlige mave, der er hans Achilleshæl.

... denne påstand er en sæbeboble, føler man den på tænderne, viser det sig, at den står på svage fødder.

... i denne sag var Højre tungten på vægtskålen, med denne tunge slikkede de sig om munden, idet de strakte hånden ud til Venstre ...

Om forhold, der sorterer under landbrugsministeren følgende:

... (røvegrave?) ... det ærede medlem gravede en lille reservoudgang ved siden af alle katastrofehyllene ...

... jeg hørte i går det ærede medlem grave nogle udtalelser op af gamle højremænd.

... i Danmark forekommer der kun få rovdyr, og ræven er den mest forekommende.

... bøndernes og de unges skæbne ligger i virkeligheden i malkekoens hånd, man behøver ikke at være blind for at se den slags ting ...

Og så om den store vide verden:

... ude i verden er der krig, kloden står i brand, kun vi herhjemme kan ikke enes om nogetsomhelst ...

... det er noget, vi ved, kære venner, at tidsånden går sin skæve gang gennem universet ...

... Danmark ligger med den åbne ende ud imod den store forvirrede verden ...

Til sidst et jammersminde:

... Leonora Christine, som jo sad fængslet her på Christiansborg, havde ikke anden åbning end et hul i loftet, hvorigennem den dårlige luft slap ud ...

KUN FOR RADIKALE, KONSERVATIVE OG SOCIALDEMOKRATER

Hvilken forklaring man nu end mener at kunne give, er det en historisk kendsgerning, at når mørke skyer truede i horisonten, var det som om man krøb sammen om det mere hjemlige, og i mangel af bedre havelse trøstede man sig med at lave om på forfatningen.

Traditionen tro gik man da også i slutningen af trediverne i gang med det.

Var grundloven af 1915 da blevet et skrøbeligt kar?

Den gav dog ellers en god og sund balance mellem rigsdagens to ting, folketinget og landstinget. De politiske lidenskaber hørte folketinget til, medens indirekte valg til landstinget skulle sikre, at man her fik personer med stor viden og af en så fornem karat, at de burde skånes for vælgermødernes uhumskheder. Det blev da også i landstinget så stiltfærdige og tilbageholdende personer som Steincke, Nina Bang og Julius Schovelin, for at nævne nogle, fik deres virkefelt.

En landstingsmand valgtes gennem valgmænd, og valgmandslistes af alle arter skød op som paddehatte ved hvert valg. Havde et parti ikke valgmænd nok til et mandat, måtte man tuske sig til det fra anden side.

Sære ting kunne ske – pludselig opdagede de fire valgmænd, der var valgt på missionslisten, at de foruden at være missionsmænd også var gode venstremænd – og så marcherede de i sluttet trop over til Venstres hotel, fortalte et blad engang. For det var på afholdshoteller, missionshoteller eller respektable kroer, partierne opslog deres hovedkvarterer, og det gav en ekstra livlig trafik mellem de forskellige generalstabe.

Partidisciplinen fejrede triumfer i dette Mester-Jakelteater.

Efter at der i 1936 var samme flertal i begge ting, blev landstingets dage mindre festlige. Det blev til et ekspeditionskontor, og et lidet opløftende syn var det at se landstingets formand vandre utålmodigt frem og tilbage i vandrehallen foran folketingets dør for at orientere sig om, hvornår dette ting måtte bekvemme sig til at gøre de forslag færdige, som man ventede på i landstinget – ja, endog ned i landstingets garderobe ulejlignede den høje formand sig for at kontrollere om der endnu var så mange hatte tilbage, at hans ting var beslutningsdygtigt.

Grundloven af 1915 var ved at blive et skrøbeligt kar.

Kun for radikale, konservative og socialdemokrater

Sådan står der udenpå en pakke, der henligger i rigsdagens arkiv. Venstremænd, og andre, der var stillet i klasse med dem, måtte altså ikke kigge i disse hemmelige dossiers, der stammer fra de forhandlinger, som førtes i et af disse tre partier internt nedsat grundlovsudvalg efter at Venstre var sprunget fra.

De sammensvorne var socialdemokraterne H. P. Hansen (Slagelse) og Hartvig Frisch, den konservative Christmas Møller og den radikale A. M. Hansen. Lidt flere end til et bridgeparti, for forfatteren var med som femte mand – »grundlovsfaderen Olsen«, som Christmas Møller kaldte mig.

Ret beset er Danmarks Riges Grundlov jo et sært sammensurium – en menneskerettighedernes bibel, der ofte i malmlfulde ord sikrer den enkeltes værd og frihed – efterklange fra stormen på Bastillen d. 14. juli 1789 – og så er der paragraffer, der er så temmelig jordnære, en slags brugsanvisning for dagen og vejen.

»Der skal i en grundlov altid være nogle vellydende floskler,« docerede Hartvig Frisch for mig, »der skal være noget, man kan kævles om – det kan være nyttigt og opløftende.«

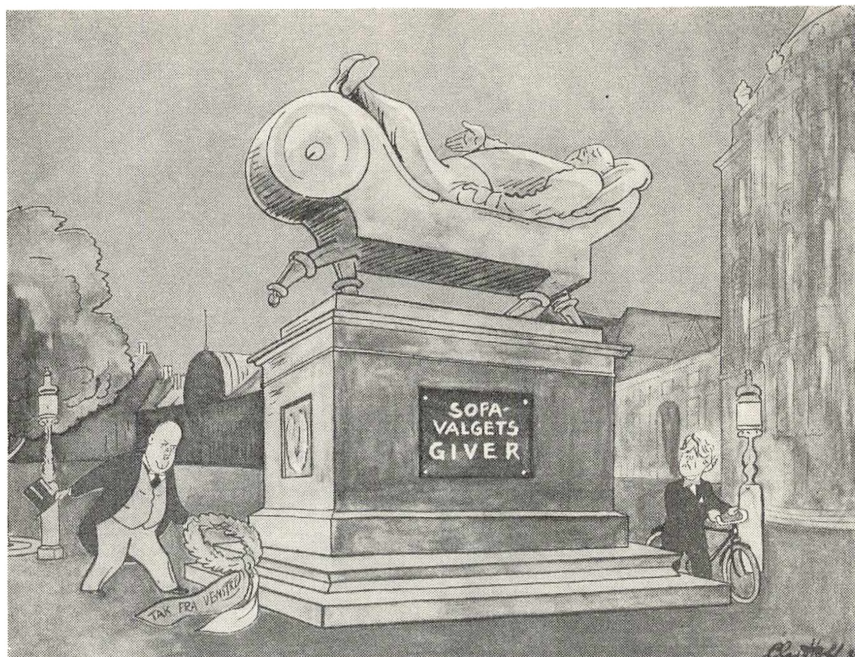
Møderne i det lille udvalg henlagdes til at begynde med til Hartvig Frischs private værelse på Christiansborg, hvor svogeren, Mogens Lorentzens malerier lyste op. Men da socialdemokraterne midt under det hele skulle holde kongres, måtte vi flytte hen i nærheden af denne – i Tivoli!

Vort halvprivate grundlovsudvalg blev nu ikke holdt i Divan I eller II, men i et lille omklædningsrum for artister, der lå oppe over koncertsalen, hvor kongressen blev holdt. Det var et rum med duft af gammel sminke og anden nyttig kosmetik og på væggen et revnet spejl. Aftrædelsesrum med direkte indgang var der også, og atmosfæren var helt igennem særdeles befordrende – en lille strøm sivede stille hen ad gulvet.

»Det må du klare, Hartvig, for du har de længste ben,« sagde H. P. Hansen, og så klatrede Frisch op på bordet og ved hjælp af nogle forhåndenværende tomme ølkasser lykkedes det ham at åbne lokalets eneste lysåbning, et lille loftsvindue.

Sådan var det værksted, hvori Danmarks nye grundlov skulle blive til. Paragraf for paragraf, nu og da på passende – undertiden også på mindre passende – steder ledsaget af orkestertouche og hurraråb fra forsamlingen nedenunder – at det hele gik i fisk og faldt ved folkeafstemningen, kunne vi fem jo ikke gøre for.¹

¹ Ved folkeafstemningen manglede kun 11.267 ja-stemmer eller ca. 1/2 pct. af de 45 pct., der var nødvendige. 866.267 stemte for den ny grundlov, altså ikke nok!

Folkets magelighed – min styrke.

Dr. Krag nedlægger på Venstres vegne takkekrans. (Chr. Hoff i Blæksprutten 1939).

»Det var ligegyldighedens sejr,« mente Stauning, »havde man endda slået forslaget ned med en million stemmer, havde det været mere opmuntrende, for det havde vist, at der var politisk liv og interesse i landet,« sagde han.

»Trods alt var det måske bedre, at det gik som det gik,« sagde den senere statsminister Vilh. Buhl senere til mig, »det havde ikke været godt, hvis vi under besættelsen skulle bygge på en helt uprøvet, ny grundlov – selvom den kunne være nok så god.«

Toppolitikere var de mænd, der samledes i dette omklædningsrum.

H. P. Hansen var den første socialdemokrat, der var blevet formand for folketinget. I næsten hundrede år havde det været en venstremand. Men havde der været bange anelser ved en sådan paladsrevolution, havde *H. P. Hansen* hurtigt gjort dem til skamme ved sin redelighed og objektivitet – gode egenskaber, som han førte med sig som leder af vor lille grundlovsklub. For de radikale var det *A. M. Hansen*, der tegnede firmaet. Han var formand for rigsdagsgruppen, og det blev ofte ham, der, ihukommende sin arv fra de forlængst hedengangne radikale aner, i det gunstige øjeblik hældte det rette folkelige krydderi i den så herligt boblende grundlovsgryde.

Mest kendt blev de to andre: Christmas Møller og Hartvig Frisch.

Christmas –

Han gjorde sig til husets fader, denne lidt undersætsige skikkelse med den berømte butterfly og den tendens til opstoppennæse, som blev tegnerens fryd. Den konservative cigarkasse stod altid åben for besøgende, og var der en eller anden lille privat fest i huset – altid en hilsen fra Christmas.

Også det blev der tid til.

Som partiformand havde han et beskedent værelse i mellemetagen lige ved den roterende elevator, og under akkompagnement af de raslende kæder fra denne »pater noster« regerede han over de konservative agre – også dem udenfor huset. Og han kendte hver plovfure.

»Se, hvad jeg tør – se hvad jeg kan« – og så foretog han nogle livsfarlige og af elevatortilsynet ikke tilladte manøvrer i »pater nosteren«. Kåd som en dreng kunne han være, og han bragte glæde med sig, hvor han færdedes.

Mere eller mindre mørkelagte er jo partimøder og hvad deri siges, men fra et konservativt møde slap dog en lille indiskretion ud. Den kom fra den gamle politiker, dr. Fraenkel:

»Nu har de vedtaget deroppe, at Schovelin og jeg ikke må bande i partimøderne,« lød hans drævende stemme, »hvor f . . . skulle man ellers bande, hvis ikke i et partimøde« – og så tilføjede han: »det er nu ikke Christmas, der har fundet på det, men vi vil s'gu ikke la' os regere af den drengemås.«

Nu kunne hverken dr. Fraenkel eller andre veteraner hindre, at Christmas Møller i løbet af få år fik samlet alle partiets tråde i sin hånd og målbevidst kørte det op til det grundlovsforslag, som han kunne kalde sit. En eftertid må beundre det kunststykke han gjorde, at holde den lille konservative skude

op imod vinden, medens Staunings store fregat kunne stryge af sted i tidens medbør.

Ingen dansk politiker – det skulle da være Christen Berg, havde som han gennemtrawlet det hele land. »Det er ellers min færge,« sagde han engang, da jeg traf ham på en sidste natfærge, siddende ene mand i salonen.

Kom jeg sent hjem fra rigsdagen, henad de små timer, ringede telefonen: »Hvor dølen bli'r De af, Eigil Olsen?« – og så af sted igen ind til borgen – ind til Christmas. Men man gjorde det gerne.

I tinget sad han altid på sin plads, og formanden havde forlængst fundet det klogest at vende det døve øre til de højlydte kommentarer, hvormed Christmas Møller krydrede, hvad der blev sagt.

Ofte var hans taler slette. Rodet var hans sprog og uden elegance – men der lyttedes. Uden varsel kunne han vende sig ned mod ministerbænken og med et rask stød sætte kården ind, dog aldrig dybere end at den ramte selv kunne drage den ud igen med et smil – selvom det kunne være lidt anstrengt.

Hvorfor skulle det blive sådan, at en skuffelsens og bitterhedens atmosfære kom til at omgive vore store politikere i deres sidste år, kan man spørge.

J. C. Christensen kom aldrig fri af Alberti-katastrofen. Stauning blev efter besættelsen en anden, og det måtte tynde ham gang på gang at skulle stå som garant for Scavenius' tyskvenlige politik. P. Munch kom i sine sidste år som foran omtalt ud for uretfærdige beskyldninger for før besættelsen at have spillet under dække med tyskerne. Dette blot for at nævne nogle enkelte politiker-skæbner.

Dagen efter valget, d. 28. oktober 1947, hvor Christmas Møller som løsgænger stillede op i Sønderjylland og tabte på det grænseprogram, der ikke var partiets, blev sidste gang, jeg så ham. Han kom direkte dernede fra, havde rejst hele natten og stod nu sammen med sin hustru i den morgen-tomme vandrehal. Tre kufferter var vidne om, at opbrudets time var inde efter de mange arbejdsår – et venligt blik var det sidste, han kunne give.

Hartvig Frisch

Blå har maleren ladet Hellas' himmel hvælve sig som baggrund for folketingets portræt af Hartvig Frisch, den lærde akademiker, der med hud og hår sluttede sig til arbejderbevægelsen. Men i lære måtte han, før han kunne sætte foden på det næste trin på partiets store himmelstige.

»Det slog mig egentlig,« har han engang fortalt, »at mens jeg vidste alt om de romerske konsulere og kunne alle prætorer og ædiler udenad, helt op til Cæsars død, så vidste gamle Jørgensen alt om dansk politik.« Gamle Jør-

Da Hartvig Frisch faldt ved valget
i 1945. (Tegning af Jensenius).

gensen var skræder, og de to mødtes i noget, der hed Baltzars kælder på hjørnet af Rømersgade.

Som valgt i Maribo måtte Frisch stige ned fra sin græske olymp til den verden, der udfoldede sig på sukkerroemarkerne på Lolland, hvis højeste punkt efter sigende skal være 30 m.

»Det var en hård tur,« sagde han til mig, da han afleverede sukkerroebetænkningen til tryk. Det må det have været, da sukkerroer og alt hvad deres er lå noget udenfor, hvad han ellers havde beskæftiget sig med. Men han skal have gjort det så mesterligt, at selv de sukkersagkyndige kunne lade sig belære heraf.

Det var hans mesterstykke som socialdemokrat, valgt på Lolland.

Med sin bog: »Pest over Europa«, der udkom allerede i 1929, havde han sat sig selv på nazisternes sorte liste, og d. 9. april gik der rygter om, at tyskerne havde arresteret ham. Ingen havde mere grund end han til, ligesom så mange andre, at rejse til Sverige, men som den han var, gik han selv nogle dage senere op til tyskerne og spurgte, om de ville ham noget.

Den dag, da han ville opsøge Gestapo, var han inde på mit kontor og fortalte, hvad han havde i sinde – udadtil var han som sædvanlig, men der var svedperler på hans pande, denne mærkelige pande, man ikke kunne lade være at lade blikket hvile på. Allerede i 1912 havde en operation i venstre side efterladt en hulning – han havde, som han selv sagde, fået et hul i hovedet, og det var – skrev forfatteren Tom Kristensen efter hans død – »som om der var gået en flis af ham, det er der jo også gået af så mange romerske portrætbuster, og de er lige karakterfulde for det.«

Tyskerne blev åbenbart så rådvilde over hans tilsynekomst på Dagmarhus, at de blot sendte ham hjem igen, uden kommentarer.

Frisch var en fornøjelig rejsefælle, og fra en interparlamentarisk delegationsrejse til Ægypten er her en lille fortælling om, hvordan det kunne være at holde frikvarter med ham:

Pyramiderne var dengang nok ikke anderledes end som de i dag forevises af Spies og Tjæreborg, men da de interparlamentariske forhandlinger, der foregik i den ægyptiske rigsdag i Cairo, trak længe ud, nåede vi først ud i ørkenen midt om natten – Frisch ville derud, og det skulle være med det samme.

Månen stod hvor den skulle og legede sit ældgamle spil med den store Keops-pyramide – brunrød som den lå under Cleopatras fløjlsbløde himmel.

Frem af mørket dukkede pludselig en negersoldat, en nubier. Vel bevæbnet var han og kolossal af skikkelse som han gled frem i skyggen af pyramiden.

Han hørte til kong Faruks livgarde – så meget forstod vi af hans ægyptisk-engelske – og så pegede han over på nogle flade stenbygninger, som næsten faldt sammen med ørkensandet, og som, hvad jeg senere fik at vide, var kongens reserveresidens, når han ville dyrke det søde liv udenfor Cairo. Men nubieren lod Faruk være Faruk, for han ville vise os noget, og vi fulgte ham ind i pyramidens skygge. Han pegede ind i mørket, og vi gik, omend noget nølende, ned i en hvælving, hvor man svagt kunne skimte noget, der viste sig at være en rød sarkofag.

»Kom nu – kom nu!« råbte Frisch, han var allerede halvvejs nede.

Jeg var lidt betænkelig ved at følge hans opfordring – ikke just af hensyn til de flagermus og hvad andet der kunne være dernede, inclusive ånderne af afdøde faraoner eller måske forsvundne turister, men jeg tænkte nok så meget på det, jeg havde i baglommen, for her lå delegationens samlede pengebeholdning: schweizerfrancs, engelske og ægyptiske pund og andet godt til at imødegå enhver valutakrise, delegationen kunne komme ud for.

»Kom nu, Eigil!« – lød det igen nede fra dybet, og jeg kunne se et af Hartvigs lange ben forsvinde ind bag sarkofagen. Der var ikke andet for end at kravle efter ham, dog først ville jeg se, hvad der var i den åbne sarkofag. Den viste sig at indeholde et skelet, der med sit gebis smilede opmuntrende til mig. Jeg tog fat i et af Frisch's lange ben, og efter at vi på alle fire havde rundet sarkofagen, kom vi atter frem i lyset af den flagermuslygte, som den store nubier rettede fra skelettet og ned over os. Hvad vi egentlig skulle på denne tur rundt om sarkofagen, står mig den dag i dag uklart, for der var ikke noget at se – men Frisch fik sin vilje.

Klokken var efterhånden blevet henved tre om natten, og negeren stod ovenfor og ventede på os. Vi skulle se mere, og gennem en lille gang famlede vi os ind under selve pyramiden, ind i et lille tempel, hvor mørket var endnu mere ægyptisk.

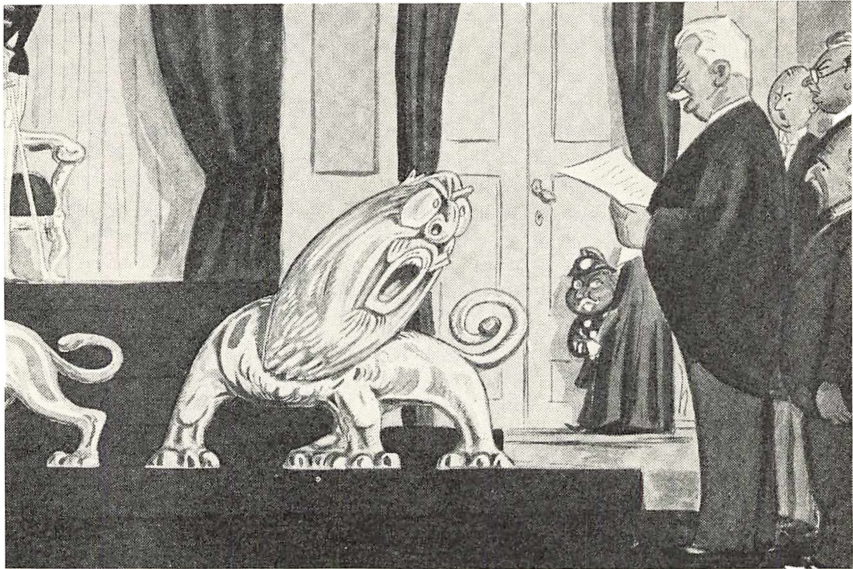
Jeg tænkte stadig på pengene i min baglomme og tog igen et greb med hånden for at sikre mig, at de stadig var der, men fik i stedet fat i noget blødt, det var en araber, som stod bag mig: – »Don't be afraid, vi vil bare

fortælle jer lidt om jeres fremtid,« hviskede han. »No – no!« råbte Frisch, »we do not want to know our future« – og ud fór han. Dæmoner og flagermuseånder var han ikke bange for, men spådomme var ham en pest.

»I må være gale« var den enkle kommentar, jeg fik fra vor udmærkede konsul i Cairo, da jeg fortalte ham om vort lille ørkeneventyr.

*Da tidens uro medførte skærpet kontrol for adgangen til rigsdagen.
Prekær visit!
Jeg vil gerne tale med Larsen-Hovedballe. (Sven Brasch i Svikmøllen 1938).*

*Sølvløven glammer ved tronens fod
– da kongen ikke ville nægte at modtage bondetoget.
(Jens Jørgen Blækspruten 1935).*

UGRÆS OVER HEGNET

Den 28. april 1939 holdt Hitler sit livs store tale:

»Ark for Ark har jeg sønderrevet den Fredstraktat, som i sine 448 Paragraffer indeholdt den nedrigste Undertrykkelse, man nogensinde har ment, at et Folk kunne finde sig i.«

København var stille i de timer, og folk stod langt ud på gaden ved cafeer og hvor et radioapparat ellers var nær, selv de københavnske »svajere« satte deres Long John fra sig og lyttede for en gangs skyld i tavshed til denne rasende stemme, der gjaldede ud af højttalerne.

– Vi trænger også til en stærk mand herhjemme, var der en del, der længe havde ment, og en vis sympatisk indstilling til »Det tredje Rige« kunne spores i visse kredse. Der var danske skoler, hvor man sang Horst-Wessel sangen, og den senere som krigsforbryder i Generalgouvernementet (Polen) dømte dr. Frank, der var Hitlers justitsminister, holdt for en akademisk forsamling i København et foredrag: Retten som bro mellem folkene –! Goebbels skulle have talt i Studenterforeningen, men dette aflystes af Københavns politidirektør og i stedet fik studenterne dr. P. Munch, et bytte, der gav anledning til protester.

Grevens fejde

Landet over var den politiske uro i trediveerne stærkt stigende. Landbrugernes Sammenslutning, kaldet L.S., og andre sekteriske bevægelser kunne sammenkalde til kæmpemøder og her uhammet luften deres antiparlamentariske tilbøjeligheder, nu og da til akkompagnement af trommehvirvler fra Frits Clausens stormtropper.

– *Der går en vildskab over landet*, sagde Christmas Møller, der også havde sit besvær med partiets unge, K.U.'erne.

– *Det er jo Grevens Fejde om igen*, var Staunings reaktion.

Langt ind i folketinget fløj dette ugræs. »Kan det passere her i tinget?« råbte indignerede socialdemokrater, da Pürschel udtalte, at han håbede, Franco ville vinde den spanske borgerkrig – »smid ham ud!«

Dette skete d. 31. marts 1938, og formanden greb ind overfor Pürschel – men nøjagtig på årsdagen efter meddelte den danske regering, at man havde anerkendt Francos regime – de jure, som det hedder.

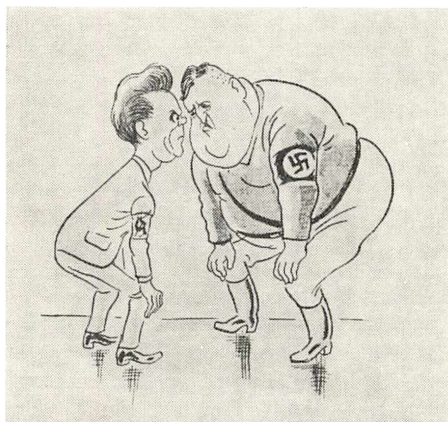
Victor Pürschel taler i folketinget. (Nord. Pressefoto).

Nogle dage efter dette sidste gik man til valg, og danske vælgere satte tre nazister ind i folketinget, den sønderjydske læge Frits Clausen og to ligesindede.

De tre nazister

De holdt til i et lille værelse i mellemetagen, let at spore efter de mange besøgende, der med deres lange støvler og spidsbukser trampede langt ind i det stadig gældende uniformsforbud.

En pude med hagekors og smukt broderet: Fra danske kvinder til vor fører, var dog alt, hvad der var tilbage, da rigsdagens husinspektør ryddede op i værelset, efter at tæppet var gået ned for Frits Clausens rigsdagsvirksomhed, der iøvrigt kunne antage sære former:

Bumps a Daisy.
Aksel Larsen og Frits Clausen.
(Bidstrup i Svikmøllen 1939).

Op gik døren til rigsdagens bureau: »Er bureauchefen tilstede.« lød en røst, som var den fra partidagen i Nürnberg, og ind skred »føreren« i spidsen for de tre folketingsmænd, med armen løftet til hitlerhilsen: »Vi vil tale med ham!«

I stram retstilling stillede de sig op ved mit skrivebord og fortalte mig om de fordele, der kunne være ved at blive partimedlem, hvis jeg ville bestige dette første trin på den nazistiske Jakobsstige.

De kom igen nogen tid efter, og nu sikredes jeg anonymitet, hvis jeg blot ville overvære et af deres møder – jeg kunne jo sætte mig på den bageste række!

Tredie gang var der noget med en guldnål, der ved forevisning skulle kunne sikre en god plads i det europæiske storrum, som nu var nær.

Sidste gang, jeg så Frits Clausen, var det gennem et pigtrådshegn i Frø-slevlejren, hvor han efter krigen var sat til at køre trillebør.

FOLKEGUNST ER IDEL DUNST

Skal en politiker overleve, og hvorfor ikke, er det meget godt med et kontrajej i gylden ramme, men der må stærkere midler til – for, som der står et sted i vandrehallen: »*Folkegunst er idel dunst.*«

Generøst, næsten letfærdigt har præsidiet her trådt lindrende til og udenfor al censur hænger i karikatur på rad og række tegnernes skiftende vurderinger af demokratiets mænd og deres gerninger, ofte til forbløffelse, undertiden til let forargelse hos fremmede parlamentarikere, der ikke i noget andet parlament og slet ikke i deres eget kan beskue tilsvarende udslag af tidens humoristiske sans.

Da man mente, at der i »Snapstinget« ville være en noget lettere atmosfære end i det øvrige hus, henvistes tegningerne hertil, for det kunne måske virke noget distraherende, når en deputation af vælgere, medens de sad og ventede på at få foretræde for et udvalg, fik altfor god tid til at fordybe sig i karikaturerne, lige før de stilledes ansigt til ansigt med originalerne.

Inspektøren

En lille minderune må her ristes for rigsdagens daværende inspektør, *Niels Jensenius Madsen*, for det var ham, der uden nogen form for officiel støtte fandt på at samle alle disse karikaturer. Han var tegnernes utrættelige plageånd – og her måtte Bo Bojesen, Herluf Jensenius og Chr. Hoff m. fl. holde for.

Inspektør Madsen kunne på sin facon få ting til at glide, som var gået i baglås, endog langt inde i de klogeste politiske hoveder. Hans drastiske chokbehandling skånede hverken høj eller lav, men da Madsen bedst kan serveres stykkevis, er her nogle småglimt:

Hvad det nu end var, han havde på hjerte en bestemt dag, husker jeg ikke mere, men under et møde vandrede han ind i salen, stillede sig, uden at sige et ord, op foran Stauning, der efter sædvane var fordybet i et eller andet stykke papir. Da Stauning var lidt for længe om at reagere, kom det fra Madsen: Prøv at se lidt åndsfrisk ud! – så vågnede Stauning med et lille smil i skægget, da han så, hvem det var.

På 2. sal holdtes møde i statens lønningsråd under forsæde af finansmini-

Inspektør Niels Jensenius Madsen.
(Karikatur af Otto Frederiksen).

steriets mægtige departementschef, kongen over alle lønningerne, K. H. Koe-foed, da Madsen pludselig stod i døren:

»Må jeg be' om mine to kroner.«

»Ja, men mand dog – ikke her – mand dog!« råbte departementschefen forfærdet på sit bornholmske og fór hen til døren, hvor Madsen betænksomt satte en fod i klemme.

»De skal nok få Deres penge!«

»Jeg vil ha' mine to kroner – og jeg vil ha' dem nu!« gentog Madsen og satte sin fod endnu fastere i døren.

Han fik dem.

Med fast hånd dirigerede Madsen de mange tryksager, der fra bureauet fordeltes rundt i huset. – »Nu går svinene i landstinget.« – »Madsen, Madsen dog,« sagde Christmas Møller, der i det samme kom ind ad døren, men han beroligedes, da han fik at vide, at det var et lovforslag om svin, der skulle omdeles. – Den af Steincke under så stort postyr fremsatte interneringslov for visse sædelighedsforbrydere (kaldet lex Berning) blev i Madsens afkortede version til: Afskæringsloven. Det varede dog noget, før det gik op for mig, hvad han egentlig mente.

Madsen havde altså meget at passe, hvilket dog ikke forhindrede ham i som god partifælle af Stauning at tage nogle politiske dravater med Christmas Møller og Aksel Larsen. En båndoptagelse af disse samtaler ville sikkert have tilføjet historien adskilligt nyt.

»Jeg vil bare fortælle een ting,« sagde Madsen engang, da han kom ind på mit kontor.

»Nå,« sagde jeg, forberedt på lidt af hvert.

»Jeg har væddet med Aksel Larsen.«

»- ? - ? - ?«

»Om hvem af os, der først skal hænge i en lygtepæl.«

Da man i Island sloges med knive om den danske Rigsdagstidende, og andet fra saga-øen

I 1930 havde verdens ældste parlament, det islandske Alting, 1000-års jubilæum. Den store fest i den anledning skulle holdes på Tingvallasletten, og rigsdagens to formænd, H. P. Hansen og Jensen-Klejs, rejste op for at være med. Rejsen foretoges på den gamle amerikabåd Frederik VIII, og da porcelain altid er pænt, havde man medbragt en kæmpevase, som stuedes ned i lasten.

Landstigningen skal ifølge samtidige kilder være sket programmæssigt og under hurra-råb fra de på kajen forsamlede, men vasen var der ingen, der kunne finde.

Nu er det min erfaring fra mangeårigt virke i rigsdagen, at laver man noget virkelig dadelværdigt, slipper man som regel godt fra det, men er man uskyldig, skal uvejret nok komme, og sådan gik det også, da de to formænd i forståelig nervøsitet lod det gå ud over den uskyldige inspektør Madsen, der var sendt med på turen, men ikke havde fået noget at vide om, at der var medbragt en vase.

Så måtte Madsen ned i lasten, medens de to formænd nervøse stod og kiggede ned efter ham, mens han forsvandt dybere og dybere ned i det mørke rum. Her skulle han have hjælp af en islænding med et armbind, hvorpå der stod alþingi. Men hvordan det nu end var med denne mand – som der står i sagaen om Viga-Grum: – han blev hvid i ansigtet, og fra hans øjne kom tårer, store som hagl, for sådan var det altid med ham, når drab var i hans tanker.

Madsen blev kun reddet ved, at Altingets kontorchef, der hed Sigurdsson, og som også ledte efter vasen, gav sin undergivne et spark bagi – for sådan gjorde man altid i Island, når man ville overbevise hinanden, sagde Madsen, da han fortalte denne historie.

Men fra den dag var forholdet mellem Madsen og Island noget svalere.

Da det store folkemøde på tingssletten var forbi, øste det ned, og alle ville hurtigt tilbage til Reykjavik. Biler var der ikke nok af, og en flok danske rigsdagsmænd stod og frøs i den silende regn.

»Plads for kongens følge,« råbte Madsen, og rigsdagsmændene var ikke sene til at efterkomme Madsens indbydelse, da han stoppede dem ind i en bil, der holdt og ventede på en åbenbart dyrere last. Nu er der det ved islændinge, at de altid har haft stor kærlighed til konger og andre høvdinge, hvorfor de også gennem tiderne har ombragt en del af dem, og før den islandske chauffør havde sundet sig, tøffede han af sted med »kongens følge«.

– Efter den dag har Madsen en stor stjerne hos os rigsdagsmænd, sagde Halfdan Henriksen.

Hermed var Madsens opfindsomhed dog ikke udtømt. I Reykjavik er der to store biblioteker, og det ene fik til stadighed tilsendt et eksemplar af Rigsdagstidende.

»Nu sender vi den til det forkerte bibliotek – for så kommer de op at slå med knive om den,« sagde Madsen.

Niels Jensenius Madsen var rigsdagens »muntre søn« – han var en god kammerat, og de små i huset havde i inspektøren deres bedste ven.

3. OKTOBER 1939-9. APRIL 1940

Endnu engang kunne Stauning, da han d. 3. oktober 1939 åbnede rigsdagen, i »trontalen« fortælle, at landet befandt sig i venskabeligt forhold til alle fremmede magter – og skuede han ned fra forhøjningen, kunne han se ud over hele det diplomatiske korps, bænkedes på rad og række i formiddagsdress. Det hele som anvist i »protokollen«.

Protokollen er udenrigstjenestens brugsanvisning. Den tænker på alt. Alle er bange for den, og det er klogt at følge den. Men protokollen havde ikke noget orakelsvar til den situation, at tyskeren skulle have franskmanden til sidemand – en vel stærk placering, al den stund deres to lande allerede i en hel måned havde været i indbyrdes krigstilstand. Kun ved en – efter min opfattelse – snedig rangering med stolene lykkedes det at skaffe tilstrækkelig luft mellem de to krigsførende.

Stor var derfor min forbavsel, da jeg efter mødets slutning så tyskeren, v. Renthe-Fink, siddende nok så nonchalant i en vinduesniche i dyb og venskabelig samtale med sin franske kollega!

Nogle dage senere – en excursion til Gentofte

Om det nu skyldtes den omstændighed, at Christiansborg og Gentofte rådhus har fælles bygmester – Thorvald Jørgensen, kaldet »slotsarkitekten« – eller andre grunde, ved jeg ikke, men folketingets daværende formand, Hans Rasmussen, fandt i samråd med forfatteren ud af, at det kunne være rart at se på dette rådhus, der var ganske nyt. – Man kunne måske i disse urolige tider få brug for noget andet end Christiansborg, ingen kunne jo vide, sagde Hans Rasmussen.

Som sagt så gjort og under sagkyndig ledelse af Gentoftes borgmester, Aage Jørgensen, gik vi det smukke rådhus igennem fra kælder til kvist. Nu ville Hans Rasmussen ikke med sin gode vilje gøre nogen husløs og slet ikke en hel kommune, og da han mente, at man ikke burde løbe med mere snak end højst nødvendigt, mælede han under hele denne rundgang ikke et ord til borgmesteren om hensigten med vort besøg, der jo skulle sikre rigsdagen tag over hovedet, hvis den igen skulle blive hjemløs som i 1884.

Men det var der som sagt ingen, der fortalte borgmesteren. Intet under, at han næste dag ringede mig op:

– Sig mig – hvad var det egentlig, De ville herude?

*De tusind år
så blev de væk
i morges kl. 5
– af skræk.*

(KAJ MUNK).

Langelinie

... (så) var de to Transportskibe ved at lægge til. Efter at de var fortøjede, tog Udladningen sin Begyndelse fra det forreste af Skibene, ad halmbelagte Landgange. I Løbet af ti Minutter var en Bataillon kommet i Land og stillede sig efterhaanden op i en lang Kolonne, der fyldte Kajen i hele dens Længde. Kl. 3,42 satte de to forreste Kompagnier sig i Bevægelse.

– således ville det gå, bebudedes det i bogen: *D o m m e n s D a g*, der udkom i 1908¹, og således gik det:

– Kl. 4,15 observeredes de tyske Skibe fra Kommandostationen Lynetten, staaende ind gennem Kroneløbet. Det forreste stoppede op ved Bølgebryderen, medens det andet fortsatte og Kl. 4,20 gik til Kaj ved Langeliniec-molen . . . Kl. 4,45 var det saa lyst, at man med Sikkerhed kunde fastslaa, at der fandt Landsætning af Tropper Sted . . .

(Den parlamentariske Kommissions beretning om begivenhederne d. 9. april 1940).

Det bliver nok det sidste møde, rigsdagen kommer til at afholde – hvis vi endda får lov til det, sagde folketingsformanden, Hans Rasmussen, da man tidligt på formiddagen d. 9. april gik i gang med at kalde rigsdagens medlemmer ind til møde samme aften.

Pr. telefon og telegraf gik budstikken over sø og land.

På alle danske dialekter kom svaret – altid det samme: »Han er såmænd allerede taget hjemmefra,« – og den hjemlige arne kunne vi berolige med, at alt var roligt inde på borgen – tyskere havde vi ikke set nogen af. Den

¹ Jfr. foran s. 35.

eneste, der forstyrrede morgenfreden, var mælkemanden, der i rigsdagsgården skramlede med sine flasker, som så ofte før, og denne morgens begivenheder gjorde intet afbræk heri.

Vist er der noget beroligende ved en mælkemand, og mælkemanden i rigsdagsgården har derfor sin faste plads i min erindring om hin morgen d. 9. april 1940.

Det mørklagte slot

Som en sort kolos rejste Christiansborg sig mod den mørknende aprilhimmel, da aftenen faldt på. Ikke en lyssprække sås i de hundreder af vinduer, da den store bygning for første gang blev mørklagt fra kælder til kvist med tusinder af meter sort klæde – der senere, da det hele var overstået, gik i fredens tjeneste som kitler for rengøringspersonalet.

»Forbilledligt,« sagde den konservative kommandør Westermann, der var medlem af præsidiet. Det forbilledlige strakte sig dog ikke til forbindelsesbygningen i rigsdagsgården, den såkaldte Zahlkammerbygning, hvor folketingets formand har sin embedsbolig. Herfra strålede de elektriske lysekroner, som var de festblus, langt ud i mørket og udgjorde herved et fortræffeligt bombemål for englænderne, hvis de, som mange frygtede, denne nat ville bombardere den tysker-spækkede by. Man var endnu ikke klar over, hvor tandløs Albions gamle løve i virkeligheden var på det tidspunkt.

Først da en vågen journalist kom anstigende og spurgte, om det ikke var meningen, at folketingets formand også skulle mørklægges, blev de sorte gardiner trukket for.

Af nogle rigsdagsmænd, der havde været i Spanien, havde præsidiet fået at vide, at de gamle kældre under Christiansborg i bombesikringsmæssig henseende var helt på højde med de klippehuler, hvori den spanske rigsdag, Cortes, med held havde modstået Francos bombardementer, og således beroligede kunne rigsdagsmændene om aftenen famle sig frem til »den store trappe«, hvor kun en lille blå lampe lyste som ledestjerne, og hvor der pludselig på forræderisk vis dukkede trappetrin og kanter op, som man aldrig havde ænset før.

Stilfærdigt søgte hver sin stol i den lavloftede fællessal, der i dag ligger som dengang. På forhøjningen findes den pult, som i sin tid havde været formandssædet i Fredericiagade.

Som sekretær ved dette møde sad jeg med front mod forsamlingen, alle ansigter vendt imod mig, og den dag i dag genkaldes uhyggefølelsen, når jeg betragter det fotografi, der blev taget den aften: på intet ansigt det lune rigsdagssmil, man til daglig så rundhåndet uddelte til ven som til fjende.

*Folketingets formand
Hans Rasmussen åbner
mødet d. 9. april 1940
i rigsdagens fællessal.*

I et hjørne af salen, lige neden under forhøjningen, sad medlemmerne af ministeriet – de sad som var de krøbet sammen i krogen med de umagelige bænke.

Et møde med manér

Alle afventede i dyb tavshed hvad regeringens chef, Stauning, måtte have at sige, og stirrede op imod forhøjningen. hvor han konfererede med Hans Rasmussen og med tilkaldelse af min beskedne sekretærhjælp, hvilken sidste skulle sikre, at mødet holdtes under de former, der nu engang var foreskrevet. For selv midt i dagens hårde realiteter glemte Stauning ikke den værdi, der lå i, at rigsdagens første møde under fremmed besættelse ikke måtte kunne anfægtes hvad det konstitutionelle angik.

– Det skulle jo gerne være et møde med manér! – brummede han.

Det blev det også – men først måtte jeg forklare ham og Hans Rasmussen, at da grundloven ikke rummede noget om et sådant fællesmøde af rigsdagens to ting, måtte det blive de to tings *medlemmer* – altså ikke de to ting som sådanne, der her forsamledes – altså en privat forsamling, omend af stor vægtfylde. Sådan havde man båret sig ad før, kunne jeg fortælle – nemlig i 1864!¹

¹ Jfr. N. Neergaard: Under Junigrundloven (II, s. 1447) om konsejlspræsident Bluhme, da han d. 30. juli 1864 begærede de to ting indkaldt for at meddele rigsdagen fredsbetingelserne: »Da han blev gjort opmærksom paa, at et saadant Fællesmøde forfatningsmæssigt ikke kunde finde Sted, enedes man om at benytte den Form at sammenkalde de to Tings Medlemmer til et samlet Møde i Folketingssalen.« – Dette fortillfælde blev også benyttet under første verdenskrig, da rigsdagen holdt lukkede fællesmøder, bl. a. om det sønderjydske spørgsmål.

Det var ikke så underligt, at Stauning studsede lidt over dette langtrækende historiske tilbageblik, jeg her rullede op, men han sagde ikke noget, og når Stauning ikke sagde noget, kunne man som regel regne med, at så var sagen i orden. Men historiens muse, der hedder Kleio, kunne nu nok – synes jeg da – når det endelig skulle være, have valgt en anden årgang af Rigsdagstidende end just den fra 1864.

Fra fremmedlogen

Så var den side af sagen som den skulle være, og mødet, der kun kom til at vare 12 minutter, kunne gå sin gang med en gammel rigsdagspraksis i ryggen – dog med et særligt islæt, for hverken Hans Rasmussen eller Stauning var klar over, at der i den lille loge, som ligger nær forhøjningen, og hvorfra man meget let kan høre, hvad der bliver sagt på denne, sad tre selvbudne gæster fra det tyske gesandtskab, der havde ønsket at overvære mødet. Stive, korrekte og i civil sad de her muttersalene, men da de som sagt var lovlig nær på, måtte der tysses lidt på Hans Rasmussen, der var mere åbenmundet end det just passede sig efter den af kongen samme morgen udstedte henstilling til undersåtterne. Stauning skævede over brillerne, da han fik at vide, hvor de tre kom fra, men han kom ikke med nogen kommentar.

Lang havde dagen været for Stauning. Afgørelsen på Amalienborg i de meget tidlige morgentimer, dagens mange forhandlinger med partierne om en udvidelse af regeringen, konferencerne med udenrigsminister P. Munch om de mange og uvante beslutninger, der skulle tages med så kort et varsel – og dertil forberedelsen til den tale, han nu skulle holde ved dette historiske møde, der i sin skæbnetyngde er sammenlignet med mødet d. 7. februar 1864, da biskop og konsejlspræsident Monrad gav meddelelse om Dannevirkes rømning.¹

Udadtil var der intet særligt at mærke på Stauning. Den dybe stemmeføring var ganske som man havde hørt den de hundreder af gange, og han tog sit ansvar.

Stærkt indtryk gjorde det, da Hans Rasmussen med en stemme så kraftig, som jeg aldrig havde hørt ham bruge før, sluttede mødet:

*Sammenhold må der til!
Tvedragt må forsvinde.
Nu er det Danmark og alene Danmark
det gælder!*

¹ Jfr. Carl Kauffeldt: Borger og stat, s. 133.

– det var ord, som var de hentet fra den saganat, der nu igen var over vort land.

Og så gik hver til sit ud i den mørke by, der nu var blevet krigszone, og hvor sporvognene følte sig frem som blåtlysende Sct. Hans orme.

EPILOG

Gik debatten lidt tungt i den gamle kaserne, og det hændte, kunne herom berettes¹:

»Klaus Berntsen fortalte morsomt om, hvorledes ved saadanne Lejligheder Dr. Edv. Brandes kunde komme hen til ham og sige: »Ved De hvad, Berntsen, dette her gaar virkelig for trægt. Folketinget kan ikke være saadan en kedelig Forhandling bekendt. Skal vi to ikke tage os en lille Omgang?« Hvortil Berntsen svarede: »Jo – lad gaa!« Og saa vendte Brandes tilbage til sin Plads og forlangte Ordet – og dermed var en Holmgang mellem to af Tingets bedste Hoveder indledet. Folk, der Dagen efter læste i deres Avis om »det store Sammenstød i Folketinget mellem Klaus Berntsen og Dr. Brandes«, kunde jo ikke ane, at dette »store Sammenstød« var aftalt Spil mellem de to Augurer.«

Noget sådant kan ingen vist finde på i dag, og forretningsordenen skal nok vide at lægge sin vatdyne over slige tilløb til et muntert liv i det høje ting – men nægtes kan det ikke – de gamle kunne deres sager.

Det mente også min mormor: »Så skulle I se Phister,« sagde hun, da jeg som ung student i mangel af andre kvinders havelse havde inviteret hende på en galleriplads i det kongelige til en Olaf Poulsen-aften. Lige meget, hvad Olaf præsterede, og helt ringe har det nok ikke været – »så skulle I se Phister!«

Lignende vurdering af nutiden må vel til enhver tid forventes, og nok ikke mindre, når det gælder de politiske aktører.

Vel bør forholdstalsvalgmåden omtales med den mest uforbeholdne anerkendelse, men noget gik alligevel tabt med enkeltmandskredsens forsvinden og hermed den pondus, de kunne give deres folketingsmand – derfor en venlig hilsen til denne form for folkerepræsentation, hvilket være uden forklejning af de ved forholdstal valgte, som nu sidder i etkammeret på Christiansborg og er sat til at lede velfærdsstatens højvande ind i retfærdighedens altfor snævre sluser. Af dem kræves en viden om mange ting, langt ud over hvad »de gamle« kunne forestille sig.

Hvordan dette nu end måtte være – i arenaen på Christiansborg står det, som dengang, den gladiator, man nu engang har satset på (hvad enten farven er rød eller grøn) frit for efter behag at bruge sværdet, treforken eller nettet – det sidste turde vel være det mest anvendte.

¹ Red. Anthon Maaløe: En Pressemands Erindringer.

Hvilket af disse våben han end måtte foretrække – så meget kan vel siges, at til alle tider – det være sig under den tøndehvævede loftsbue på det gamle slot, under de lave lofter i Fredericiagade eller under det høje gipsloft, der nu hvælver sig over folketinget – altid var der den understrøm af dansk lune, der også i de tider, der langsomt skrider, vidnede om dansk sind og dansk ukuelighed.

Har det foregående givet glimt af dette, har det opfyldt sin hensigt.

Biografiske noter

Fyldigere personalia findes bl. a. i Victor Elberling: Rigsdagens Medlemmer gennem 100 Aar (1849–1949) og i de efter hvert valg af Folketingets præsidium udgivne biografier: Folketinget 1957 osv. (ved folketingsbibliotekar og -arkivar Magnus Sørensen og red. Svend Thorsen).

Endvidere kan henvises til: Fortegnelse over Rigsdagsvalg, Rigsdagssamlinger, Ministerierne, Rigsdagens Formænd, Medlemmerne af Den grundlovgivende Rigsforsamling og af Rigsdagen (udgivet af Rigsdagens Bureau 1941).

Abrahamsen, Albert Jacob Carl
(1863–1938). – Højre

sen. Det konservative Folkeparti.
Overtelegrafist (senere overtelegrafbestyrer). – Folketingsmand (Lyngby) 1909–10 og 1913–18. Fra 1918–23 Gentofte-kredsen (efter dennes udskillelse fra Lyngbykredsen).

Alberti, Peter Adler
(1851–1932). – Venstre.

Højesteretssagfører (1881). – Folketingsmand (Køge) 1892–1908, da han gik ud af det politiske liv, grundet falsk og bedrageri. – Justitsminister ved systemskiftet i 1901 og fulgte i 1905 over i ministeriet J. C. Christensen, afgik som minister 24/7 1908.

Berg, Christian Poulsen
(1829–91). – Venstre.

Skoleforstander. Grundlægger af »De Bergske Blade«. – Folketingsmand (Kolding) 1866–91. Var (1870) med til at danne »Det forenede Venstre« og skrev sammen med Sofus Høgsbro partiets første program. – Folketingets formand 1883–87.

Berntsen, Klaus
(1844–1927). – Venstre.

Friskolelærer. Bladudgiver. – Folketingsmand (Bogense) 1873–84 (Assens) 1886–1926. – Indenrigsminister 1908–09. – Konsejlspræsident og forsvarsminister 1910–13. Forsvarsminister 1920–22. Minister uden portfeuille 1922–24.

Birck, Laurits Vilhelm
(1871–1933). – Højre

sen. Det konservative Folkeparti.
Dr. polit. (1902). Professor i nationaløkonomi. – Folketingsmand (Ravnsborgkredsen) 1903–10 og (Ålborg A.) 1918–20. Brød under »påskekrisen« (1920) med sit parti og dannede partiet »Centrum«, men opnåede ikke valg.

Blicher, Hans Jacob (1864–1926).

Redaktør. Student (1881). Rigsdagsreferent på det gamle Christiansborg 1883–84. Fra 1887 til sin død referent ved Rigsdagen. – Fra 1896 korrespondent ved Jyllandsposten, fra 1920 tillige ved Flensborg Avis. – Var tilknyttet den konservative rigsdagsgruppe og deltog i partimøderne. – Formand for Rigsdagens Presseloge 1918–26.

Bojsen, Frede(rik) Engelhardt
(1841–1926). – Venstre.

Højskoleforstander. Cand. theol. Gjorde under krigen i 1864 tjeneste som officersaspirant. – Folketingsmand (Stege) 1869–1901. 1. viceformand i Folketinget 1887–94. – Fører for »Det forhandlende Venstre«, der i 1894 sluttede forliget med Højre.

Borgbjerg, Frederik Hedegaard
Jeppesen (1866–1936).
Socialdemokratiet.

Student (1884), studerede teologi og filosofi. Redaktør af Social-Demokraten 1911–24 og 1926–29. – Folketingsmand (Københavns 5. kr., senere Sdr. storkreds) 1898–1936. – Socialminister 1924–26 og undervisningsminister 1929–35.

Brandes, Carl Edvard Cohen
(1847–1931). – *Det radikale Venstre.*

Magister i østerlandske sprog (1872). Dr. phil. (1879). Forfatter, teateranmelder. Medudgiver og medredaktør af Politiken (1884–1901). – Folketingsmand (Rudkøbing) 1880–94. – Landstingsmand 1906–20 og 1920–27. – Finansminister 1909–10 og 1913–20.

Bransager, Niels Peter (1873–1915).
Det radikale Venstre.

Red. af Venstres Folkeblad for Ringsted og Omegn (1902). Var med til at skrive Det radikale Venstres program i 1905. – Folketingsmand (Køge) 1908–10.

Buhl, Vilhelm (1881–1954)
Socialdemokratiet.

Direktør for Københavns Skattevæsen (1924). – Landstingsmand 1932–39. – Folketingsmand (Maribo A.) 1939–53 – Finansminister 1939, statsminister 4/5–9/11 1942 og 5/5–7/11 1945. – Minister uden portefuille 1947–50.

Busk, Jens Andersen
(1845–1908). – Venstre.

Højskole. Gårdejer. – Folketingsmand (Ribe) 1876–1906.

Christensen, Jens Christian
(1856–1930). – Venstre.

Tjenestedreng. Højskole. Lærereksamen. – Folketingsmand (Ringkøbing) 1890–1924. – Efter Chr. Bergs død i 1891 formand for dennes venstregruppe. 1897 formand for Venstrereformpartiet. Sad under de sidste Højre-regeringer som formand for folketingets finansudvalg fra 1895 til han i 1901 blev kultusminister. Konsejlspræsident og forsvarsminister 1905. Fratrådte efter Alberti-af-færen. Forsvarsminister 1909. – »Kontrolminister« 1916–18. Kirkeminister 1920–22.

Christiansen, Valdemar (1871–1934).

Cand. jur. Ansat ved Berlingske Tidende (1890), overtog efterhånden folketingsreferaterne som han varetog i omtrent 25 år. Formand for Rigsdagens Presse-loge 1924–26.

Clausen, Frits (1893–1947).
Danmarks nationalsocialistiske
Arbejderparti.

Læge. Deltog i 1. verdenskrig på tysk side. I russisk fangenskab (1915). Prakt. læge i Aabenraa og Bovrup (1923–24). Læge i Waffen-SS (1943) og senere overlæge sammesteds. – Folketingsmand 1939–45.

Deuntzer, Johan Henrik (1845–1918).

Venstre – sen. Det radikale Venstre. Deltog som frivillig i krigen 1864. Gehejmekonferensråd. Dr. jur. Professor i retsvidenskab (1872–1901). – Folketingsmand (Højrup) 1902–13. – Landstingsmand 1914–18, (kongevalgt af den radikale regering i 1914 efter det ved Estrups død ledigblevne mandat). – Ved systemskiftet konsejlspræsident og udenrigsminister 1901–05.

Dinesen, Lars (1838–1915).
Venstre – sen. Højre.

Landbruger. Højskole. Valgtes i 1864 til medlem af Rigsraadets Folketing. – Folketingsmand (Ruds-Vedby) 1864–73 og (Hillerød) 1873–1913.

Eskelund, Karl I. (1890–1966).

Medarbejder ved Politiken (1915–30). Formand for Journalistforbundet (1930–38). Chef for Udenrigsministeriets Pressebureau (1938–45); derefter generalkonsul i New Zealand og Bonn, gesandt i Prag, ambassadør ved FN og i Beograd.

Estrup, Jacob Brønnum Scavenius (1825–1913). – *Højre.*

Forstmand og landmåler. Godsejer (Kongsdal og Skafføgaard). – Folketingsmand (Randers) 1854–55. – Landstingsmand 1866–98 og 1900–13. – Indenrigsminister 1865–69. – Konsejlspræsident og finansminister 1875–94. (Udstedte den første provisoriske finanslov i 1877 og derefter i årene 1885–94).

Eyser, Ernst (1882–1951). – *Redaktør* Rigsdagsmedarbejder ved »Ekstrabladet«. – Formand for Folketingets Presselege 1934–51.

Foss, Einar Alexander (1858–1925). – *Højre*
sen. Det konservative Folkeparti.

Polyteknisk kandidat (1882). Medindehaver af firmaet F. L. Smidth & Co. – Folketingsmand (Kbhvn. 6. kr.) 1915–18. – Landstingsmand 1918–20.

Fraenkel, Arnold Siegfred Julian (1851–1945). – *Højre*
sen. Det konservative Folkeparti.

Dr. phil. (universitetet i Leipzig). Vicekonsul (Buenos Aires). – Folketingsmand (Horsens) 1906–09, (Kbhvns. 7. kr., senere Østre storkr.) 1913–32.

Frank, Hans (1900–46).
Tysk nationalsocialist.

Deltog i Hitlers mislykkede kupforsøg i München (1923). Nationalsocialistisk rigsminister (1934). Minister for protektoratet Böhmen-Mähren (1943). Henrettet som krigsforbryder efter Nürnbergprocessen.

Frijs Krag-Juel-Vind, Mogens Christian (1849–1923).
Højre – sen. De Frikonservative.

Overtog (1882) grevskabet Frijsenborg efter at have været attaché ved det danske gesandtskab i London. – Landstingsmand 1880–1918. – 1900–15 leder af 8-mands gruppen De Frikonservative, i Landstinget.

Frisch, Hartvig Marcus (1893–1950).
Socialdemokratiet.

Cand. mag. (1917). Lektor ved Metropolitanskolen (1929). Dr. phil. (1941). Professor i klassisk filologi (1941–48). – Folketingsmand (Maribo A.) 1926–45 og 1945–50. – Formand for rigsdagsgruppen (1933–40). Undervisningsminister 1947 til sin død d. 11/2 1950.

Godskesen, Marius (1861–1937).
Højre – sen.
Det konservative Folkeparti.

Overretssagfører (1888). – Formand for Frederiksberg kommunalbestyrelse 1909 (borgmester 1919). – Landstingsmand 1913–18 og 1918–36.

Hansen, Axel Marius (1887–1960).
Det radikale Venstre.

Lærereksamen. – Folketingsmand (Saksøbing) 1918–20 og (Maribo A.) 1920–47. – Formand for rigsdagsgruppen (1935–47). – Undervisningsminister 5/5–7/11 1945.

Hansen, Hans Peter (1872–1953).
Socialdemokratiet.

Lagerarbejder. Redaktør af provinsblade. Borgmester i Slagelse (1917–29). – Folketingsmand (Slagelse) 1913–45. – Folketingets formand 1924–27 og 1929–32. – Forsvarsminister 1932–33. Finansminister 1933–37.

Hansen, Ole (1855–1928). – *Venstre.*
Gårdejer. Højskole og landbrugsskole. – Folketingsmand (Lejre) 1890–1909. – Landstingsmand 1914–18 og 1918–28. – Landbrugsminister 1901–08. – Formand for Landstinget fra 1922 til sin død.

Hauge, Christen Nielsen
(1870–1940). – *Socialdemokratiet.*

Snedker. Højskole. Provinsredaktør. – Folketingsmand (Rønne) 1909–10 og 1913–20, (Odense) 1920–40. – Indenrigsminister 1924. Handelsminister 1929–35.

Hendriksen, Halfdan (1881–1961).
Det konservative Folkeparti.

Handelsuddannet. Adm. direktør for Carlsberg (1946). – Folketingsmand (Kbhvns. Sdr. storkr.) 1924–32, (Østre storkr.) 1943–47, (Gentofte) 1953–57. – Landstingsmand 1932–43 og 1947–53. – Handelsminister 1940–45.

Holm, Peter Thygesen (1848–98).
Socialdemokratiet.

Skrædermester. Medstifter af skrædernes første fagforening (1873), af Socialdemokratisk Forbund (1878). – Folketingsmand (Kbhvns. 5. kr.) 1884–98.

Holstein-Ledreborg,
Johan Ludvig Carl Christian Tido
(1839–1912). – *Venstre.*

Lensgreve. Cand. polit. Overtog grevska-bet Ledreborg (1895). – Folketingsmand (Lejre) 1872–90. Indtrådte (1875) i Venstre og dannede 1909 ministerium, men måtte vige for en mistillidsdagsorden 28/10 s. å.

Høgsbro, Sofus Magdalen
(1822–1902). – *Venstre.*

Cand. theol. (1848). Højskoleforstander, Rødding (1850–62). Stemte i 1864 mod fredsslutningen, i 1866 mod den reviderede grundlov og i 1894 mod det politiske forlig. Medstifter af Venstrereformpartiet (1895) og blev partiets første formand. – Folketingsmand (Bredebro) 1858–66 (kredsen afstodes ved fredsslutningen, men mandatet opretholdtes valgperioden ud), (Sønder-Broby) 1866–1902. – Formand for Folketinget (med få måneders afbrydelse) 1887–1901.

Jensen-Klejs, Jørgen Sørensen
(1863–1947). – *Venstre.*

Gårdejer. Landbrugsskole. – Folketingsmand (Bjerre) 1906–20 og (Vejle A.) 1920–24, de to sidste år tingets formand. – Landstingsmand og dette tings formand 1928–36.

Karstensen, Asger Kristen
sen. Venstre.
(1874–1945).

Det konservative Folkeparti –

Redaktør af og rigsdagsmedarbejder ved forskellige blade og bureauer. I 1915 medvirkende til omdannelsen af Højre til Det konservative Folkeparti. – Folketingsmand (Maribo) 1918–20. Udtrådte af partiet og stillede sig som kandidat for Venstre ved valgene 1932, 35, 39 og 43, men opnåede ikke valg.

Knudsen, Johan Christian Severin
sen. Det konservative Folkeparti.
(1865–1942). – *Højre*

Landvæsen. Medredaktør af dagbladet København. Meddirektør ved Dagmar-teatret (1895–97). – Godsejer (Bangsbo, Blidstrup). Formand for Dansk Skuespillerforbund (1912–13). – Folketingsmand (Fredensborg) 1906–13, (Hjørring A.) 1918–20. – Formand for folketingsgruppen 1918–20.

Krag, Oluf Christian (1870–1942).
Venstre.

Dr. phil. (1902). Rektor ved Metropolitanskolen (1918–21). – Landstingsmand 1914–24. – Folketingsmand (Ringkøbing) 1924 til sin død. – Indenrigsminister 1921–24 og 1926–29. Minister uden portefuille 10/4–8/7 1940.

Kretz, Frederik Emil (1854–1921).
Bureauchef ved Rigsdagen.

Cand. jur. (1877). Stenograf i Rigsdagen 1879–88. Bureauchef 1893. Udgiver af bl. a. Rigsdagsårbogen.

Kristensen, Marinus (1891–1928).
Typograf. Social-Demokratens rigsdagsreferent (1913), bladets redaktør (1924).

Larsen, Aksel (1897).
Danmarks kommunistiske Parti –
sen. Socialistisk Folkeparti.

Støberiarbejder. Medlem af Socialdemokratiet (1919), af Danmarks kommunistiske Parti (1920–58). Medstifter af og formand for Socialistisk Folkeparti (1958). – Folketingsmand (Østre storkr.) siden 1932. – Minister uden portefuille 5/5–7/11 1945.

Lauesgaard, Axel (1870–1944).
Bureauchef ved Rigsdagen.

Ansæt i Rigsdagens bureau 1889, bureauets chef 1932–40. Sekretær bl. a. for Finansudvalget (1892–1940).

Lauridsen, Jakob (kaldet »Je Kaae«)
(1858–1905). – *Venstre.*

Overretssagfører (1887). Journalist ved »Politiken«. – Folketingsmand (Ringsted) 1887–95.

Loft, Palle (1910). – *Redaktør.*

Journalist (1927). – Den konservative Generalkorrespondance (1941), politisk redaktør ved samme (1956). Danmarks Radio (fra 1961), leder af Aktuelt Kvarter (fra 1964). – Formand for Folketingets presseloge (fra 1961).

Lütken, Louis Carl Frederik
(1863–1918).

Kaptajn i hæren (1899). Generalmajor (1917). – Fungerende direktør i Krigsministeriet under J. C. Christensen.

Madsen-Mygdal, Thomas
(1876–1943). – *Venstre.*

Lærereksamen (1902). Konsulent i planteavl (1903–08). Forstander for Dalum Landbrugsskole (1908–20). – Godsejer (1920). – Landstingsmand 1920–25. – Folketingsmand (sønderjydske amter) 1926–33. – Landbrugsminister 1920–24. Stats- og landbrugsminister 1926–29.

Madsen, Niels Jensenius (1885–1957)
Inspektør ved Rigsdagen.

Ansæt som rigsdagsbetjent 1918.

Matzen, Henning (1840–1910).
Højre.

Student (Flensborg) 1859. Professor i retsvidenskab (1870). Medlem af den permanente domstol i Haag (1899). Udgivet bl. a. Den danske Statsforfatningsret. – Landstingsmand 1879–1910. – Tingets formand 1894–1902.

Mitens, (Mortensen), Edward Esborn
(1889–1967). *Radikale Venstre,*
(færøsk politiker, Selvstyrepartiet).

Landsretssagfører. Medlem af det færøske lagting 1916–39 (formand 1928–31). – Folketingsmand (Færøerne) 1915–18.

Moltesen, Laust Jevsen
(1865–1950). – *Venstre.*

Dr. phil. (1896). Lærer bl. a. ved Askov højskole. Statens tilsynsførende ved folkehøjskoler og landbrugsskoler. – Folketingsmand (Vinderup) 1909–18, (Ringkøbing A.) 1920–26 og 1929–32. – Udenrigsminister 1926–29.

Munch, Peter Rochegunc
(1870–1948).

Det radikale Venstre.

Dr. phil. (1900). Lærer ved privatskoler og ved Statens Lærerhøjskole. Lærebøger i historie og samfundskundskab. – Folketingsmand (Rudkøbing) 1909–45. – Indenrigsminister 1909–10. – Forsvarsminister 1913–20. – Udenrigsminister 1929–40.

Møller, Guido Leo Christmas
(1894–1948).

Det konservative Folkeparti.

Formand for partiets ungdomsorganisation 1916–18 og 1919–22. – Folketingsmand (Odense) 1920–41 og (Kbhvn. Sdr. storkr.) 1945–47. Forretningsfører for partiet (1923). – Næstformand i folketingsgruppen (1927–28), formand (1928–39). – Formand for den samlede rigsdagsgruppe (1931), partiets formand (1932). Minister uden portefuille 10/4–8/7 1940, herefter handelsminister til 3/10 s. å. – Forlod landet maj 1942 og holdt fra England radioforedrag til det besatte Danmark. – Efter befrielsen udenrigsminister 5/5–6/11 1945. – Stillede sig i Sønderjylland i 1947 som løsgænger og modstander af Knud Kristensens Sydslesvig-politik, men opnåede ikke valg.

Maaløe, Anthon (1867–1944).

Redaktør.

Boghandlerlærling. Redaktør af det af Alberti udgivne dagblad Dannebrog. Red. af Statstidende (1912–33). – Rigsdagsmedarbejder ved Sorø Amtstidende (1919–28). Har skrevet: En Pressemands Erindringer (1934).

Neergaard, Niels Thomasius
(1854–1936). – *Venstre.*

Cand. mag. (1879), cand. polit. (1881). Historisk skribent, bl. a. »Under Juni-grundloven«, der udkom 1892–1916. – Folketingsmand (Nakskov) 1887–90,

(Randers amt, Hørningkredsen, Hornslet og sidst Ebeltoft) 1892–1932. – Finansminister 24/7–11/10 1908. – Statsminister 1908–09. Finansminister 16/8–28/10 1909. – Finansminister 1910–13. – Stats- og finansminister 1920–24. – Finansminister 1926–29.

Nielsen, Gunnar (1889). – *Redaktør.*

Medarbejder ved Det radikale Venstres Korrespondancebureau (1918–20). Hovedstadskorrespondent til Fyns Venstreblad (1920). – Redaktør af samme (1927–29). Rigsdagsreferent ved Politiken (fra 1929). – Formand for Journalistforbundet (1938–53).

Pedersen-Nyskov, Niels
(1850–1922). – *Venstre.*

Højskole. Gårdejer. – Folketingsmand (Grenå) 1895–1922. – Folketingets formand 1913–22.

Piper, Emil Georg (1856–1928).
Højre – sen.

Det konservative Folkeparti.

Landbrugsskole. Proprietær. – Folketingsmand (Lyngby) 1898–1901 og 1903–06. – Landstingsmand 1906–28. – Formand for Højres gruppe i Landstinget (1908). Ledende ved omdannelsen af partiet til Det konservative Folkeparti, og dettes formand fra 1916 til sin død.

Pürschel, Victor Alexander
(1877–1963).

*Det konservative Folkeparti –
sen. Nationalt Samvirke.*

Landsdommer, generalauditor. – Folketingsmand (Viborg A.) 1920–24, (Randers A.) 1924–39. – Formand for den konservative folketingsgruppe 1922–28, for hele rigsdagsgruppen 1928–31. – Udtrådt af partiet 1938, anmeldte nyt parti: Nationalt Samvirke, men opnåede ikke valg i 1939.

Rasmusen, Poul Gundersen
(1869–1917). – *Højre*

sen. Det konservative Folkeparti.

Overretssagfører (1899). – Folketingsmand (Randers) 1901–06. – Landstingsmand 1910–17.

Rasmussen, Hans (1873–1949).
Socialdemokratiet.

Skræder. – Redaktør 1901–20 (i Skanderborg) og 1920–36 (i Rønne). – Folketingsmand (Skanderborg) 1906–13 og (Rønne) 1920–45. – Folketingets formand 1933–45.

Rode, Ove (1867–1933).
Det radikale Venstre.

Journalist. Medstifter af og red. ved dagbladet København (1889–92). Redaktionssekretær ved Politiken under Hørup (1892–1901). Senere politisk redaktør ved bladet. – Medstifter af det radikale Venstre 1905. – Folketingsmand (Holbæk) 1909–10, (Kalundborg-Samsø) 1910–27. – Indenrigsminister 1913–20.

Rosted, Aage (1906). – *Redaktør.*

Journalist (1925). Leder af dagbladet Vestkystens hovedstadsredaktion (1946–58), af Venstres Pressebureau (fra 1958). – Formand for Folketingets Presseloge (1951–61).

Rytter, Svenning Krag Nielsen
(1875–1957). – *Venstre.*

Amtmand på Færøerne (1911–18). Dommer i Østre Landsret (1919). Præsident for Københavns Byret (fra 1926). – Folketingsmand (Maribo A.) 1920–29. – Landstingsmand 1929–47. – Justitsminister 1920–24 og 1926–29.

Scavenius, Jakob Frederik
(1838–1915). – *Venstre – sen. Højre.*
Cand. polit. (1863). Deltog i krigen 1864.

Godsejer (bl. a. Gjorslev). – Folketingsmand (Storehedinge) 1866–95, (Odense) 1898–1901. – Kultusminister 1880–91.

Schovelin, Julius Vilhelm
(1860–1933). – *Højre*

sen. Det konservative Folkeparti.

Cand. polit. (1882). – Stenograf i rigsdagen (1883–88). Kgl. børskommissær (1920–30). Medarbejder ved bl. a. Berlingske Tidende (1890–94). – Folketingsmand (Københavns 4. kr.) 1910–18. – Landstingsmand 1918–32.

Skram, Erik (1847–1923). – *Forfatter.*

En af »Det moderne Gennembrud«s mænd. Skrev skuespil og romaner. Litteratur- og teaterkritiker. – Stenograf i Rigsdagen, senere protokolsekretær i Folketinget.

Stauning, Thorvald August Marinus
(1873–1942). – *Socialdemokratiet.*

Cigarsorterer. Formand for fagforening (1896–1908). Hovedkasserer for Socialdemokratisk Forbund (1898–1910). Forretningsfører (1910–39). Formand for Københavns Borgerrepræsentation (1919–24). – Folketingsmand (Faxe) 1906–18, (Kbhvns. Sdr. storkr.) 1918–42. Viceformand i Folketinget 1912–13. – Formand for folketingsgruppen 1910–24 og 1926–29. – Minister uden portefeuille fra 1916 og ledede til ministeriets afgang d. 30/3 1920 ministeriets sociale anliggender. Stats- og erhvervsminister 1924–26. – Påny statsminister 1929 til sin død 3/5 1942.

Steincke, Karl Kristian (1880–1963).
Socialdemokratiet.

Cand. jur. (1906). Kontorchef for fattigvæsenet på Frederiksberg (1917–21). Præsident for Invalideforsikringsretten (1921–24). – Landstingsmand 1918–52. – Tingets formand 1948–50 og 1951–52. –

Justitsminister 1924–26. – Socialminister 1929–35. – Justitsminister 1935–39 og 1950–53.

Thomsen, Anders (1842–1920).
Venstre.

Vinterlærer. Gårdejer. – Folketingsmand (Aars) 1892–1912. – Landstingsmand 1912–20. – Folketingets formand 1905–12 og Landstingets formand 1914–20.

Westenholz, Mary (1857–1947).

Medlem af bestyrelser for værgeråd, hjælpekasser og religiøse samfund. – Red. af Protestantisk Tidende (1905–19).

Wilmann, Johan Carl Thorvald
(1866–1928). – *Socialdemokratiet.*

Maskinisteksamen. Redaktør. Formand for Lyngby-Tårnbæk Sogneråd (1913). –

Folketingsmand (Lyngby) 1901–03, 1906–09 og 1910–13, (Hillerød) 1915–18, (Kbhvn. A.) 1918–28.

Zahle, Carl Theodor (1866–1946).
Det radikale Venstre.

Cand. jur. (1890). Redaktør (1890–91). Medarbejder ved Politiken (1891–1909). – Overretssagfører i København. Borgmester i Stege (1911–13). – Folketingsmand (Ringsted) 1895–1928. – Landstingsmand 1928–39. Tingets formand 1936–39. – Ledede i 1905 oprettelsen af det nye parti: Folketingets Venstre, der blev til Det radikale Venstre med Folketingets Venstre som rigsdagsparti. – Dannede sit første ministerium d. 28/10 1909 (til 5/7 1910). Var tillige justitsminister. Påny stats- og justitsminister 1913–20. – Justitsminister 1929–35.

EIGIL OLSEN

Uhøjtidelige Erindringer

*Fra rigsdagslivet i Fredericiagade
og på Christiansborg*

Gennem halvtreds år tilhørte Eigil Olsen som embedsmand det parlamentariske liv, fra 1940 til 1966 som chef for Rigsdagens Bureau. Nøglestillingen medførte, at han fik et intimt kendskab til »ting og sager«, og han har set hundreder af de folkevalgte komme og gå i det høje ting, først i dets »midlertidige«, dvs. 34-årige domicil i det gamle Landkadetakademi i Fredericiagade (Østre Landsret) og, siden tilbageflytningen i 1918, på Christiansborg.

I disse livligt fortalte erindringer, isprængt lidt utraditionel historieskrivning om årtierne bagud til århundredskiftet, fremtryller forfatteren den særlige atmosfære omkring svundne tiders rigsdagsliv med dets barske nøjsomhed og mangel på komfort. Farverige og særprægede personligheder afløste hinanden som forgrundsfigurer i det politiske magtspil, og her triner de frem i rad og række: den forhadte Estrup, den frygtede og siden dybt foragtede Alberti, den rævesnu »J. C.«, den lunerige »Je Kaae«, den slagfærdige professor Birck, Klaus Berntsen, Neergaard, Ove Rode, Zahle, Stauning, Borgbjerg, Christmas Møller og mange andre, karakteriseret i kalejdoskopske glimt af deres gerninger, ud- og fortalelser — og karikeret af datidens skarpsynede vittighedstegnere.